Національний університет фізичного виховання і спорту України
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЛЮ ЯН

УДК: 796.323.2:796.071:796.015(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ
ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВІДБОРУ БАСКЕТБОЛІСТІВ ПРИ КОМПЛЕКТУВАННІ НАЦІОНАЛЬНИХ ЗБІРНИХ КОМАНД ДО ГОЛОВНИХ ЗМАГАНЬ РОКУ

017 Фізична культура і спорт
01 Освіта / Педагогіка

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Лю Ян

Науковий керівник Безмилов Микола Миколайович, доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Лю Ян. Організаційно-методичні засади відбору баскетболістів при комплектуванні національних збірних команд до головних змагань року. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт. – Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, 2025.

У дисертації розглянуті актуальні проблеми підготовки національних збірних команд до головних змагань року, проаналізовано вплив процесів глобалізації, комерціалізації та професіоналізації сучасного баскетболу на інтенсифікацію змагальної діяльності команд високої кваліфікації. Регулярні виступи на клубному рівні чергуються із запрошенням баскетболістів до лав національних збірних команд на різних етапах річного циклу підготовки, зростає значущість раціональної періодизації тренувальних і змагальних навантажень.

Сьогодні існує дефіцит спеціальних знань щодо організаційно-методичних засад складного процесу управління підготовкою професійних баскетболістів для участі в матчах за національну збірну команду своєї країни.

Дисертаційна робота присвячена визначенню ключових організаційно-управлінських ланок та систематизації комплексу інформативних критеріїв, які можуть бути використані тренерським штабом під час прийняття рішення щодо відбору гравців до головної команди країни. Ефективність цього процесу буде залежати від об’єктивності та точності процедури оцінювання прояву важливих параметрів підготовленості спортсменів, а також збалансованості системи організаційних заходів спрямованих на забезпечення необхідних умов підготовки збірної команди до відповідальних міжнародних змагань.

У зв’язку з цим, представлення організаційно-методичних засад та обґрунтування комплексу критеріїв для відбору баскетболістів під час комплектування національних збірних команд для участі в головних змаганнях року, на наш погляд, може бути важливим завданням теорії і практики баскетболу.

Мета дослідження – визначення організаційно-методичних особливостей та критеріїв відбору баскетболістів під час комплектування національних збірних команд до участі в головних змаганнях року.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати та узагальнити наукові дані щодо особливостей відбору баскетболістів на різних етапах багаторічного вдосконалення за даними спеціальної літератури та мережі Internet.

2. Визначити організаційно-методичні особливості підготовки та представити алгоритм відбору спортсменів під час комплектування національних збірних команд до участі в головних змаганнях року.

3. Систематизувати та представити інформативні критерії для відбору баскетболістів до складу збірної для участі в міжнародних змаганнях та розробити модельні характеристики ключових сторін підготовленості спортсменів.

4. Встановити пріоритетну значущість критеріїв відбору під час комплектування складів національних збірних до участі у змаганнях в різних фазах ігрового сезону.

5. Визначити перспективні шляхи реалізації запропонованого алгоритму організації та критеріїв відбору і встановити їх ефективність для довгострокової підготовки національних збірних команд України до головних змагань року.

Об’єкт дослідження – підготовка національних збірних команд до головних змагань року.

Предмет дослідження – організаційно-методичні умови та критерії відбору спортсменів під час комплектування національних збірних для участі в головних змаганнях року.

Методи дослідження: аналіз літературних джерел та даних Internet, анкетування, метод експертних оцінок, педагогічне спостереження педагогічне тестування в умовах тренувального процесу, аналіз змагальної діяльності, психологічні та психофізіологічні методи, морфо-функціональні методи дослідження, математико-статистичні методи дослідження.

Розширені дані щодо необхідності побудови єдиної ієрархічної системи багаторічної підготовки віддаленого та найближчого резерву для національних збірних команд, її сталого тривалого функціонування. При цьому на першому етапі цієї підготовки (віддалений резерв), основним завданням є всебічний розвиток юного спортсмена, закладення різносторонньої техніко-тактичної бази, відсутність тиску на результативну складову змагань та ранньої поглибленої спеціалізації. Реалізація змагальних завдань та пошук найближчого резерву для національних збірних має починатися лише з юнацького віку по досягненню баскетболістами біологічної зрілості.

Розглянуті дані щодо особливостей періодизації процесу річної підготовки в ігрових командних видах спорту та неможливості використання багатьох положень існуючої класичної теорії. Кульмінаційна стратегія підготовки із виходом спортсменів на «пік спортивної форми» у конкретній фазі річного циклу, в командних спортивних іграх втрачає свою актуальність, адже високі спортивні результати спортсменам потрібно демонструвати протягом восьми-дев’яти місяців безперервно.

Систематизовані та представлені ключові фактори, які впливають на процес підготовки національних збірних команд. Це нетривалість відведеного часу на підготовку, різний період часу прибуття гравців у розташування збірної, різний рівень підготовленості гравців на момент початку навчально-тренувальних зборів та необхідність вирішення поточних

та стратегічних завдань спортивної селекції, які мають забезпечити високі спортивні результати на даному етапі, а також створити умови для поступової підготовки найближчого резерву збірної.

Обґрунтовано триетапний алгоритм відбору баскетболістів до лав національних збірних команд який включає такі основних ланки: попередній (оглядовий), проміжний та остаточний відбір, який має визначити список гравців, які будуть представляти національну збірну на конкретних змаганнях.

Систематизовані та представлені ключові принципи спортивного відбору під час комплектування національних збірних команд: 1) поточної результативності; 2) комплексного оцінювання; 3) патріотизму та позитивної мотивації; 4) стратегічної селекції та збалансованості. Створення оптимальної рівноваги досвідчених та молодих баскетболістів забезпечує сталі виступи збірної без суттєвих коливань у демонстрації високих спортивних результатів.

Визначені та систематизовані інформативні критерії відбору баскетболістів до лав національних збірних команд, які умовно можна розділити на чотири відносно самостійні блоки: 1) спортивно-педагогічні; 2) медико-біологічні; 3) нормативно-правові; 4) соціально-психологічні.

Наведені дані щодо диференційованої значущості критеріїв для відбору баскетболістів у збірну з урахуванням фази ігрового сезону. Такі показники як, «фактор протиборчої сторони», конкурентність клубного чемпіонату в якому виступає гравець, поточний стан «спортивної форми» та роль в ігровій діяльності клубної команди, значно більшу значущість будуть мати під час комплектування складу збірних для участі у кваліфікаційних матчах, які проводяться посередині ігрового сезону, ніж під час довгострокової підготовки до головних змагань річного циклу (pre-season).

Проведена експертиза показала приблизно однакову значущість досвіду виступів баскетболістів на міжнародному рівні при комплектуванні збірних команд в обох варіантах (короткострокової та довгострокової

підготовки) (6,91±2,46 та 9,08±0,90 бали), якості проведеного сезону на клубному рівні (9,75±0,45 та 9,50±0,67 бали) та відсутності пошкоджень і травм, які завадять спортсмену розкрити свій ігровий потенціал у майбутніх міжнародних змаганнях (6,16±1,64 та 7,83±0,93 бали).

Розроблені і представлені модельні характеристики за показниками підготовленості які відображають ефективність техніко-тактичної діяльності, морфофункціональні дані гравців, рівень прояву значущих психофізіологічних та психологічних якостей, розвиток спеціальних фізичних якостей спортсменів та наголошено на важливості їх комплексного оцінювання під час визначення сильних та слабких сторін в індивідуальній структурі підготовленості кожного кандидата. Під час розробки моделей використовувались персональні дані баскетболістів національних збірних команд провідних країн світу з урахуванням ігрового амплуа спортсменів.

Представлена загальна тенденція становлення вищої спортивної майстерності баскетболістів високого класу від моменту потрапляння на рівень спорту вищих досягнень до періоду завершення активних виступів на професійному рівні. Проаналізовані та представлені індивідуальні дані змагальної діяльності протягом багаторічної кар'єри відомих американських та європейських баскетболістів. Найбільш сприятливою віковою зоною для демонстрації високих спортивних результатів є діапазон 23-32 років. Під час комплектування складів національних збірних команд тренери віддають перевагу найбільш досвідченим та віковим баскетболістам, які здатні продемонструвати високий спортивний результат у найбільш конкурентних та відповідальних умовах престижних міжнародних матчів.

Ключові слова: баскетбол, багаторічна підготовка, спортивний відбір, комплектування збірних, командні види спорту, ігрові амплуа, змагальна діяльність, техніко-тактична діяльність, спортивний результат.

SUMMARY

Liu Yang. Organizational and methodological principles of basketball player selection to build national teams for the main competitions of the year. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in specialty 017 Physical culture and sport. – National University of Ukraine on Physical Education and Sports, Kyiv, 2025.

The dissertation focuses on the current problems of training national teams for the main competitions of the year, analyzed the influence of globalization processes, commercialization and professionalization of modern basketball on the intensification of competitive activities of high-quality teams. Regular participation at the club level rotate with in invitation of basketball players at the national's team disposal at different stages at the yearly preparation cycle, the importance of optimal periodization of training and competitive loads is growing.

Today, there is a lack of special knowledge on the organizational and methodological principles of the challenging process of managing the trainings of professional basketball players to participate in matches for the national team of their country.

The dissertation work is aimed to identifying key organizational and managerial links and systematizing a set of informative criteria which can be used by the coaching staff to make a right decision on the selection of players for the country's main team. The effectiveness of this process will depend on the objectivity and accuracy of the procedure for assessing the manifestation of important parameters of athletes' preparation, and also the balance of the system of organizational activities aimed at supplying the necessary conditions for the preparation of the national team for responsible international competitions. Accordingly, the presentation of organizational and methodological principles and justification of a set of criteria for the selection of basketball players during

recruiting national teams for participation in the main competitions of the year, in our opinion, can be an important task of the theory and practice of basketball.

The aim of the study is to determine the organizational and methodological characteristics and present the criteria for the selection of basketball players during recruiting national teams to participate in the main competitions of the year.

Objectives of experiment

1. To analyze and summarize scientific information about the characteristics of selection basketball players at different stages of long-term improvement according to special literature and the Internet.

2. To determine the organizational and methodological features of training and present an algorithm of selecting athletes during recruiting national teams to participate in the main competitions of the year.

3. To systematize and present informative criteria of selecting basketball players to the national squad to participate in international competitions to formulate model characteristics of key aspects of athletes' preparation.

4. To identify the priority significance of selection criteria during recruiting national teams to participate in competitions in different phases of the game season.

5. To determine promising ways to implement the proposed organization algorithm and selection criteria and establish their effectiveness for the long-term preparation of the national teams of Ukraine for the main competitions of the year.

The object of the research is the preparation of national teams for the main competitions of the year.

The subject of the research is the organizational and methodological conditions and criteria for selecting athletes during recruiting national teams for participation in the main competitions of the year.

Research methods: analysis of academic sources and Internet information, survey, method of expert assessments, pedagogical observation, pedagogical testing in the conditions of the training process, analysis of competitive activity,

psychological and psychophysiological methods, morpho-functional research methods, mathematical-statistic research methods.

Extended data about necessary of building a single hierarchical system of long-term training of the distant and immediate reserve for national teams, its sustainable long-term functioning. At the same time, at the first stage of this training (distant reserve), the main task is the comprehensive development of the young athlete, the establishment of foundation technical and tactical base, the absence of pressure on the performance component of the competition and early advanced specialization. The implementation of competitive tasks and the searching for the immediate reserve for national teams should begin only from teenage ages upon the achievement of biological maturity by basketball players.

Analyzed data about processes of the periodization of the annual training process in team sports and the impossibility of using many provisions of the current classical theory. The culminating training strategy with athletes reaching the "peak of athletic form" in a specific phase of the annual cycle, in team sports games, loses its relevance, because athletes need to demonstrate high athletic results for eight to nine months without a pause.

Key factors which are influencing the process of training national teams are systematized and presented. These are the short duration of the time allotted for preparation, different periods of time for players to arrive at the team location, different levels of preparation of players at the start of training camps, and necessity to solve current and strategic tasks of sports selection, which should provide high sports results at this stage, as well as create conditions for the gradual preparation of the nearest reserve of the team.

A three-stage algorithm for selecting basketball players for national teams is substantiated, which includes three main links: preliminary (review), intermediate and final selection, which should determine the list of players who will represent the national team at specific competitions.

The key principles of sports selection during recruiting national teams are systematized and presented: 1) current performance; 2) comprehensive assessment;

3) patriotism and positive motivation; 4) strategic selection and balance. Creating an optimal balance of experienced and young basketball players provides stable performances of the national team without significant fluctuations in demonstrating high sports results.

Informative criteria for selecting basketball players for the ranks of national teams have been determined and systematized, which can be conditionally divided into four relatively independent blocks: 1) sports and pedagogical; 2) medical and biological; 3) regulatory and legal; 4) socio-psychological.

Presented data on the differentiated significance of the criteria for selecting basketball players for the national team, taking into attention the phase of the game season. Such indicators as the "opponent factor", the competitiveness of the club championship in which the player plays, the current state of "sports form" and the role in the game activities of the club team will be much more significant during recruiting the composition of the national teams for participation in qualifying matches which plays in the middle of the game season than during long-term preparation for the main competitions of the annual cycle (pre-season).

The conducted examination showed approximately the same significance of the experience of basketball players' performances at the international level during recruiting national teams in both options (short-term and long-term training) (6.91±2.46 and 9.08±0.90 points), the quality of the season at the club level (9.75±0.45 and 9.50±0.67 points) and the absence of injuries and injuries that will prevent the athlete from reach his playing potential in future international competitions (6.16±1.64 and 7.83±0.93 points). Model characteristics were developed and presented according to fitness indicators that demonstrate the effectiveness of technical and tactical activities, morphofunctional data of players, the level of manifestation of significant psychophysiological and psychological qualities, the development of special physical qualities of athletes, and the importance of their comprehensive assessment when determining the strengths and weaknesses in the individual structure of preparedness of each candidate was emphasized. During the development of the models, personal data of basketball

players of the national teams of the leading countries of the world were used, taking into attention the playing role of the athletes.

The general trend of the formation of the highest sports skills of high-class basketball players from the moment of entering the level of sports of higher achievements to the period of completion of active performances at the professional level is presented. Individual data of competitive activity during the many-year career of famous American and European basketball players are analyzed and presented. The most favorable age range for demonstrating high sports results is the range of 23-32 years. During recruiting national team teams, coaches give preference to the most experienced and age basketball players who are able to demonstrate high sports results in the most competitive and responsible conditions of prestigious international matches.

Key words: basketball, long-term preparation, sports selection, national team recruitment, team sports, game roles, competitive activity, technical and tactical activity, sports result.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Безмилов М. М., Лю Ян. Організаційно-методичні особливості відбору баскетболістів під час комплектування національних збірних команд до участі у головних змаганнях року. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2024. Вип. 12 (185). С. 33–40. DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.12(185).06 Фахове видання України. *Особистий внесок здобувача полягає в проведенні дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок Безмилова М. М. полягає у визначенні загальної концепції та методології дослідження.*

2. Bezmylov M., Shynkaruk O., Shao Zhigong, Liu Yang, Wang Hanpeng, Lian Xiao, Griban G., Semeniv B., Otravenko O., Zhukovskyi Ye., Denysovets A., Onufrak A. Specific Game Abilities and their Significance for Determining the Prospects of Youth National Basketball Team Players. *International Journal of Human Movement and Sports Sciences*. 2024. Vol. 12. No. 4. P. 699–708. DOI: 10.13189/saj.2024.120412 Періодичне наукове видання США, проіндексоване в базі даних Scopus (Q3). *Особистий внесок здобувача полягає в обробці статистичного матеріалу, формулювання висновків. Внесок Bezmylov M., Shynkaruk O., Shao Zhigong, Wang Hanpeng, Lian Xiao, Griban G., Semeniv B., Otravenko O., Zhukovskyi Ye., Denysovets A., Onufrak A. полягає у зборі, аналізі та інтерпретації даних, обробці результатів та формулюванні висновків.*

3. Bezmylov M., Shynkaruk O., Liu Yang, Wang Hanpeng, Liang Xiao, Griban G., Asauliuk I., Dmytrenko S., Pustoliakova L., Osmanova A., Lohvynenko O., Pohasii L. Comparative Analysis of the Implementation of Technical and Tactical Actions by High-Qualification Teams in 3x3 and 5x5 Basketball. *International Journal of Human Movement and Sports Sciences*. 2025. Vol. 13. No. 2. P. 336–348. (Scopus, Q3). Періодичне наукове видання США, проіндексоване в базі даних Scopus (Q3). *Особистий внесок здобувача полягає в проведенні дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок Bezmylov M., Shynkaruk O., Wang Hanpeng, Liang Xiao, Griban G., Asauliuk I., Dmytrenko S., Pustoliakova L., Osmanova A., Lohvynenko O., Pohasii L. полягає у зборі, аналізі та інтерпретації даних, обробці результатів та формулюванні висновків.*

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

4. Лю Ян. Особливості відбору баскетболістів під час комплектування національних збірних команд до головних змагань року. *Молодь та олімпійський рух* : зб. тез доп. XVII Міжнар. конф. молодих вчених, 7 трав. 2024 р., м. Київ. Київ : НУФВСУ, 2024. С. 109–110. URL:

https://unisport.edu.ua/sites/default/files/vseDocumenti/zbirnyk_tez_dopovidey_xvii_molod_ta_olimpiyskyy_ruh_13_05_24.pdf

5. Лю Ян, Лянь Сяо, Безмилов М. Значущість критеріїв відбору баскетболістів під час комплектування національних збірних команд до участі у змаганнях в рамках ігрового сезону (in-season). *Молодь та олімпійський рух* : зб. тез доп. XVIII Міжнар. конф. молодих вчених, 22 трав. 2025 р., м. Київ. Київ : НУФВСУ, 2025. С. 85–86. URL: https://unisport.edu.ua/sites/default/files/vseDocumenti/zbirnyk_tez_molod_hviii_traven_2025_nufvsu_0.pdf *Особистий внесок здобувача полягає у формулюванні мети та висновків роботи.*

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ……..... 17
ВСТУП……... 18
РОЗДІЛ 1 ПРОБЛЕМИ ВІДБОРУ БАСКЕТБОЛІСТІВ ТА КОМПЛЕКТУВАННЯ КОМАНД ВИСОКОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ДЛЯ УЧАСТІ В ГОЛОВНИХ ЗМАГАННЯХ РОКУ……. 27
1.1 Багаторічна система відбору та спортивної орієнтації в баскетболі …….. 27
1.2 Критерії відбору та спортивної орієнтації в системі багаторічної підготовки баскетболістів ……. 32
1.3 Особливості оцінювання ефективності змагальної діяльності баскетболістів високого класу під час відбору та комплектування національних збірних команд до головних змагань року …….. 41
1.4 Управління підготовкою національних збірних команд до участі в головних змаганнях річного циклу ……... 47
Висновки до розділу 1…… 55
РОЗДІЛ 2 МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ……. 57
2.1 Методи дослідження…….. 58
2.1.1 Загальнонаукові методи дослідження…….. 58
2.1.2 Соціологічні методи дослідження…… 62
2.1.3 Педагогічне спостереження…….……. 63
2.1.4 Педагогічне тестування……..….. 65
2.1.5 Аналіз змагальної діяльності……..……. 67
2.1.6 Психологічні та психофізіологічні методи дослідження…… 70
2.1.7 Медико-біологічні методи дослідження…….. 72
2.1.8 Математико-статистичні методи дослідження……..……. 74
2.2 Організація дослідження…… 75

РОЗДІЛ 3 ОРГАНІЗАЦІЯ БАГАТОРІЧНОГО ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ ТА ВІДБОРУ БАСКЕТБОЛІСТІВ ПРИ КОМПЛЕКТУВАННІ СКЛАДІВ НАЦІОНАЛЬНИХ ЗБІРНИХ КОМАНД ДО ГОЛОВНИХ ЗМАГАНЬ РІЧНОГО ЦИКЛУ…….. 77

3.1 Структура і зміст ієрархічної системи підготовки віддаленого та найближчого резерву національних збірних команд з баскетболу ……. 77

3.2 Періодизація річної підготовки баскетболістів високого класу та її вплив на процес комплектування національних збірних команд до участі в міжнародних змаганнях ……. 85

3.3 Етапний алгоритм організації відбору баскетболістів під час комплектування складів національних збірних команд для участі в головних змаганнях річного циклу підготовки …… 92

3.4 Управління підготовкою національних збірних команд до міжнародних змагань в сучасних умовах глобалізації та професіоналізації баскетболу…… 100

Висновки до розділу 3…… 106

РОЗДІЛ 4 КРИТЕРІЇ ВІДБОРУ БАСКЕТБОЛІСТІВ ПРИ КОМПЛЕКТУВАННІ СКЛАДІВ НАЦІОНАЛЬНИХ ЗБІРНИХ КОМАНД ДО УЧАСТІ В ГОЛОВНИХ ЗМАГАННЯХ РОКУ……. 109

4.1 Обґрунтування та систематизація критеріїв відбору баскетболістів при комплектуванні складів національних збірних команд …….. 109

4.2 Значущість критеріїв для відбору баскетболістів при комплектуванні національних збірних команд для участі в різних змаганнях ігрового сезону …..... 116

4.3 Оцінювання змагальної діяльності в процесі відбору

баскетболістів до складу національних збірних команд …….. 122
4.4 Факторний аналіз техніко-тактичної діяльності баскетболістів національних збірних команд з урахуванням ігрового амплуа. 134
4.5 Вплив віку баскетболістів на ефективність їх змагальної діяльності та відбір при комплектуванні національних збірних команд для участі в головних змаганнях ігрового сезону ……. 146
4.6 Модельно-цільові параметри підготовленості баскетболістів національних збірних команд для участі в головних змаганнях ігрового сезону …… 162
Висновки до розділу 4…… 169
РОЗДІЛ 5 АНАЛІЗ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ……. 172
ВИСНОВКИ……... 184
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……. 190
ДОДАТКИ…….. 215

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ККД	- коефіцієнт корисних дій, у.о.
ТТД	- техніко-тактичні дії, у.о.
As	- результативні передачі м’яча
BL	- блок-шоти м’яча
DRB	- підбирання м’яча у захисті
EFF	- коефіцієнт ефективності
F	- персональні зауваження (фоли)
FA	- кидки з гри, спроби
FIBA	- міжнародна федерація баскетболу
FTA	- штрафні кидки, спроби
NBA	- національна баскетбольна асоціація
ORB	- підбирання м’яча у нападі
PER	- рейтинг ефективності гравця
PF	- «важкий форвард»
PG	- розігрувач
PIR	- індекс ефективності дій гравця
PTS	- набрані очки
SF	- «легкий форвард»
SG	- «атакувальний захисник»
ST	- перехоплення м’яча
T	- ігровий час, хв
T/O	- втрати м’яча
YYIRTL1	- йо-йо відновлювальний тест, протокол № 1

ВСТУП

Актуальність. Проблема пошуку обдарованих спортсменів здатних до конкурентної боротьби в найбільш престижних міжнародних змаганнях сьогодні набуває особливого значення. Престижність та популярність ігрових видів спорту, їх соціальна значущість у всьому світі на сьогоднішній день досягли такого масштабу, що у багатьох національних збірних команд виникає реальна проблема елементарної кваліфікації до участі в головних змаганнях ігрового сезону [6, 8, 127].

Постійне зростання рівня конкурентної боротьби на змаганнях вимагає від спортсменів все більшого прояву специфічних якостей, універсалізму та готовності до демонстрації найвищих спортивних результатів в досить щільному графіку змагань на клубному рівні та під час виступів за національні збірні команди своїх країн. При цьому потрібно чітко розуміти, що пошук та відбір спортсменів багато в чому буде залежати від повноти знань, що відображають провідні, для конкретного виду спорту, якості та властивості, їх комплексної діагности з урахуванням існуючих завдань на кожному із етапів багаторічного вдосконалення [5, 10, 18, 39, 48, 65, 121].

Завдяки фундаментальним науковим працям М. С. Бриля [15], О. О. Мітової [36], Р. О. Сушко [44], М. М. Безмилова [4], Л. Ю. Поплавського [42], Л. А. Латишкевича [26], K. Johnston [118], A. Lamontagne [127] та ін., в ігрових видах спорту склалося чітке уявлення про ступеневий та етапний характер процесу відбору гравців та орієнтації їх підготовки протягом багаторічного вдосконалення. Показана значущість різних здібностей та якостей для відбору спортсменів, їх мінливий вплив на спортивні досягнення на різних етапах багаторічної підготовки та загальний вклад у визначення стратегічної перспективності спортсменів різного віку [31]. При цьому існує чітке розуміння необхідності ранньої діагностики саме тих здібностей та якостей, які мають стратегічну (довгострокову) перспективу та визначають

потенційні можливості юного спортсмена потрапити у спорт вищих досягнень.

Розглядаючи систему спортивного відбору та орієнтації в ігрових видах спорту необхідно розуміти, що особливе місце тут належить процесу перманентного комплектування команд високого класу від ефективності якого, в сучасних умовах глобалізації та професіоналізації спорту, напряму будуть залежати результати виступів в окремих змаганнях та ігровому сезоні загалом. Відбір спортсменів в команду високого класу та формування складу на головні змагання року є завершальною стадією та квінтесенцією всієї багаторічної системи відбору та орієнтації в ігрових видах спорту. При цьому сьогодні прийнято виділяти, у якості відносно самостійних ланок цього процесу, процедуру відбору гравців в клубні професійні команди для участі в матчах національного чемпіонату і кубкових міжнародних змаганнях, а також відбір спортсменів під час комплектування команд для участі в міжнародних змаганнях збірних (континентального та світового рівня) [5, 29].

На думку фахівців, найбільш складним в організаційно-методичному плані, є відбір баскетболістів в національну збірну команду країни. Перед тренерським штабом збірної стоїть непросте завдання в стислі терміни із великої кількості спортсменів обрати найбільш підготовлених та мотивованих на даному етапі підготовки кандидатів для участі у відповідальних міжнародних змаганнях [3, 42, 45, 162]. Необхідно враховувати велику кількість критеріїв та факторів під час здійснення подібного діагностичного оцінювання готовності спортсмена, починаючи від досвіду виступів у міжнародних турнірах і актуального стану готовності до соціально-правових та методичних аспектів організації процесу відбору. При цьому разом із підготовкою основного складу команди паралельно необхідно вирішувати завдання, що пов’язані із підготовкою майбутнього резерву, від якого буде залежати успішність виступів збірної в найближчій перспективі тощо.

Стрімка глобалізація спортивних ігор вже сьогодні призвела до істотних змін в результатах виступів клубних команд і національних збірних.

Створення вільного ринку спортивних послуг та відсутність спеціальних регуляторних механізмів по контролю за рівнем конкурентоспроможності всіх учасників змагань, в багатьох ігрових видах спорту, призвело до значної концентрації талановитих спортсменів та тренерів в найбільш заможних чемпіонатах та клубах та фактично позбавило шансів інших учасників реально втрутитися в боротьбу за основні трофеї престижних змагань на клубному рівні. У той же час, подібна тенденція позитивним чином вплинула на загострення конкурентної боротьби між національними збірними командами, адже в найбільш сильних клубах та чемпіонатах сьогодні зібрані найкращі гравці з різних країн світу, які мають приблизно однаковий рівень майстерності та добре знайомі із сильними та слабкими сторонами підготовленості один одного [5, 10].

В таких умовах принципового значення набувають питання вдосконалення системи підготовки національних збірних команд до участі в головних змаганнях року. Та збірна, яка зможе більш ефективно побудувати етап безпосередньої підготовки до змагань, отримує, в переважній більшості випадків, необхідну перевагу над суперниками.

Одним із ключових напрямів системи підготовки національних збірних є відбір та комплектування складу команди до участі в конкретних змаганнях. Сучасна система спортивних змагань в багатьох ігрових видах спорту передбачає участь збірних в різноманітних за своїм масштабом та специфікою турнірах, безпосередня підготовка до яких має досить стислі терміни. При цьому до складу збірної повинні потрапляти найбільш підготовлені та мотивовані, на даний період часу спортсмени, які здатні принести найбільшу користь збірній. Цей процес в річному циклі підготовки сьогодні має перманентний та досить динамічний характер. Поточне потрапляння спортсмена до складу збірної обумовлено дією величезної кількості об’єктивних та суб’єктивних чинників, кожен із яких може істотним чином вплинути на прийняття підсумкового рішення щодо виклику та включення спортсмена до складу команди яка буде приймати участь у

конкретних змаганнях. Не дивлячись на очевидну важливість та актуальність цих питань, в спеціальній літературі сьогодні спостерігається суттєвий дефіцит фундаментальних наукових досліджень з вузлових проблем організації та методики відбору спортсменів під час комплектування національних збірних команд до участі в головних змаганнях року. Важливим, на наш погляд, є представлення етапного алгоритму організації та інформативних критеріїв для відбору баскетболістів в процесі комплектування збірних та ін.

Зв'язок роботи з науковими планами, темами. Робота виконується відповідно до Плану науково-дослідної роботи НУФВСУ на 2021–2025 рр. за темою 2.2 «Удосконалення підготовки до головних змагань макроциклу збірних команд України у спортивних іграх» (№ держреєстрації 0121U108185). Внесок дисертанта, як співвиконавця теми, полягає в обґрунтуванні і узагальненні організаційно-методичних засад та розробці критеріїв відбору спортсменів під час комплектування збірних для участі в змаганнях з баскетболу в рамках річного циклу підготовки.

Мета роботи – визначення організаційно-методичних особливостей та критеріїв відбору баскетболістів під час комплектування національних збірних команд до участі в головних змаганнях року.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати та узагальнити наукові дані щодо особливостей відбору баскетболістів на різних етапах багаторічного вдосконалення за даними спеціальної літератури та мережі Internet.

2. Визначити організаційно-методичні особливості та представити алгоритм відбору спортсменів під час комплектування національних збірних команд до участі в головних змаганнях року.

3. Систематизувати та представити інформативні критерії для відбору баскетболістів до складу збірної для участі в міжнародних змаганнях та розробити модельні характеристики ключових сторін підготовленості спортсменів.

4. Встановити пріоритетну значущість критеріїв відбору під час комплектування складів національних збірних до участі у змаганнях в різних фазах ігрового сезону.

5. Визначити перспективні шляхи реалізації запропонованого алгоритму організації та критеріїв відбору і встановити їх ефективність для довгострокової підготовки національних збірних команд України до головних змагань року.

Об'єкт дослідження – підготовка національних збірних команд до головних змагань року.

Предмет дослідження – організаційно-методичні умови та критерії відбору спортсменів під час комплектування національних збірних для участі в головних змаганнях року.

Теоретико-методологічною основною дисертаційного дослідження виступили фундаментальні положення теорії періодизації багаторічної підготовки (В. М. Платонов [39], А. П. Бондарчук [9], Л. В. Волков [18], V. Issurin [115], Т. Bompa [76]), теорії спортивних ігор (Л. А, Латишкевич [26], A. Lamontage [127], W. Helsen [112]), багаторічної системи відбору та орієнтації підготовки (О. А. Шинкарук [48], Л. П. Сергієнко [43], Н. Ж. Булгакова [16], В. О. Запорожанов [21], М. С. Бриль [15], М. М. Безмилов [3], Р. О. Сушко [44]) моделювання та прогнозування в спорті (В. Г. Олешко [38], В. М. Костюкевич [25], M. Rogers [170]), управління та контролю змагальної діяльності (О. Д. Леонов [27], Г. А. Лісенчук [28], Е. Ю. Дорошенко [20], В. М. Корягін [24], З. М. Хромаєв [45], О. О. Мітова [33, 35], E. Anıl Duman [56], A. Moreira [145], B. Cormery [86]), проблем ігрової спеціалізації в спортивних іграх (М. С. Бриль [15], Л. Ю. Поплавський [42], М. М. Безмилов [4], Y. Cui [89]).

Методи дослідження. Аналіз науково-методичної літератури та даних Internet використовували з метою визначення проблемних питань, які пов'язані із управлінням та багаторічної підготовкою кваліфікованих спортсменів, спортивного відбору та комплектування, особливостей

оцінювання змагальної діяльності баскетболістів високого класу та встановлення інформативних критеріїв, які сьогодні використовують фахівці для відбору баскетболістів на різних етапах багаторічного вдосконалення. Додатково вивчались спортивні біографії відомих американських та європейських баскетболістів, які у складі національних збірних команд своїх країн ставали переможцями та призерами багатьох міжнародних змагань та ін.

Анкетування здійснювали з метою визначення та систематизації кола інформативних критеріїв та окремих показників, які можуть бути використаними для відбору баскетболістів під час комплектування національних збірних команд, а також ключових організаційно-методичних засад, які впливають на процес централізованої підготовки віддаленого та найближчого резерву національних збірних. Проведена експертиза дозволила встановити диференційовану значущість критеріїв під час відбору баскетболістів до лав збірних в різних фазах ігрового сезону.

Аналіз змагальної діяльності використовувався для визначення кількісно-якісних параметрів, які відображають особливості ведення змагальної діяльності баскетболістами високого класу. Аналізувались змагальні дані як в рамках конкретного матчу, ігрового сезону, так і протягом всієї багаторічної кар'єри баскетболістів.

Педагогічне спостереження здійснювалось в умовах тренувальної та змагальної діяльності. Аналізувались такі показники як особливості поведінки молодих та вікових гравців в тренувальних умовах та під час проведення офіційних ігор, дії тренерського штабу під час короткострокових та довгострокових циклів підготовки, тощо.

Педагогічне тестування дозволило виявити рівень прояву важливих фізичних якостей гравців на різних етапах ігрового сезону та створити на цій основі модельно-цільові характеристики підготовленості для спортивного відбору з урахуванням ігрової спеціалізації.

Морфофункціональні методи дослідження (антропометрія, газоаналіз, спірометрія), дозволили встановити рівень прояву досліджуваних параметрів у баскетболістів високого класу різного ігрового амплуа та розробити на цій основі відповідні шкали оцінювання.

Методи математичної статистики використовувались для обробки отриманого експериментального матеріалу з використанням пакету стандартних комп'ютерних програм (MS Excel 2013, Statistica. StatSoft. 10.0).

Наукова новизна:

- вперше систематизовано і представлено організаційні умови підготовки та методичні аспекти формування складу національних збірних команд для участі в головних змаганнях року в сучасних умовах глобалізації та професіоналізації баскетболу;
- вперше представлено покроковий алгоритм організації етапного відбору баскетболістів до складу національних збірних команд та запропоновані його концептуальні принципи;
- вперше визначено інформативні критерії для відбору спортсменів високого класу до лав національних збірних команд в річному циклі підготовки та визначена їх пріоритетна значущість для відбору під час комплектування складів збірних в різних фазах ігрового сезону;
- вперше розроблено модельні кількісно-якісні характеристики, які відображають рівень підготовленості кандидатів для відбору в національну збірну;
- визначено факторну структуру техніко-тактичної підготовленості баскетболістів високого класу різного ігрового амплуа;
- визначено вплив віку баскетболістів на ефективність ведення ними змагальної діяльності та встановлені оптимальні вікові зони досягнення найвищих спортивних результатів в матчах національних збірних на престижних міжнародних змаганнях;

- розширено дані про специфічні особливості змагальної діяльності в баскетболі та необхідність врахування її кількісних параметрів протягом ігрового сезону;
- розширено дані щодо особливостей побудови етапу безпосередньої підготовки національних збірних команд до участі головних змаганнях року;
- доповнено знання з питань підготовки баскетболістів на різних етапах багаторічного вдосконалення, відбору та орієнтації, моделювання та прогнозування, контролю та оцінювання рівня підготовленості та ефективності змагальної діяльності.

Особистий внесок здобувача в спільні публікації полягає в постановці проблемних питань, формулюванні мети та завдань дослідження, виборі методів, статистичному аналізі та інтерпретації отриманих даних, підготовці матеріалів до публікації. Внесок співавторів визначається участю в організації експериментальних досліджень, допомогою в обробці матеріалів та обговоренні отриманих результатів.

Публікації. Наукові результати дисертації висвітлені в 5 наукових публікаціях: 1 стаття у науковому видані з переліку наукових фахових видань України, 2 статті у періодичному науковому видані США, проіндексованому в базі даних Scopus (Q3); 2 публікації апробаційного характеру (Додаток А).

Апробація результатів дисертації. Основні положення й результати дослідження оприлюднено на: XIV-XV Міжнародних конференціях «Молодь та олімпійський рух» (м. Київ, 2024-2025); III Міжнародній конференції «Сталий розвиток і спадщина у спорті: проблеми та перспективи» (м. Київ, 2024) (Додаток Б).

Практичне значення роботи полягає у впровадженні запропонованого алгоритму організації відбору та інформативних критеріїв для відбору баскетболістів під час перманентного процесу комплектування національних збірних команд в річному циклі підготовки до участі в міжнародних змаганнях. Сформульовані в дисертації висновки і пропозиції використано

для впровадження в практику роботи Громадської спілки «Федерація баскетболу України» (акти впровадження від 28 липня 2025 р. та 22 серпня 2025 р., додатки В, Г, Д); в навчальний процес студентів кафедри історії та теорії олімпійського спорту Національного університету фізичного виховання і спорту України (акт впровадження від 01 жовтня 2025 р., додаток Е).

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота включає анотацію, список публікацій здобувача за темою дисертації, зміст, перелік умовних позначень, вступ, п’ять розділів та висновки до них, загальні висновки, список використаних джерел, додатки (всього 5 додатків). Обсяг основного тексту дисертації складає 172 сторінки. Цифровий матеріал дисертації ілюстровано 13 таблицями та 36 рисунками. Список використаних джерел складає 196 найменувань, з яких 50 – кирилицею та 146 – латиницею.

РОЗДІЛ 1
ПРОБЛЕМИ ВІДБОРУ БАСКЕТБОЛІСТІВ ТА КОМПЛЕКТУВАННЯ КОМАНД ВИСОКОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ДЛЯ УЧАСТІ В ГОЛОВНИХ ЗМАГАННЯХ РОКУ

1.1 Багаторічна система відбору та спортивної орієнтації в баскетболі

Стрімкий розвиток досягнень в світовому спорту вимагає постійного пошуку ефективних засобів та методів підготовки, вдосконалення технології відбору і спортивної орієнтації на всіх етапах багаторічного вдосконалення. Сьогодні в провідних країнах світу ведуться цілеспрямовані дослідження спрямовані на наукове обґрунтування та подальше вдосконалення системи підготовки спортсменів в ігрових видах спорту [37, 48, 76, 115].

Стрімка глобалізація ігрових видів спорту та створення міжнародного ринку спортивних послуг, взагалі сьогодні призвели до того, що в окремих випадках, ведеться цілеспрямована діяльність з підготовки молодих гравців для їх подальшого продажу в провідні чемпіонати та ліги світу. Прагнення виступати в престижних турнірах для таких клубів, обумовлюється не чемпіонськими амбіціями, а бажанням продемонструвати потенційні можливості своїх молодих талановитих гравців в матчах на найвищому рівні. Зиски від такої системної підготовки молодих талантів чималі, вони повністю перекривають всі витрати на багаторічну підготовку спортсменів та забезпечують необхідні умови для якісного функціонування спортивної академії (клубу), яка підготувала гравця, і подальшого ефективного пошуку та розвитку майбутніх молодих талантів [5].

Своєчасна підготовка талановитої молоді, виступає ключовою умовою майбутніх успішних виступів національних збірних команд. Можна пригадати велику кількість прикладів, коли після багатьох років тріумфальних виступів збірна, випадає із когорти найсильніших, і однією із

причиною цього, як раз і може бути те, що своєчасно не був підготовлений гідний резерв нинішньому поколінню спортсменів збірної.

Підготовка спортивного резерву тривалий та складний процес, який обумовлюється впливом багатьох факторів: специфікою змагальної діяльності в обраному виді спорту, особливостями біологічної та соціально-психологічної природи людини, закономірностями розвитку особистості в онтогенезі, законами розвитку певних рухових якостей в різні вікові періоди життя людини та ін.

При цьому багаторічний процес підготовки спортсменів, включаючи всі його етапи, необхідно орієнтувати на вирішення стратегічних (підсумкових) завдань, які пов’язані із пошуком та раціональною підготовкою спортсменів, які зможуть проявити себе на рівні спорту вищих досягнень. Саме такий підхід створює необхідні умови для системної, планомірної підготовки віддаленого на найближчого спортивного резерву та забезпечує ефективне вирішення специфічних (адекватних віку та закономірностям становлення майстерності) завдань на кожному із етапів багаторічного вдосконалення [8, 39, 65].

Вдосконалення теоретико-методичних положень теорії спортивного відбору неможливе без систематизації основних категоріальних положень та чіткої дефініції знань, в тому числі, і в напрямку термінологічної уніфікації. Тотожне розуміння фахівцями та тренерами основних понять процесу відбору та визначення властивостей, що характеризують схильність індивідуума до занять певних видом рухової діяльності, є запорукою погодженості дій на науковому та практичному рівні [39, 76].

Своєчасна правильна орієнтація юних спортсменів в ігрових видах спорту на певні амплуа, в яких вони мають перспективи подальшого вдосконалення, сприяє підтриманню стійкого інтересу до обраного виду спорту та необхідному рівню цілеспрямованості для подолання труднощів, які пов’язані із досягненням високих спортивних результатів [15, 42].

На сьогодні перед спортивними іграми загалом, та баскетболом, зокрема, постало завдання досягнути високих спортивних результатів не тільки за рахунок відбору, але й завдяки поєднанню природних задатків з сучасними методиками їх постійного удосконалення. Визначення схильності до різних видів рухової діяльності, встановлення перспективних шляхів досягнення вищої спортивної майстерності (визначення ігрової спеціалізації) засновано на вивченні задатків та здібностей спортсменів, індивідуальних особливостей формування їх майстерності.

На думку V. Issurin [115] спортивну обдарованість, можна охарактеризувати як схильність до більш високого рівня тренованості в певному виді фізичної активності. Вважається, що вона є генетично спадковою властивістю особистості. На думку автора, обдарованість є суть комбінації двох основних компонентів: схильності до певного виду спортивної діяльності і здатності до тренованості при використанні відповідних спортивних навантажень (рис. 1.1). Ці два компоненти обдарованості визначають ефект початкової підготовки. Наприклад, схильність до певного виду спорту впливає на початковий рівень відповідної рухової якості (швидкості, витривалості, спритності тощо), а тренованість визначає темпи зростання рівня підготовленості в процесі початкової підготовки.

В свою чергу, спортивний талант, найчастіше обумовлений дією різних факторів, серед яких прийнято виділяти спадковість, біологічний вік молодого покоління, особливості тілобудови, біомеханічні параметри, темпи розвитку працездатності. Формування таланту знаходиться в прямій залежності від умов життя та діяльності людини [18, 48].

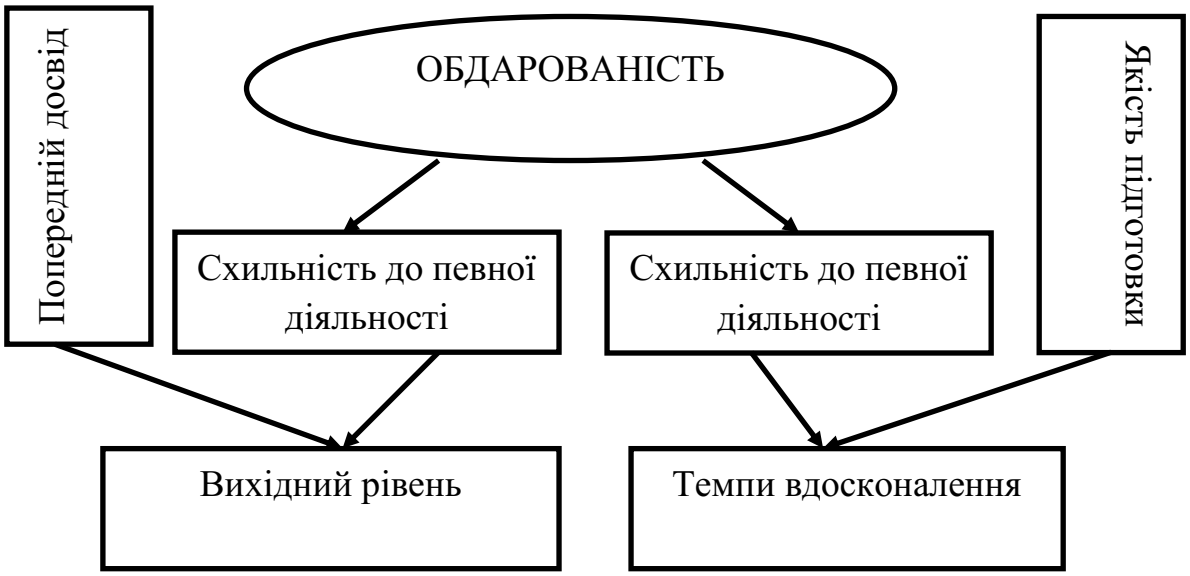

Рисунок 1.1 – Обдарованість як загальний, але не єдиний фактор, який визначає початковий рівень та темпи вдосконалення на початку спортивної підготовки (V. Issurin, 2008)

Подібна складна та варіативна сутність процесу визначення схильності людини до занять спортом вимагає розглядати спортивний відбір у вигляді систематичного та багатоступеневого механізму, який необхідно реалізовувати протягом багаторічної підготовки. Багатоступеневий підхід до організації відбору є доцільним у зв'язку з тим, що надійність прогнозів, які були зроблені в дитячому віці, по відношенню до спортивних досягнень цих же спортсменів в більш старшому віці дуже низька [39, 48, 100].

Здійснивши аналіз передової зарубіжної практики, стан розвитку вітчизняного спорту, єдиної системи багаторічної підготовки, орієнтованої на досягнення високого спортивного результату, О.А. Шинкарук [48] пропонує вділяти наступні три рівні багаторічної системи відбору та підготовки резерву:

- підготовка, відбір та орієнтація віддаленого резерву;
- підготовка, відбір та орієнтація найближчого резерву;
- підготовка, відбір в національні збірні команди та орієнтація.

Підготовка та відбір віддаленого резерву збірних команд починається безпосередньо після масового навчання основам виду спорту. Особливе місце, на думку автора, повинно відводитися підготовці та відбору найближчого резерву. Даний рівень охоплює чотири роки і відповідає за часом етапу спеціалізованої базової підготовки та підготовки до вищих досягнень. Третій рівень – це підготовка та відбір в національні збірні команди за видами спорту – охоплює період в чотири роки і більше та включає етап максимальної реалізації індивідуальних можливостей та етап збереження досягнень.

В системі багаторічної підготовки спортсменів, які спеціалізуються в спортивних іграх, фахівці [1, 15, 42] виділяють чотири етапи відбору: перша – початковий відбір для виявлення здібностей до обраного виду спорту, друга – визначення перспективності і диференціації за ігровими функціями, третя – відбір у команди вищих розрядів з урахуванням ігрового амплуа та конкретних даних спортсменів на етапі, четвертий – відбір в збірні команди різного рівня для участі в національних клубних та міжнародних змаганнях для збірних.

Особливе місце в системі відбору та орієнтації, як перспективному напрямку вдосконалення підготовки спортсменів, належить відбору гравців в команди високого класу. Разом із індивідуальними можливостями гравців на відбір в команду впливають також, обраний тактичний варіант гри, особливості техніки та тактики команди суперника та ін. [6, 11, 25, 74].

Під час комплектування команди необхідно орієнтуватися на те, наскільки можливості окремих гравців відповідають їх ігровим функціям у команді, характеру покладених на них ігрових завдань тощо [26, 39, 49, 75].

В процесі підготовки команд високої кваліфікації відбір також включає формування більш вузького змагального складу на конкретний матч, або турнір. Визначення п’яти гравців, які вийдуть на площадку з перших хвилин зустрічі тощо [42].

Спортивні ігри мають унікальну структуру змагальної діяльності та колективний характер організації змагальних дій. Одним із найважливіших етапів спортивного відбору в спортивних іграх загалом, та баскетболі зокрема, є відбір до команд високої кваліфікації. Ця особливість відрізняє баскетбол від багатьох видів спорту (циклічних, швидкісно-силових, єдиноборств, складно-координаційних та ін.), та потребує виділення у якості самостійного етапу відбору процес комплектування команд високої кваліфікації [1, 25, 27, 56, 145].

Можливо саме тому, етапи спортивного відбору, що прийнято виділяти в спортивних командних іграх, особливо в період підготовки та виступів у спорті вищих досягнень, суттєвим чином відрізняються від класичного підходу, характерного для багатьох видів спорту.

1.2 Критерії відбору та спортивної орієнтації в системі багаторічної підготовки баскетболістів

Важко не погодитися із думкою багатьох авторів, які зазначають, що відбір спортсменів в ігрових видах спорту – це тривалий та багатокомпонентний процес, який потребує врахування великої кількості різноманітних критеріїв та показників, що мають вплив на ефективність ведення змагальної діяльності та можуть у підсумку вплинути на потрапляння спортсмена на рівень спорту вищих досягнень [4, 29, 48, 71, 119, 127].

Вкрай важко миттєво оцінити спортивну придатність юного спортсмена якими би досконалими не були методи та засоби діагностики. Складна структура змагальної діяльності в ігрових видах спорту та її залежність від дії багатьох факторів, переважний вплив яких на ефективність дій спортсменів протягом етапів багаторічної підготовки може істотнім чином змінюватися, потребує використання стратегічного підходу, спрямованого на довгострокове прогнозування перспективних можливостей

гравця, які визначають його здатність потрапити саме у «дорослий спорт» [8].

Слушною можна вважати думку Л.П. Матвеева [4], який вказує на існування проблеми поєднання в єдине ціле різнорідних діагностичних даних, які характеризують спортивну схильність до занять спортом. Для повноцінної діагностики індивідуальної схильності потрібен широкий комплекс різного роду показників. Але чим більшим є їх кількість, тим складніше на цій основі здійснити підсумкове резюме, враховуючи ще і той факт, що дані показники можуть виражатися в різних величинах (суб'єктивного та об'єктивно-метричного характеру).

На початкових етапах багаторічного вдосконалення (початкової та попередньої базової підготовки), з метою спортивного відбору, фахівці в основному пропонують використовувати критерії та показники, які характеризують переважно загальні здібності та задатки дитини, його схильність до занять баскетболом. Про недоліки такого підходу, вже йшла мова раніше [15, 31, 42].

Потрібно розуміти, що лише комплексний аналіз важливих антропометричних, фізіологічних, психологічних та педагогічних складових, дозволить мінімізувати вірогідність тренерської помилки під час відбору дітей для подальшого вдосконалення на ранніх етапах багаторічної підготовки [17, 29].

Під час відбору баскетболістів вже в підлітковому віці потрібно орієнтуватися на комплекс специфічних здібностей, які визначають подальшу можливість грати в дорослий баскетбол.

Під час здійснення відбору на даному етапі вже потрібно враховувати специфічні ігрові здібності баскетболістів, які мають надзвичайно важливе значення для подальшого професійного зростання. Здатність гравця приймати правильні ігрові рішення в захисті та нападі, можливість грати під тиском суперника та «читати» гру, володіння творчими ігровими здібностями, ефективність гри один в один в захисті та нападі та інше [72].

Ці специфічні ігрові здібності не мають об’єктивно метричних одиниць вимірювання та можуть інколи повністю компенсувати недоліки технічної та фізичної підготовленості, невідповідність модельним антропометричним характеристикам, тощо.

В спорті вищих досягнень підсумкові показники змагальної діяльності можуть надати повноцінну інформацію під час визначення рівня майстерності гравця. В підлітковому віці, особливо враховуючи проблеми біологічного дозрівання, такий підхід ще не має такої надійності, адже результат може бути досягнуто за рахунок використання тимчасових переваг біологічного розвитку одних дітей над іншими. Тобто в підлітковому віці потрібно орієнтуватися не на перемоги, набрані очки, або інші результативні техніко-тактичні дії, які складають основу статистичних протоколів ігор, а на якість виконання техніко-тактичних прийомів і розуміння гри, прийняття правильних рішень, формування передумов для оволодіння у майбутньому більш складаними тактичними формами гри дорослої команди та ін. [4, 8, 42, 185].

Відбір молодих виконавців до команд високої кваліфікації є одним із найвідповідальніших та складних етапів в системі багаторічного вдосконалення. Особливо гострою ця проблема є для вітчизняної спортивної школи. Для дослідження здібностей молодих спортсменів мають бути використані найрізноманітніші показники та критерії, а сама процедура відбору вимагає поетапного алгоритму дій. Такий системний аналіз не проводиться на жодному із етапів багаторічного вдосконалення. На початкових етапах відбувається процес навчання, багато із техніко-тактичних елементів є ще недоступними для спортсменів, визначати резерви функціональних систем, кінцеві морфологічні та фізичні параметри підготовленості юних гравців практично неможливо. Можливо саме тому, в багатьох приватних академіях з футболу, баскетболу тощо (які інвестують в процес підготовки молодих талантів з метою їх подальшого продажу на професійному спортивному ринку), взагалі не рекомендують відібрати дітей

до 15-річного віку, через велику вірогідність здійснення селекційної помилки та економічну доцільність [4, 46, 71].

На заключних етапах багаторічного вдосконалення та відбору така необхідність відпадає через те, що в командах високого класу грають найкращі спортсмени, які вже пройшли цю процедуру. Для того, щоб грати на такому високому рівні, спортсмени повинні мати унікальні фізичні, морфологічні та психологічні якості та властивості, які так ґрунтовно досліджуються на попередніх етапах підготовки. На цьому етапі відбору в рамках багаторічного вдосконалення на перший план виходять ті критерії та показники, які відображають нормативно-правові і фінансові аспекти, рівень майстерності та досвід виступів гравця у змаганнях високого класу, відповідність «філософії гри» команди, мотиваційні фактори, відсутність захворювань, травм тощо.

Під час відбору молодих гравців до команд високої кваліфікації фахівці вказують на необхідність проведення поглиблених медико-біологічних досліджень, спрямованих на визначення ключових, для даного виду спорту, резервних можливостей молодого організму (рівень прояву аеробних та анаеробних можливостей, стану нервово-м’язового апарату, стану серцево-судинної та дихальної системи, особливостей прояву психічних властивостей та якостей особистості та ін.).

Для визначення спеціальної техніко-тактичної підготовленості доцільним є використання ряду специфічних тестів, які поєднують необхідність виконання вправ в умовах рухових режимів максимально наближених до змагальних. В цей період оцінюється якість засвоєння навчального матеріалу. Перш за все це стосується швидкості сприйняття інформації щодо тактичних побудов гри команди. Оцінюється здатність гравця до творчої інтерпретації ігрових завдань, варіативність технічних та тактичних дій та ін. [1, 42, 47].

Наявність на цьому етапі в складі команди великої кількості кандидатів (двадцять і більше) створює необхідні конкуренті умови для прояву

потенціалу кожного спортсмена. Необхідно звертати увагу на широкий комплекс різноманітних критеріїв та показників. Під час відбору на цьому етапі вже потрібно враховувати ігрові функції, які зможе виконувати спортсмен в грі.

На попередньому етапі ця умова під час відбору не має такої значущості. Мова не йде про остаточний вибір ігрового амплуа, так як гравці продовжують зростати та вдосконалювати свої можливості, але вибір ігрової лінії на даному етапі повинен бути визначеним (лінія атаки, або ліня захисту). На етапі підготовки до вищих спортивних досягнень тренер може експериментувати із використанням гравця на різних ігрових позиціях. Така варіація дозволить підготовити різностороннього та розвинутого виконавця, який зможе з успіхом діяти на декількох ігрових позиціях, а також у майбутньому визначити найбільш доцільне амплуа для конкретного спортсмена.

Важливу інформацію під час прийняття підсумкового рішення на думку фахівців, можуть надати результати виступів потенційного кандидата у серії контрольно-підготовчих ігор. Безумовно, в неофіційних матчах важко відтворити емоційну складову відповідальних поєдинків, однак все ж таки, під час змагальної діяльності стають помітними сильні та слабкі сторони індивідуальної підготовленості гравця. В тренувальному процесі встановити здібності гравця, навіть протягом тривалого підготовчого циклу, буває дуже складно [42].

Особливу роль під час відбору на рівень спорту вищих досягнень відіграє дослідження соціально-психологічної складової підготовленості спортсменів. Дослідження рівня прояву важливих для баскетболу психологічних якостей та властивостей особистості.

В дослідженнях Н. Височиної та Р. Сушко [17], вказується на важливість, для успішної змагальної діяльності баскетболістів, рівня прояву перцептивних та когнітивних здібностей спортсменів. Доведено, що рівень

аналітичних здібностей у елітних баскетболістів є вищим ніж у молодих гравців.

Існують дані про те [32], що підвищення спортивної кваліфікації гравців супроводжується збільшенням їх психофізіологічного потенціалу, що проявляється у покращенні показників сенсомоторного реагування, а також показників розподілу уваги, швидкості прийому та переробки інформації тощо.

Не можна не погодитися із думкою фахівців [22, 26, 86], які вважають, що саме психофізіологічні показники формують здатність до тактичних дій і багато в чому визначають придатність до спортивних ігор. Тому характеристики сенсомоторних реакцій, здатність до оперативного мислення, управління емоційними станами в екстремальних умовах змагальної боротьби відіграють важливу роль в спортивних іграх загалом, та баскетболі, зокрема, та потребують врахування під час відбору молодих спортсменів до спорту вищих досягнень.

Ряд фахівців [15, 17, 26] вважають, що особливості прояву психологічних та психофізіологічних властивостей напряму впливають на вибір ігрової спеціалізації та розподіл ігрових зобов'язань під час організації гри.

Баскетболісти, які виступають у задній лінії (розігрувач та «атакувальний» захисник) демонструють більш високу швидкість реагування, у порівнянні із нападниками та центровими. На думку A. Hedquist [111] це пов'язано із характером функцій, що виконуються баскетболістами різного амплуа на майданчику.

В спеціальній літературі можна зустріти достатню кількість робіт присвячених дослідженню рухливості та сили нервових процесів у спортсменів, які спеціалізуються в спортивних іграх загалом, та баскетболі зокрема. Особливу значущість має дослідження саме рухливості нервових процесів спортсменів. Постійна зміна ігрової ситуації визначає мінливий характер навантажень під час матчу. Максимальна швидкість на різних, за

відстанню, відрізках змінюються короткочасними паузами відпочинку, великі навантаження (пресинг, швидкі атаки) чергуються із своєрідним уповільнення гри (тактичне затягування часу). Все це безумовно, потребує високого рівня рухливості нервових процесів, які забезпечують як швидке впрацьовування, так і економізацію функцій в багаточисельних перервах та паузах гри.

Важливого значення також набуває і діагностика рівня прояву оперативного мислення. Вважається, що для ігрової діяльності оперативне мислення є професійно значущою ознакою. В баскетболі, практично завжди змагальна діяльність представляє собою безперервний ланцюг вирішення різноманітних завдань. Спортсмену постійно необхідно орієнтуватися на встановлення зв'язків між завданнями та способами її вирішення. Великого значення набуває здатність спортсмена вгадати хід розвитку подій, передбачити найбільш вірогідний шлях продовження ігрових ситуацій.

Успішна ігрова діяльність баскетболістів в спорті вищих досягнень пов'язана із точним оцінюванням часових інтервалів гри (timing). В жодній іншій грі фактор часу не має такої значущості, як в баскетболі. «Відчуття часу», формується в процесі тривалих та систематичних занять і є одним із показників рівня спортивної майстерності, стану спортивної форми баскетболіста, і відповідно до цього, одним із провідних факторів класифікаційних відмінностей в баскетболі [127, 183, 185].

Медичні аспекти відбору, на даному етапі багаторічної підготовки, пов'язані із визначення стану здоров'я гравця, дослідженням історії хвороб, наявності травм та пошкоджень, які не дозволяють повноцінно тренуватися і можуть лімітувати подальше спортивне зростання та виступи на найвищому рівні та ін.

Важлива роль під час відбору повинна відводиться дослідженню морфо-функціональних особливостей спортсменів. На думку експертів морфологічні показники відіграють чи не найголовнішу роль під час визначення перспективності молодого баскетболіста, особливо якщо мова

йде про пошук виконавців на атакувальні ігрові позиції («важкого форварда» та центрового) [1, 32, 182].

Для польових гравців («атакувальний захисник» та розігруючий) показники зросту не грають такої домінуючої ролі під час визначення їх ігрових здібностей, на відміну від центрових гравців. Перш за все це обумовлено характером їх ігрових зобов'язань у загальному тактичному малюнку гри команди. Гравці ліні захисту виступають організаторами побудови тактичних командних та групових взаємодій, і переважно атакують кошик суперника із дальніх дистанцій.

Останнім часом можна побачити тенденцію до підвищення вимог і для цих баскетболістів (особливо «атакувального захисника»), через те, що «маленькі гравці» є дуже вразливими під час побудови захисних дій на «PNR».

Як стверджують B. Abdelkrim et al. [52], гравці лінії захисту проводять у зустрічі набагато більше відрізків з високою інтенсивністю у порівнянні із центровими гравцями (17,1 проти 14,7). Також під час матчу у захисників спостерігалися більші значення концентрації лактату в крові ніж у гравців лінії нападу (6,2 проти 4,1 ммоль/л$^{-1}$).

А от, наприклад, у дослідження J. Arede et al. [62], подібні відмінності не були виявлені. Центрові гравці мали навпаки, вищий рівень піку концентрації лактату ніж баскетболісти захисної ланки (9,74 проти 9,29 ммоль/л$^{-1}$ відповідно). Тестування проводилось на базі централізованої підготовки національної збірної Бразилії з баскетболу.

Скоріш за все такі відмінності в дослідженнях авторів, на наш погляд, можуть бути обумовлені специфікою гри команди в конкретному матчі та її ігрових відрізках. Якщо змагальна діяльність команди була побудована на постійному використанні «великих» гравців під кошиком (гра у «Low post»), де центровим гравцям необхідно було вести активну силову боротьбу із такими ж габаритними суперниками, і були отримані дані високого рівня концентрації лактату у цих гравців.

Значна кількість зарубіжних спеціалістів [52, 66, 100, 137] вважають, що змагальна діяльність в баскетболі переважним чином здійснюється в анаеробних режимах енергозабезпечення і рівень прояву показників, які характеризують ємкість та потужність аеробних процесів, не є інформативним критерієм для визначення спеціальної підготовленості баскетболіста.

При цьому найбільш низькі показники МСК спостерігаються у центрових гравців, в середньому, в діапазоні 43 – 48 мл/кг/хв$^{-1}$, а найбільш високі – у гравців лінії захисту, в середньому, від 52 до 64 мл/кг/хв$^{-1}$.

Звичайно, чим більший комплекс показників, які характеризують функціональні та морфологічні дані молодих баскетболістів буде використано, тим більше шансів існує на безпомилкове визначення потенціалу спортсмена та перспективні шляхи для його подальшого спортивного вдосконалення. Хоча, як вже зазначалось раніше, вже на етапі підготовки до вищих спортивних досягнень визначальну роль під час відбору та подальшої спортивної орієнтації починають відігравати специфічні ігрові здібності та навички гравця, відсутність яких, практично неможливо компенсувати за рахунок інших сторін підготовленості (психологічні, морфофункціональні, фізичні можливості тощо).

Багатьма спеціалістами [8, 42, 189] вказується на необхідність врахування під час відбору на цьому етапі, так званого «ігрового інтелекту» (IQ), який має надзвичайне важливе значення у всіх ігрових видах спорту. Змагальна діяльність в командних спортивних іграх вимагає наявності у спортсмена високого рівня розвитку інтелектуальних можливостей, які напряму впливають на якість та швидкість прийняття рішень за мінімальні проміжки часу в умовах невизначеності та багаточисельності варіантів вибору ігрових дій. Нестандартність дій гравців в залежності від ігрової ситуації та прийняття творчих рішень в складних умовах позитивним чином впливають на ведення змагальної діяльності команди і стають ключовими факторами успіху в боротьбі за перемогу.

Саме наявність високорозвинутих інтелектуальних можливостей в спортивних іграх відрізняє спортсменів високого класу від спортсменів нижчих розрядів. Завдяки високому рівню інтелектуальних ігрових можливостей та досвіду, деяким спортсменам вдається продовжувати виступати на найвищому рівні досить тривалий час (до 40 років і більше), попри зниження функціональних можливостей та наявності хронічних травм.

Після потрапляння молодого баскетболіста до складу команди майстрів та закріплення в основному складу професійної команди, розпочинається тривалий період виступів на найвищому рівні (10 – 15 років). Акцент під час відбору в другій стадії багаторічної підготовки практично повністю зміщується в бік результативного оцінювання якості гри та фінансових аспектів взаємовідносин між гравцем та клубом [42].

Відбір спортсменів високого класу та формування складу команди на окремі змагання є завершальною стадією всієї багаторічної системи відбору та орієнтації в ігрових видах спорту. На даному етапі підготовки можна виділити у відносно самостійні ланки процедуру відбору гравців в клубні команди для участі в матчах національної першості та відбір спортсменів в національну збірну команду країни для участі в міжнародних турнірах. Відбір на даному етапі також може мати і перманентних характер, коли мова йде про відбір складу команди на конкретний матчі або серію змагань.

1.3 Особливості оцінювання ефективності змагальної діяльності баскетболістів високого класу під час відбору та комплектування національних збірних команд до головних змагань року

Вдосконалення процесу управління змагальною діяльністю на основі об’єктивізації знань про її структуру та компоненти забезпечення, є одним із важливих завдань формування системи підготовки спортсменів в ігрових видах спорту [11, 20, 27, 33, 70, 78, 117]. Для ефективного управління змагальною діяльністю однією із ключових вимог є наявність точних та

об’єктивних даних, які відображають особливості ігрових дій спортсменів в матчі та чітких критеріїв їх оцінювання [26, 27, 49, 150].

У зв’язку з цим, одним із важливих напрямів вдосконалення системи підготовки національних збірних команд є пошук і систематизація інформативних критеріїв оцінювання ефективності змагальної діяльності спортсменів та можливість визначення на цій основі стратегічної перспективи баскетболістів до демонстрації результатів міжнародного рівня.

Справа в тім, що оцінювати змагальну діяльність в командних спортивних іграх загалом, та баскетболі зокрема, достатньо важко через те, що потрібно враховувати різні критерії та показники. Спортсмени виконують велику кількість техніко-тактичних дій, кожна із яких, в свою чергу, здійснюючись в складному «ансамблі змагальної боротьби» може вплинути на хід спортивного поєдинку, визначити її кінцевий результат [6, 20, 42, 103].

У зв’язку з цим, цілком логічним постає питання, яким же чином оцінити ефективність ігрової діяльності баскетболістів високого класу з урахуванням всього різноманіття факторів, які можуть у підсумку вплинути на кінцевий результат гри, встановити вклад кожного спортсмена в загальнокомандне досягнення?

Спеціалісти в багатьох країнах світу пропонують сьогодні різні варіанти та способи оцінювання змагальної діяльності в баскетболі [25, 42, 45, 49]. Сьогодні накопленим є цінний теоретичний та експериментальний матеріал, який потребує наукової верифікації та систематизації отриманих даних.

Проблемою під час оцінювання змагальної діяльності є те, що в баскетболі підсумковий спортивний результат команди в матчі не завжди виступає тим інформативним критерієм, завдяки якому можна об’єктивно судити про успішність дій кожного конкретного спортсмена. Це пов’язано із тим, що вклад спортсменів в кінцевий результат не завжди є рівноцінним, а роль окремих спортсменів може бути більш та менш значущою.

Яким чином оцінити ефективність дій баскетболістів та не упустити із полю зору весь той комплекс показників, які можуть вплинути на спортивний результат? Яким чином виділити поміж складних колективних взаємодій спортсменів в матчі індивідуальні характеристики гри окремих баскетболістів та визначити їх ефективність? Не дивлячись на те, що дана проблема не є новою, фахівці зі спортивних ігор до сьогоднішнього часу не можуть дати остаточної та однозначної відповіді на ці питання, хоча в спеціальній літературі можна зустріти достатню кількість наукових досліджень в цьому напрямі та методичних праць [5, 20, 22, 33, 148].

На думку М. Безмилова та О. Шинкарук [49] рекомендовані фахівцями варіанти оцінювання ефективності змагальної діяльності в баскетболі можна умовно розділити на три напрями. Кожен із цих підходів має власні сильні та слабкі сторони, і може, на наш погляд, бути використано для пріоритетного вирішення конкретних завдань оцінювання складної змагальної діяльності в баскетболі.

Модельні якісні та кількісні показників змагальних дій окремих гравців та команди в цілому, які забезпечують досягнення прогнозованого спортивного результату, є важливим компонентом підвищення ефективності управління підготовкою спортсменів [15, 20, 25].

В спеціальній літературі можна знайти модельно-цільові характеристики, які були розроблені спеціалістами для баскетбольних команд та окремих спортсменів, з урахуванням їх кваліфікації, ігрових амплуа, статі та ін. [42, 46, 49, 71]. Розроблені модельні показники реалізації техніко-тактичних дій в матчі для баскетболістів високого класу з урахуванням часу перебування на майданчику, представлені критерії для їх оцінювання [42, 49].

В спортивних іграх процес створення моделей ускладнюється тим, що результат в матчі залежить від дії багатьох факторів. Наприклад, в молодому віці спортсмени виконують великий об’єм рухової роботи, володіють значним функціональним потенціалом, який дозволяє їм підтримувати

високу працездатність протягом матчу та виконувати велику кількість ігрових дій. Старші та більш досвідчені гравці досягають необхідного результату завдяки високому рівню спортивної майстерності та змагального досвіду, які дозволяють ефективно вирішувати їм змагальні завдання та протягом тривалого періоду часу залишатися в системі спорту вищих досягнень.

Під час розробки моделей спеціалісти сьогодні в основному використовують показники техніко-тактичної діяльності, які найбільш часто застосовуються для оцінювання ефективності гри баскетболістів та складають традиційну основу офіційних протоколів ігор, затверджених Міжнародною федерацією баскетболу (FIBA) [94].

Сьогодні в практиці баскетболу, як і інших ігрових видів спорту, під час визначення ефективності дій спортсменів особливою популярністю користуються інтегральні індекси (математичні формули) оцінки змагальної діяльності, в основу розрахунку яких покладено врахування позитивно та негативно виконаних техніко-тактичних дій гравцями в матчі, з подальшим розрахунком ігрового рейтингу гравця. В сучасні літературі можна зустріти значну кількість різних варіантів інтегральних індексів, які були розроблені вітчизняними та зарубіжними фахівцями [5, 20, 42].

Попри значне різноманіття інтегральних індексів (в спеціальній літературі можна зустріти більше десяти варіантів) і не дивлячись на відмінності у назвах, практично всі з них мають схожі методичні принципи побудови та проведення розрахунків. Зрозуміло, що зміст та механізм самих розрахунків можуть відрізнятись, однак практично у всіх розроблених індексах враховуються позитивно та негативно виконані техніко-тактичні дії баскетболістів, значення регресії в залежності від значущості виконаної дії та час, який було проведено баскетболістом на майданчику.

Провідні спеціалісти з баскетболу тривалий період часу використовують подібні математичні розрахунки для визначення ефективності дій гравців і команди.

Потрібно зазначити, що останнім часом подібні інтегральні індекси оцінювання змагальної діяльності (ККД, РЄ, EFF та ін.) піддавалися серйозній критиці з боку тренерів та науковців. Багато хто з них вказує на необ'єктивність результатів, які отримуються в під час такого розрахунку. Трапляються випадки при яких, команда має більш високий показник інтегрального індексу в матчі, однак поступається при цьому в рахунку у зустрічі, а найбільш високі рейтинги ефективності отримують баскетболісти, які не завжди приносять найбільшу користь і визначають результат команди у матчі [49].

При цьому цілком вірним є запитання, наскільки взагалі можливо завдяки математичним формулам оцінити всю складність змагальної боротьби баскетболістів у матчі і за допомогою елементарних операцій розрахунку ігрових дій в математичних формулах надавати характеристику якості виступу спортсмена.

Серед інших критеріїв якісного оцінювання змагальної діяльності баскетболістів також прийнято виділяти показники, які мають суб'єктивний характер, заснований на використанні думок ряду кваліфікованих експертів.

Один або група баскетболістів можуть створити всі необхідні умови партнерові по команді якому залишається лише виконати завершальні ігрові дії, при цьому подібні креативні та допоміжні дії, зазвичай, оцінюванню не підлягають. Потрібно розуміти, що техніко-тактичні дії, на яких засновані розрахунки в математичних формулах, є лише заключними ігровими операціями, які замикають ряд важливих організаційних, комбінаційно-тактичних дій, які також мають величезне значення в грі, але в даному випадку не враховуються.

Яким чином можна оцінити здатність баскетболіста вчасно взяти на себе ініціативу в найбільш складних відрізках матчу, його можливість організовувати та керувати процесом спортивного поєдинку, вміння своїми діями надати впевненості партнерам та повести за собою команду ? Більшість спеціалістів, звичайно, погоджуються з важливістю цих дій у

матчі, і практично ніхто із них не сумнівається, що за допомогою математичних формул та індексів не можна здійснити подібне оцінювання.

Можливо, саме тому останнім часом все більшої популярності в професійному баскетболі набуває спосіб оцінювання змагальної діяльності баскетболістів в сезоні, який вже тривалий час з успіхом використовують в NBA. Спосіб представляє собою оцінку ігрових дій баскетболістів на основі думок ряду кваліфікованих експертів. Сьогодні вже традиційним стало визначення найбільш ефективних гравців окремих матчів, турнірів, або цілого сезону саме на основі суб'єктивного підходу («MVP» – Most «valuable» player). Оцінювання має узагальнюючий характер під час якого враховуються ті аспекти гри, які практично неможливо оцінити ніяким іншим способом [5, 49].

Неможна не відмітити, на наш погляд, існуючу сьогодні проблему яка полягає у пріоритетному використанні в практичній діяльності, в основному, якісних характеристик змагальної діяльності (набрані очки, результативні передачі, підбирання м'яча тощо). Фахівці, з метою оцінювання, значно менше користуються показниками, які відображають кількісні параметри змагальної діяльності і також характеризують специфіку ігрових дій баскетболістів [5].

Робити висновок про успішність дій гравця, посилаючись при цьому на вдалий або невдалий виступ в декількох матчах, хай і навіть найбільш значущих для команди, все ж, на нашу думку, передчасно. Безумовно, значущість окремих матчів, з точки зору їх турнірної значущості, може бути різною: найбільш значущі – фінальні ігри, менш значущі – матчі регулярної першості. Але при цьому команда та гравці повинні завоювати право боротися за головні трофеї турніру та сезону, і досягається цей результат послідовно на протязі тривалого часу.

При цьому кожен матч турніру є значущим та впливає на загальний результат команди який формується від матчу до матчу, а набрані у підсумку очки дають команді можливість участі у найбільш відповідальних та

значущих стадіях ігрового сезону. Саме тому вкрай важливо визначити вклад кожного конкретного спортсмена в досягнення цього результату, який, з одного боку (якісного), проявляється в показниках ефективності його ігрових дій на майданчику в матчі, турнірі, сезоні, а з іншої (кількісної) – в сумарних показниках кількості проведених їм матчів та ігрового часу на майданчику (скільки матчів у спортсмена були результативними, яку кількість ігрового часу при цьому він проводив на майданчику на різних етапах та стадіях та ін.).

1.4 Управління підготовкою національних збірних команд до участі в головних змаганнях річного циклу

Система підготовки національних збірних команд повинна забезпечуватися якісним управлінням, головною метою якого є підвищення ефективності тренувальної роботи та всього процесу багаторічної підготовки, спрямованого на постійний пошук та розвиток перспективних спортсменів для виступу у головних змаганнях річного циклу підготовки. Цей процес потребує охоплення широкого кола різноманітних питань та окремих складових підготовки (організаційно-методичне, спортивно-педагогічне, соціально-економічне, науково-інформаційне та ін.) [9, 10, 28, 33, 39, 51, 76, 84, 131].

Підготовка збірних команд потребує консолідації зусиль великої кількості фахівців та ефективної взаємодії різноманітних управлінських структур та організацій (державних, громадських, приватних осіб), які прямо або опосередковано впливають на якість процесу підготовки молодих спортсменів (фінансування підготовки, кадрове та програмне забезпечення, медичне і науково-інформаційне забезпечення тощо). На сьогоднішній день цілеспрямована підготовка найближчого резерву набуває характерних ознак складної динамічної системи, яка потребує оптимізації процесу управління

спрямованого на підвищення ефективності функціонування як його окремих ланок, так і об'єкта управління загалом [8, 26, 153, 156].

Як вказує В. М. Платонов [39] суть управління полягає у зміні стану об'єкта управління (системи, процесу) у відповідності з якимось заданим критерієм ефективності його функціонування, або розвитку. Для практичної реалізації ідеї управління в першу чергу необхідно мати конкретне уявлення щодо будови об'єкта управління і закономірностей переходу його з одного стану в інший.

Категорія управління, на думку Г. А. Лисенчука [28] та О. А. Шинкарук [48], виконує методологічну функцію по відношенню до теорії та методики спортивного тренування, розширює та поглиблює коло її пізнавального інструментарію, формує більш чіткий науковий підхід до вивчення механізмів та форм прояву цілісності, факторів, критеріїв та умов розвитку та вдосконалення процесу побудови тренування, що забезпечує підвищення спортивної майстерності.

Структура управління містить дві системи: керуючу (тренер) та керовану (спортсмен). Керуюча система діє на керовану з метою кількісної та якісної зміни параметрів її діяльності відповідно до поставлених завдань управління [25].

Управління, в широкому значенні цього слава, передбачає насамперед спланований перехід спортсмена з одного стану до іншого. Кінцевою метою управління вважають досягнення високих результатів у змагальній вправі на основі стійкого покращення фізичного та функціонального стану [20, 25, 31, 115].

У зв'язку із необхідністю управління станом спортсмена в рамках різних структурних утворень тренувального процесу прийнято виділяти етапний, поточний та оперативний види управління [21, 25, 39].

Етапне управління здійснюється протягом крупних циклів підготовки (в рамках підготовки збірних команд – річні цикли підготовки збірних ін.), поточне управління супроводжує підготовку спортсменів в рамках

тренувальних мезоциклів та мікроциклів (етап безпосередньої підготовки до міжнародних змагань збірних, тижневі мікроцикли тощо), оперативне управління спрямовано на досягнення заданих параметрів навчально-тренувальної роботи на окремому занятті під час виконання різноманітних завдань, а також під час виступів у змагальній діяльності (управління командною в матчі тощо).

Процес управління підготовкою спортсменів, пов'язаний із необхідністю оптимізації «тренувальних ефектів», які за часом своєї дії мають співпадають із певними видами управління [76, 115].

Найбільш повну характеристику тренувальних ефектів та факторів що їх визначають, на нашу думку, надав V. Issurin [115]:

1) гострі ефекти від виконання окремих вправ формують термінові тренувальні ефекти окремого тренування або тренувального дня;

2) термінові тренувальні ефекти від серії тренувань поєднуються в кумулятивний тренувальний ефект;

3) кумулятивний тренувальний ефект визначає рівень підготовленості спортсмена та виконання змагальної вправи;

Крім того, як вказує автор, існують ще два специфічних підтипи:

4) відставлені тренувальні ефекти, які проявляються під час запізненої трансформації тренувальних впливів у зміну змагального результату;

5) залишкові тренувальні ефекти, які відносяться до періоду, протягом якого збільшений рівень фізичних можливостей залишається близьким до рівня, який було досягнуто одразу ж після припинення специфічного тренувального впливу (багаторічна адаптація).

Здійснення управління з урахуванням очікуваного тренувального ефекту дозволяє, на думку автора, значно підвищити ефективність прийняття управлінських рішень в різних структурних утвореннях тренувального процесу.

Ефективність управління тренувальним процесом багато в чому залежить від забезпечення послідовної та якісної реалізації окремих ланок

загального алгоритму управління. Так, О. О. Шинкарук [48] вказує на необхідність послідовної реалізації наступних п’яти стадій процесу управління:

1) збір інформації про спортсмена, а також його тренувальну та змагальну діяльність;

2) аналіз отриманої інформації;

3) на основі результатів аналізу – прийняття рішення щодо стратегії та тактики підготовки: складення документів планування;

4) реалізація програм та планів підготовки;

5) контроль за ходом реалізації, внесення необхідних змін в документи планування або створення нових програм і планів;

У кожній системі управління, незалежно від спрямованості її використання, виділяють організаційну побудову та доцільне функціонування. Функціональна діяльність системи управління тісно взаємопов’язана із організаційною структурою. Залежно від структури багато в чому визначаються взаємозв’язок, взаємовідношення та методи роботи [42, 169].

Система управління під час підготовки баскетбольних команд, як вважає Л. Ю. Поплавський [42], повинна складатися із керованої системи (спортивний клуб, збірна, окремий баскетболіст) та керуючої (міністерство, федерація, тренер, КНГ тощо). Функціональна структура системи управління при цьому повинна складатися з таких ланок: прогнозування, планування, забезпечення, організація, підготовка резервів і формування команди, стимулювання, контролю та інформаційного забезпечення (рис. 1.2). Усі ці ланки створюють замкнений ланцюг, що забезпечує циклічність і безперервність процесу управління.

При цьому перші три ланки можна умовно віднести до ланок, що готують систему до своєрідного «запуску управління»; організація виступає технологічною ланкою безпосередньої організації процесу підготовки і формування складу збірної; стимулювання, контроль і інформаційне

забезпечення, в свою чергу, мають виконувати свої функції в ході багатофакторного процесу підготовки національних збірних команд в річному циклі підготовки.

Ключовою умовою ефективного управління підготовкою команд є визначення адекватних стратегічних завдань та мети. Весь процес ієрархічної підготовки національних збірних команд має підпорядковуватись цій меті.

Рисунок 1.2 – Функціональна структура системи управління в спортивних іграх (за Л. Ю. Поплавським, [42])

Поставлена мета та завдання будуть реальними та обґрунтованими, якщо враховані провідні та слабкі ланки власної системи підготовки, яка

багато в чому залежить від реалій функціонування спорту в конкретній державі та досліджені можливостей її удосконалення в середньостроковій та довгостроковій перспективі.

Якісне управління системою підготовки збірних команд буде залежати від наявності моделей провідних спортсменів різних вікових категорій та ігрового амплуа. Чіткі модельні кількісні та якісні характеристики, що формують мету системи підготовки найближчого резерву національних збірних, служать важливою умовою ефективного управління підготовкою баскетболістів.

На основі модельних характеристик встановлюються нормативні вимоги до основних компонентів спортивної майстерності, результати виконання яких характеризують стан підготовленості на визначеному проміжку часу та ступінь готовності спортсменів до участь у відповідальних міжнародних змаганнях.

На думку Л. Ю. Поплавського, слід виділяти три групи модельних характеристик, що можуть бути використані під час управління підготовкою в баскетболі: 1) основні показники змагальної діяльності; 2) показники рівня підготовленості за основними компонентами; 3) показники функціональної і психологічної підготовленості, морфофункціональних особливостей, стажу занять баскетболом тощо.

Притримується схожої позиції і Г. А. Лисенчук [28], який вказує на те, що обов'язковою умовою в циклі управлінських операцій є кількісний опис структури змагальної діяльності та спеціальної підготовленості спортсменів. Зіставлення результатів контролю конкретних спортсменів з модельними характеристиками чи належними нормативами дає можливість вибрати оптимальні засоби і методи тренування, що відповідають індивідуальним особливостям спортсменів. А наступні операції в цьому циклі передбачають планування тренування, періодичне тестування спортсменів і корекцію на цій основі програми підготовки.

Важливим завданням в процесі управління підготовкою найближчого резерву збірних команд, на наш погляд є також створення своєрідної моделі техніко-тактичної підготовленості гравців для головної національної збірної команди (перелік тактичних та технічних навичок, якими повинні оволодіти гравці збірної в рамках багаторічної підготовки резерву збірної в кожній віковій групі U 14 – U 20 та ін.). Ці модельні (програмні) орієнтири повинні слугувати базисом для побудови структури та змісту навчально-тренувального процесу та визначати характер змагальної діяльності спортсменів юнацьких вікових категорій. Вони повинні також одночасно бути й критерієм оцінювання ефективності роботи тренерського штабу збірної, який працює з даним поколінням баскетболістів. Тобто, враховувати необхідно не тільки показаний на змаганнях підсумковий результат, але й рівень підготовленості гравців за основними модельно-цільовими параметрами по кожній віковій категорії, особливо у випадках незадовільного виступу на юнацьких міжнародних змаганнях.

Управління буде успішним лише за умови якісного зворотного зв’язку, який дозволяє порівняти дійсний стан системи із запрограмованим. Без наявності високоефективних засобів та методів контролю вирішити це завдання практично неможливо [21, 25, 39, 76].

Контроль та інформаційне забезпечення є завершальною ланкою системи управління підготовкою національних збірних команд. Вони сприяють інтеграції усієї системи в єдине ціле і стають тією ланкою яка забезпечує своєрідні посередницькі зв’язки та призводить до руху процесу управління в цілому [42].

Від того, наскільки інформація є достовірною, повною та своєчасною, залежить ефективність всього процесу управління підготовкою збірних. Контроль являє собою організовану форму одержання інформації. Він повинен здійснюватись у найбільш прийнятні терміни з конкретною метою і за визначеною програмою [8, 25, 42].

На сьогодні відомі різні види контролю, які використовуються під час підготовки спортсменів. Так, прийнято виділяти етапний, поточний і оперативний контроль, які повинні забезпечувати відображення стану підготовленості спортсменів в різних, за тривалістю часу, періодах тренувального процесу [39].

Навіть в рамках спеціальної підготовленості необхідно, на думку S. Robertson et al. [169], використовувати певну ієрархічну систему оцінювання, в рамках якої і потрібно здійснювати контроль та визначення індивідуальних можливостей кожного спортсмена (рис. 1.3).

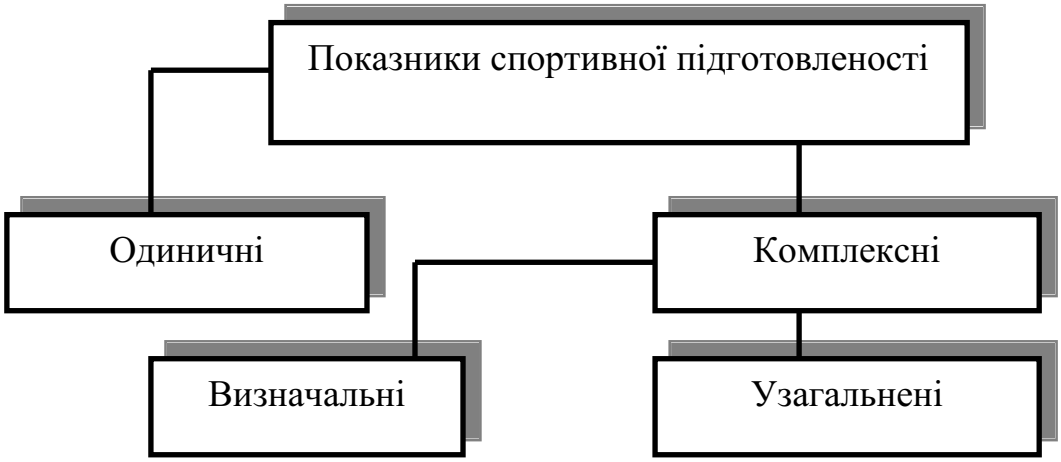

Рисунок 1.3 – Класифікація показників спортивної підготовленості за кількістю характеризуючих властивостей (за S. Robertson et al. [169])

В процесі аналізу основних властивостей та показників спортивної підготовленості показано, що вони утворюють ієрархічну систему для якої характерним є наявність внутрішніх зв’язків.

Отримання поетапної інформації щодо функціонального стану організму баскетболістів, рівня їх спеціальної підготовленості і ігрової майстерності, психологічного і медико-біологічного стану, багаторічної динаміки приросту спортивних результатів, є важливою умовою та необхідним інструментом для ефективного управління цілеспрямованою підготовкою національних збірних команд до головних змагань року.

Висновки до розділу 1

В нинішніх умовах стрімкої професіоналізації та глобалізації баскетболу однією із важливих проблем є пошук інформативних критеріїв відбору та спортивної орієнтації підготовки гравців на різних етапах багаторічного вдосконалення. Підвищення популярності баскетболу у світі, його соціальної значущості призвело до безпрецедентного загострення конкуренції на основних змаганнях континентального та світового рівня. Наслідком чого, вже сьогодні стало те, що багатьом країнам просто важко елементарно кваліфікуватися для участі у цих змаганнях.

Для підготовки гравця високого класу в баскетболі може знадобитися до п’ятнадцяти років цілеспрямованої роботи. На кожному із етапів цього складного процесу необхідно послідовно вирішувати пріоритетні завдання із стратегічною метою підготовки спортсменів саме для спорту вищих досягнень.

В такій своєрідній піраміді виступи національної збірної команди представляють собою квінтесенцію всієї багаторічної роботи фахівців і є найбільш інформативним критерієм її системності та якості.

Специфічні умови змагальної діяльності баскетболістів високого класу вимагають врахування ряду важливих аспектів для здійснення організації процесу відбору спортсменів під час комплектування складів збірних команд та управління їхньою підготовкою. Сьогодні гравці мають професійні контракти і більшу частину ігрового сезону проводять виступаючи на клубному рівні (сім-вісім місяців).

Тренерський штаб збірних команд більшу частину року переважно може лише спостерігати за виступами кандидатів у збірну в клубних комерційних чемпіонатах і немає реальної змоги ефективно управляти станом готовності власних спортсменів.

Все це потребує розробки цілісної системи знань з питань поетапної підготовки спортсменів юнацьких національних збірних команд для

своєчасного поповнення головної команди країни, пошуку ефективних логістичних варіантів поєднання виступів баскетболістів на клубному рівні та під час участі у змаганнях збірних протягом річного циклу, а також пошуку інформативних критеріїв відбору гравців та технології організації цього складного процесу під час комплектування національної збірної з врахуванням реальних термінів на підготовку до змагань та закономірностей становлення вищої спортивної майстерності гравців у баскетболу.

Результати даного розділу подано у таких публікаціях автора дослідження [7, 29, 30, 74].

РОЗДІЛ 2
МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологія дисертаційного дослідження ґрунтувалась на визначені наукової проблеми та стратегічних шляхів її розв'язання, формуванні наукової гіпотези (ідея, шлях розв'язання існуючої проблеми), встановленні об'єкту та предмету досліджень, виокремленні актуальних емпіричних та теоретичних завдань, розв'язання яких має важливу значущість для теорії та методики підготовки найближчого резерву національних збірних в командних спортивних іграх, пошуку та систематизації адекватних, завданням дисертаційної роботи, засобів та методів досліджень тощо

Принциповими методологічними положеннями, які дозволили вирішити існуючу наукову проблему в рамках даного дисертаційного дослідження, були:

- визначення загального напряму дослідження, в якому вирішення окремих (парціальних) завдань дослідження представлено у вигляді невід'ємних складових більш складного пізнавального процесу, спрямованого на розвиток наукових знань в рамках загальної методологічної ідеї дисертації. В даній роботі, головним напрямом дослідження було формування цілісної системи знань щодо організаційно-методичних основ відбору баскетболістів при комплектуванні національних збірних команд до участі в головних змаганнях річного циклу підготовки. Значущими парціальними завдання дослідження виступили: формування етапного алгоритму відбору до складів національних збірних команд; розробка модельно-цільових характеристик, що відображають різні сторони підготовленості баскетболістів з урахуванням ігрового амплуа та кваліфікації; встановлення багаторічної динаміки спортивних результатів баскетболістів високого класу в другій стадії процесу багаторічного вдосконалення;

- відповідність проблематики дослідження основним елементам процесу пізнання (розробка підходу, визначення мети, методів діагностики та інтерпретації отриманих наукових даних), їх органічний взаємозв'язок та підпорядкування основній методологічній проблемі.

2.1 Методи дослідження

2.1.1 Загальнонаукові методи дослідження

Аналіз і синтез. Використовувався для об'єктивізації існуючих знань щодо багаторічної етапної підготовки баскетболістів, відбору та спортивної орієнтації в різних стадіях та етапах спортивної кар'єри. Завдяки аналізу були встановлені специфічні особливості організації відбору баскетболістів високого класу в річному циклі підготовки при комплектуванні складів національних збірних команд, систематизовані інформативні критерії відбору баскетболістів та встановлена їх пріоритетна значущість під час формування складів збірних для участі у різних міжнародних змаганнях. Синтез наукових даних забезпечив поєднання частин, які досліджувалися в нашій роботі, та надав можливість встановити специфічний характер взаємозв'язку між ними, а також дозволив представити всю сукупність окремих факторів, суджень та знань у якості цілісного багатокомпонентного об'єкту.

Абстрагування. Дозволило відволіктись від несуттєвих та незначних, для пізнання об'єкту властивостей та відношень, з одночасним концентруванням на тих із них, які були важливими та значущими в контексті вивчення проблематики даного дисертаційного дослідження. Враховуючі стратегічні завдання багаторічної підготовки баскетболістів національних збірних команд, основна увага була сконцентрована на тих факторах і проблемах, які забезпечують пошук інформативних критеріїв та поетапну організацію відбору найбільш підготовлених та перспективних гравців до лав національних збірних команд.

Структурно-функціональний аналіз. В рамках даної дисертаційної роботи був спрямований на виділення в процесі відбору баскетболістів

національних збірних команд окремих ланок (етапів), визначення їх ролі (функцій) відносно один одного під час річної підготовки, а також забезпечення етапності та взаємозв'язку вирішення стратегічних завдань підготовки баскетболістів високого класу із загальною системою багаторічного підготовки спортсменів починаючи від дитячого віку і закінчуючи формуванням національних збірних.

Структурно-функціональний аналіз включав системно-структурний опис цілісного об'єкту та елементів що його складають, визначення функціональної ролі кожного із них, розкриття системоутворюючих зв'язків між елементами і підсистемами, визначення завдань окремих підсистем та закономірностей їх функціонування.

Аналіз та узагальнення літературних джерел та даних мережі Internet. Здійснювався з метою визначення питань, які пов'язані із проблемами спортивного відбору при комплектуванні команд високої кваліфікації в сучасних умовах глобалізації світового спорту. Вивчалися дані зарубіжних та вітчизняних спеціалістів відносно особливостей оцінювання потенційних можливостей кандидатів під час комплектування збірних команд різних вікових категорій, підходів до оцінювання параметрів змагальної діяльності гравців високої кваліфікації в ігровому сезоні тощо.

Аналіз літературних джерел здійснювався для вирішення наступних завдань:

- виявлення передумов для постановки наукової проблеми;
- формування гіпотези, визначення невирішених раніше питань та встановлення суперечливих фактів і суджень експертів;
- встановлення інформативних показників, які підтвердили свою ефективність в роботі спеціалістів для формування власної системи комплексного оцінювання підготовленості баскетболістів високого класу під час комплектування складів національних збірних команд з баскетболу до участі в головних змаганнях річного циклу;

- визначення сучасних підходів, щодо відбору та орієнтації спортсменів різних вікових категорій в процесі багаторічного вдосконалення в ігрових видах спорту і забезпечення якісного переносу напрацювань зарубіжних фахівців в практику вітчизняного спорту, враховуючи при цьому відмінності соціально-економічного, адміністративно-правового та демографічного характеру;
- пояснення отриманого матеріалу, визначення актуальних напрямів дослідження для підтвердження (або спростування) основної гіпотези, яка була висунута.

Особлива увага в процесі роботи зі спеціальною науково-методичною літературою приділялась питанням дослідження інформативних критеріїв та показників, які відображають стан готовності баскетболістів високого класу для демонстрації найвищих результатів міжнародного рівня. Важливим питанням також було дослідження досвіду побудови етапу безпосередньої підготовки національних збірних команд до участі в головних міжнародних змаганнях року в різних країнах світу. Значна увага була приділена вивченню питань управління підготовкою баскетболістів високого класу в різних структурних утвореннях тренувального процесу. Проаналізовані та систематизовані основні види тестових завдань, як використовуються зарубіжними та вітчизняними фахівцями для визначення рівня підготовленості баскетболістів високого класу. Розглянуті питання впливу вікових особливостей баскетболістів на демонстрацію спортивних результатів на клубному рівні та під час виступів у лавах збірних команд.

Використання даних всесвітньої мережі Internet надало можливість вивчити спортивні біографії гравців високого класу та особливості їх змагальної діяльності в окремому матчі, ігровому сезоні та на протязі всього періоду виступів у професійному баскетболі. Встановити закономірності становлення вищої спортивної майстерності відомих баскетболістів від моменту потрапляння в команди майстрів (17-19 років) і до етапу завершення виступів у спорті вищих досягнень (34-37 років). Вивчити проблему

інтернаціоналізації світового баскетболу, багаторічну динаміку спортивних результатів спортсменів починаючи від виступів у юнацьких змаганнях і завершуючи рівнем національних збірних.

У відповідності до обраного напряму досліджень були проаналізовані дані більше ніж 190 зарубіжних та вітчизняних джерел науково-методичної літератури та інших даних, які розкривають проблему. Потрібно відзначити, що цікаві та новітні розробки в рамках досліджуваної теми, за останні двадцять років, в основному представлені в працях зарубіжних фахівців (Іспанії, Італії, США, Сербії, Австралії, Канади, Франції тощо). Оригінальні фундаментальні роботи вітчизняних авторів, з питань теорії та методики багаторічної підготовки і відбору в ігрових видах спорту, в основному датуються сімдесятими та восьмидесятими роками XX століття. Наукові публікації вітчизняних фахівців, які з'являлися останнім часом в спеціальній літературі з питань раціональної побудови багаторічної підготовки спортсменів в спортивних іграх, переважним чином відображали можливість імплементації сучасного зарубіжного досвіду підготовки спортсменів та модернізації вітчизняної системи і приведення її у відповідності до існуючих світових стандартів.

Вивчення науково-методичної літератури дозволило визначити основні шляхи для формування сучасної системи знань, яка відображає складний процес поетапного відбору баскетболістів до лав національних збірних команд для участі в ключових змаганнях річного циклу.

Під час проведення дослідження були проаналізовані дані спеціальної літератури із фонду, Національного університету фізичного виховання і спорту України (м. Київ), Львівського державного університету фізичної культури (м. Львів) та он-лайн версій зарубіжних бібліотек (PubMed), законодавчих актів України, офіційних документів Міжнародної федерації баскетболу (FIBA) і федерації баскетболу України (ФБУ), а також матеріали офіційних електронних джерел.

Під час аналізу літературних джерел значна увага приділялась вивченню наукових робіт, які були опубліковані в спеціалізованих профільних виданнях галузі «Фізичне виховання і спорт» із реєстрацією в провідних наукометричних базах Scopus, Web of Science, Index Copernicus тощо. Також аналізувалися видання міжнародних наукових конгресів, конференцій, круглих столів, симпозіумів, семінарів та інших наукових і освітніх заходів.

2.1.2 Соціологічні методи дослідження

Опитування. Проводилося з метою визначення думок спеціалістів відносно актуальних проблем підготовки збірних в сучасних умовах інтенсифікації системи спортивних змагань та їхнього впливу на логістику організації відбору гравців до лав національних збірних команд. На відміну від анкетування, даний метод дозволив отримати цінні рекомендації тренерів збірних та фахівців відносно вибору та розробки критеріїв відбору баскетболістів в специфічних умовах річного циклу підготовки, а також під час формування загальної системи знань, яка відображає організаційно-методичні засади відбору баскетболістів національних збірних команд до головних змагань року.

Анкетування. Основним інструментом збору первинного матеріалу виступала анкета. Джерелом інформації в анкеті, яка була запропонована нами спеціалістам, були письмові судження-відповіді про значущість різноманітних критеріїв, які впливають на відбір баскетболістів до лав національних збірних.

На протязі 2022 – 2024 років було проведено анкетування серед тренерів з баскетболу, фахівців спортивних федерації, науково-педагогічних працівників освітніх установ. Склад респондентів було визначено з урахуванням поставлених в дисертаційному дослідженні завдань. Рівень компетентності учасників дослідження був достатньо високим (тренери національних та молодіжних чоловічих і жіночих збірних команд України з

баскетболу, професійних баскетбольних клубів, які виступають в українській Суперлізі та ін.). В анкетуванні прийняло участь 22 експерти.

Використовувалась закрита анкета для отримання максимально чіткої інформації по наступним питанням: 1) встановлення ключових критеріїв відбору баскетболістів до лав збірних команд; 2) визначення пріоритетного значення ключових критеріїв для відбору баскетболістів на різних етапах змагань ігрового сезону.

Метод експертних оцінок. Було використано дельфійський метод оцінки, який передбачав програму індивідуальних опитувань (без колективного обговорення), яке проводилось у вигляді таблиць, де експертам необхідно було розставити в порядку пріоритетного значення запропоновані досліджувані показники.

Метод експертних оцінок дозволив визначати думки експертів відносно пріоритетної значущості критеріїв та показників під час організації відбору баскетболістів високого класу до національних збірних. Експерти оцінювали запропоновані показники у порядку зниження їх значущості, при цьому максимальна кількість балів (виставлялась лише один раз, як і інші бали), яку міг виставити експерт дорівнювала загальній кількості показників, а мінімальна дорівнювала одиниці. Місце, яке було зайняте кожним із виділених показників, визначалося кількістю набраних їм балів: чим більше сума балів, тим вище зайняте місце (тим більш значущім був показник). Рівень погодженості думок експертів, які були опитані визначався за допомогою розрахунку коефіцієнта конкордації Кенделла [19].

Висновок про якість проведеної експертизи робився з урахуванням міри погодженості думок експертів. Коефіцієнт конкордації лежить у межах від 0 (при відсутності погодження) до 1 (при повній єдності експертів), тобто $0 \leq Wp \geq 1$. Якщо $Wp \geq Wгр. = 0,7$, то експертиза відбулася і є дійсною.

2.1.3 Педагогічне спостереження

Педагогічне спостереження здійснювалось як в умовах навчально-тренувального процесу команд (в період підготовки збірних до чемпіонатів

Європи, а також під час змагальної діяльності баскетболістів високого класу за свої професійні команди в різних країнах світу).

Проведене педагогічне спостереження дозволило встановити пріоритетні напрями для подальшого наукового аналізу. При підготовці спостереження конкретизувалась мета, методи та способи фіксації даних. Інформація, яка була отримана методом «не включеного спостереження» (баскетболісти, під час навчально-тренувального процесу не знали, що за ними ведеться педагогічне спостереження і таким чином, була усунена можливість свідомої зміни поведінкових реакцій в процесі виконання тренувальних завдань), доповнювалась результатами досліджень, які були отримані за допомогою методу «інтерв'ювання», який проводився в умовах відкритого спілкування зі спортсменами та тренерами баскетбольних команд різної кваліфікації.

В процесі педагогічного спостереження фіксувалися наступні характеристики та дії:

- вербальні – мовні акти під час навчально-тренувальної діяльності (їх зміст, послідовність, спрямованість, гучність та ін.);
- невербальні – виразні експресивні рухи тіла, міміки, поведінка під час різноманітних ситуацій в умовах тренувальної і змагальної діяльності;
- взаємовідносини баскетболістів з тренером. Поведінка під час отримання настанов, реакція на них, реагування спортсменів на критичні зауваження, які були отримані як в процесі тренувань, так і під час участі в офіційних змаганнях;
- взаємовідносини баскетболістів команди між собою. Поведінка спортсменів в групі, здатність до взаємодії та комунікації під час виконання групових та командних завдань тощо.

Педагогічне спостереження здійснювалось також за поведінкою та особливостями змагальної діяльності провідних баскетболістів НБА та професійних клубів Європи, які виступали в найбільш престижних клубних змаганнях (FIBA, ULEB).

Аналізувались підходи зарубіжних фахівців при управлінні командою під час змагальною діяльністю. Визначались особливості поводження тренерів національних збірних команд провідних баскетбольних збірних зі своїми гравцями. Особлива увага приділялась проблемам ротації гравців команди під час поєдинку та упродовж всього багатоденного міжнародного турніру та ін.

2.1.4 Педагогічне тестування

Човниковий біг 3х40 с [1]. Виконувався для визначення спеціальної витривалості баскетболістів. Під час виконання тесту баскетболісти розташовувалися на лицьовій лінії майданчику по всій її ширині. За сигналом спортсмени виконували човникові прискорення від однієї лицьової лінії до іншої (довжина майданчику 28 м). Потрібно було пробігти максимальну дистанцію за 40 секунд. Для визначення кінцевого результату по боковим лініям на відстані один метр одна від одної були розставлені фішки, які дозволяли визначити точну кількість метрів, яку пробіг баскетболіст на момент закінчення 40 с інтервалу. Рахувалися кількість майданчиків, які пробіг гравець за 40 с, а також кількість метрів (за допомогою фішок) на момент зупинки відрізку. Виконувались три серії із хвилинним відпочинок між ними. Фіксувалися результати виконання кожної серії окремо, а також підраховувалась загальна кількість метрів, які пробіг спортсмен за сумою трьох відрізків. Для моніторингу стану серцево-судинної системи використовувався метод радіотелеметричної пульсометрії (в даному і в інших тестах використовувалась система Team Polar, розроблена спеціально для ігрових командних видів спорту).

Yo-Yo test. Для оцінювання рівня аеробних та анаеробних можливостей був використаний класичний різновид човникового тесту Yo-Yo RL1, який забезпечував 10 с відновлення після кожного човникового прискорення [66, 81]

Для виконання тесту на майданчику була відмічена дистанція в двадцять метрів, ще п’ять метрів були відведені для відновлення після виконаного відрізку (рис. 2.1).

Тест Yo-Yo в наших дослідження одночасно виконували баскетболісти з приблизно однаковими антропометричними даними (не більше семи осіб одночасно в забігу). Середня тривалість виконання тестів Yo-Yo recovery знаходилась в діапазоні від восьми до двадцяти двох хвилин.

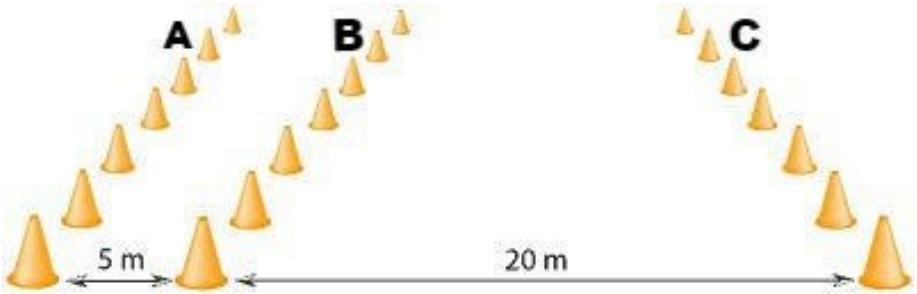

Рисунок 2.1 – Розмітка майданчику для виконання тесту Yo-Yo RL1: B–C – зона човникового прискорення; B–A – зона відновлення

Для виконання тесту була використана ліцензійна програма (Yo-Yo Intermittent Pro 2.32), яка дозволяла задавати швидкість бігу, фіксувати загальний час та пройдену дистанцію, відраховувати секунди на відпочинок в паузах між сорокаметровими відрізками. Потужність звукових сигналів регулювалась за допомогою аудіосистеми.

Дані тести показали свою високу інформативність в процесі оцінювання рівня підготовленості баскетболістів, які прибули у розташування національних збірних команд для участі в матчах міжнародних турнірів. Результати тестування на початку підготовчого періоду, надавали тренеру інформацію про поточний стан гравців, якість виконаної роботи в міжсезоння та у складі своїх клубних команд. Інформація про стан функціональної готовності баскетболістів також використовувалась для прийняття рішення про відбір гравців під час комплектування складу збірної, підбір індивідуальних засобів та методів підготовки для гравців, які мали різний рівень підготовленості.

2.1.5 Аналіз змагальної діяльності

Проведений аналіз та узагальнення спеціальних даних, опитування експертів та результати власних досліджень, дозволили створити загальну схему оцінювання змагальної діяльності в баскетболі та умовно виділити в ній два відносно самостійних напрями .

1) оцінювання індивідуальних даних змагальної діяльності баскетболістів;

2) оцінювання змагальної діяльності команди.

Аналіз індивідуальних показників змагальної діяльності баскетболістів національних збірних команд на міжнародних змаганнях дозволив розробити у подальшому модельно-цільові характеристики техніко-тактичної діяльності для спортсменів та порівняти їх із даними провідних баскетболістів світу. Показники змагальної діяльності команди дозволили визначити ключові фактори, які впливають на успішний виступ збірних команд на престижних міжнародних змаганнях та дослідити факторну структуру техніко-тактичної діяльності баскетбольних команд різного рівня кваліфікації.

Якісні критерії та показники, які використовувались у роботі відображали ефективність гри спортсменів і команди, кількісні – характеризували обсяги змагальних навантажень, що були виконані гравцями в окремо взятому матчі, на турнірі, або протягом ігрового сезону.

В нашій роботі дані показники застосовувались паралельно, забезпечуючи при цьому умови для створення цілісного уявлення про особливості виступів баскетболістів національних збірних у змаганнях.

Основними якісними критеріями аналізу змагальної діяльності баскетболістів, які були використані у роботі, були: 1) модельні характеристики техніко-тактичних дій гравців і команди в матчі; 2) інтегральні індекси оцінювання змагальної діяльності; 3) експертна система оцінювання ефективності змагальної діяльності баскетболістів (особисті індивідуальні нагороди «MVP» - нагороди найбільш “корисному” гравцеві на різних етапах ігрового сезону та окремо взятого турніру).

Під час розробки модельних характеристик використовувались показники техніко-тактичних дій, які сьогодні найчастіше використовуються для оцінювання ефективності змагальної діяльності баскетболістів і складають традиційну основу офіційних протоколів ігор, які проводяться під егідою Міжнародної федерації баскетболу (FIBA) [94].

Розроблені модельні характеристики дозволяли розрахувати індивідуальний діапазон прояву конкретної техніко-тактичної дії та за допомогою створених сигмовидних шкал здійснити оцінювання рівня прояву конкретного ігрового показника. Створені в роботі моделі, стали вихідною точкою для подальшого розрахунку та оцінювання якості реалізації техніко-тактичних дій в матчі.

Для виявлення ефективності змагальної діяльності були використані індекси, які на сьогоднішній день застосовуються в європейському баскетболі (в багатьох європейських чемпіонатах та матчах міжнародних клубних турнірів, Євроліги ULEB, Ліги чемпіонів FIBA, Єврокубку FIBA та ін.).

$$\text{PIR} = (\text{Points} + \text{Rebounds} + \text{Assists} + \text{Steals} + \text{Blocks} + \text{Fouls Drawn}) - (\text{Missed Shots} + \text{Turnovers} + \text{Shots Rejected} + \text{Fouls}), \quad (2.4)$$

де PIR – рейтинг гри спортсмена;

points – набрані очки в матчі;

rebounds – підбирання м’яча;

assists – результативні передачі м’яча;

steals – перехоплення м’яча;

blocks – блок-шоти м’яча;

fouls drawn – фоли суперника;

missed shots – неточні кидки;

turnovers – втрати м’яча;

shots rejected – заблоковані кидки (блок-шоти суперника);

fouls – персональні зауваження.

Також були використані два варіанти, які сьогодні використовуються в американському баскетболі для оцінювання ефективності ігрових дій професійних гравців в НБА:

1. EFF = ((Points + Rebounds + Assists + Steals + Blocks) – ((Field Goals Att. – Field Goals Made) + (Free Throws Att. – Free Throws Made) + Turnovers)). (2.5)

2. EFF = ((Pts+Reb+Ast+Blk+Stl) – (Missed FG+Missed FT+TO)) / Games Played, (2.6)

де EFF – коефіцієнт ефективності гравця;

pts. – набрані очки в матчі;

reb. – підбирання м’яча;

ast. – результативні передачі м’яча;

stl. – перехоплення м’яча;

blk. – блок-шоти м’яча;

missed FG – неточні кидки з гри;

missed FT – неточні штрафні кидки;

TO – втрати м’яча;

games played – зіграний час;

field goals att. – кидки з гри, спроби;

field goals made – кидки з гри, влучання;

free throws att. – штрафні кидки, спроби;

free throws made – штрафні кидки, влучання.

Врахування кількісних показників змагальної діяльності дозволило всесторонньо відобразити специфіку змагальної діяльності баскетболістів в офіційних міжнародних матчах. З цією метою були використані наступні кількісні показники:

- загальна кількість ігрового часу, який проводився баскетболістом на майданчику, хвилини;

- кількість часу, який було проведено гравцем протягом окремого турніру та ігрового сезону загалом, хвилини;
- кількість часу, який було проведено спортсменом в матчах регулярної першості, хвилини;
- кількість ігрового часу, проведеного в матчах плей-офф, хвилини;
- кількість часу, який було проведено на майданчику в матчах еврокубкових турнірів, хвилини;
- відсоткове співвідношення зіграних матчів до загальної кількості проведених командою ігор в ігровому сезоні та окремому чемпіонаті;
- загальна кількість матчів, які були проведені в ігровому сезоні, к-сть;
- кількість матчів, які були проведені на різних стадіях турнірів і чемпіонатів, європейських турнірів, к-сть;
- щільність ігор протягом сезону та для окремих баскетболістів та команди загалом, у.о;
- кількість виходів у стартовому складі команди для гравця протягом турніру та ігрового сезону загалом, к-сть.

Для розрахунку «змагальних навантажень» окремих баскетболістів в рамках ігрового сезону було розроблено та використано умовний показник – індекс щільності ігрового сезону [41].

2.1.6 Психологічні та психофізіологічні методи дослідження

Діагностика мотивації особистості на успіх (тест Т. Еллерса). Тест використовувався з метою визначення спрямованості баскетболіста до високих спортивних досягнень та подальшого професійного вдосконалення (потрапляння на рівень національної збірної команди).

Бланк тесту складався із 41 запитання, на які спортсмену необхідно було надати один із варіантів відповіді, «так» або «ні». Рівень мотивації на досягнення успіху оцінювався за загальною сумою білів, яка була набраною за відповіді.

Разом із визначенням рівня мотивації на досягнення успіху баскетболістами юнацьких вікових категорій, також визначалася й спрямованість на уникання невдач.

Діагностика мотивації особистості на уникання невдач (тест Т. Еллерса). Бланк тесту складався з матеріалу, який представляв собою список слів із тридцяти строк по три слова в кожній строчці. Баскетболістам необхідно було обрати лише одне із трьох слів, яке в найбільшій мірі характеризує його особливості. Рівень прояву мотивації до уникання невдач оцінювався кількістю балів, які співпади з ключем. За кожне співпадіння нараховувалось по одному балу. Чим більшу суму балів набирали баскетболісти, тим вищим у них був рівень мотивації до уникання невдач.

Дослідження рівня групової згуртованості та командного мікроклімату (за методикою К. Сішора). Даний тест в наших дослідження використовувався для визначення командної згуртованості та рівня взаємодовіри між баскетболістами та тренерським штабом національних збірних команд з баскетболу. Згуртованість баскетбольного колективу визначалась за трьома складовими: 1) взаємне відношення гравців команди один до одного; 2) привабливість команди для кожного із її гравців; 3) відношення до тренерів збірної; 4) ціннісно-орієнтаційна єдність баскетбольної команди. Високий рівень групової згуртованості означає що члени команди розділяють загальні цільові настанови та виступають у якості єдиного цілого під час вирішення складних завдань тренувальної і змагальної діяльності.

Тестовий бланк складався із п’яти запитань, на кожне із яких необхідно було обрати один, найбільш підходящий для учасника опитування, варіант відповіді. Обрана відповідь заносилися у відповідну графу реєстраційного бланку. Під час обробки результатів необхідно було підрахувати бали згідно ключу. Максимальна можлива кількість балів складала – 19, мінімальна – 5 балів. Рівень згуртованості групи представляв собою середнє арифметичне значення по групі (підраховувалась сума балів, яка була отримана під час

тестування кожного баскетболіста яка у подальшому ділилась на кількість учасників тесту).

Аналіз і інтерпретація результатів досліджень:

- 15,1 балів и вище – високий рівень згуртованості;
- 11,6 – 15 балів – вище за середній;
- 7 – 11,5 балів – середній;
- 4 – 6,9 балів – нижче за середній;
- 4 бали і нижче – низький рівень згуртованості.

Оцінювання основних властивостей нейродинамічних функцій спортсмена (методика М. В. Макаренка и В. С. Лизогуба). Дослідження проводилося в лабораторних умовах за допомогою комп'ютерної системи «ДІАГНОСТ-1», яка є авторською розробкою М. В. Макаренка та В. С. Лизогуба [32].

В ході досліджень визначались: латентний період простої зорово-моторної реакції (ЛП ПЗМР) мс, латентний період складної зорово-моторної реакції (ЛП СЗМР) мс, час центральної обробки інформації, мс, рівень функціональної рухливості (РФРНП), сигн/хв., та сили нервових процесів (СНП), %. Дослідження за допомогою комп'ютерної системи «ДІАГНОСТ-1» проводилося в двох режимах роботи.

В режимі нав'язаного ритму оцінювалась функціональна рухливість та сила нервових процесів в умовах роботи ступенево-зростаючої швидкості пред'явлення подразників (з 30 до 150 подразників за одну хвилину). Пред'явлення подразників в кожній серії відбувалося з постійною швидкістю, а їх вибір здійснювався випадково. Кожне наступне тестове завдання автоматично збільшувало темп подачі подразників на 10 сигналів за хвилину, і складало відповідно 30, 40, 50….150 подразників за одну хвилину. Тривалість кожної серії тестування складала 60 с.

2.1.7 Медико-біологічні методи дослідження

Ергометрія, спірометрія, газоаналіз, пульсометрія, хронометрія. Дослідження реакції кардіореспіраторної системи організму на фізичні

навантаження аеробного та анаеробного характеру енергозабезпечення у баскетболістів різної кваліфікації та амплуа проводилось в стандартизованих лабораторних умовах з використанням методів ергометрії, спірометрії, газоаналізу та пульсометрії. Були досліджені особливості прояву фізичної працездатності баскетболістів та реакції системи дихання, кровообігу і крові на максимальні та стандартні навантаження, які дозволили визначити особливості функціональних можливостей організму спортсменів [32, 48]. Комплекс тестових навантажень, який було включено в програму тестування баскетболістів різної кваліфікації відповідав існуючим в спеціальній літературі рекомендаціям та вимогам надійності і інформативності тестів [32, 137].

Для проведення вказаних вище методів, використовувався дослідницький комплекс “Oxycon Pro” (Jaeger, Німеччина), який включав блок газоаналізаторів змісту O_2 та CO_2 у повітрі, яке видихалось, блок визначення спірометричних показників, блок для дослідження характеристик серцевого ритму, ергометр, відповідні блоки сполучення вузлових елементів системи з комп’ютером із спеціальним програмним забезпеченням на якому здійснювалась подальша реєстрація та обробка отриманих в результаті досліджень даних. Виконання тестових навантажень проводилось на тредмілі LE-200 за спеціальною програмою.

На основі зареєстрованих даних було розраховано комплекс показників, які характеризували аеробну та анаеробну працездатність, економічність, рухливість, стійкість та ступінь реалізації потенціалу кардіореспіраторної системи.

Використання спеціальної програми Polar team дозволяло одночасно спостерігати на екрані планшету пульсові дані баскетболістів збірної, що значно полегшувало завдання контролю та управління тренувальним процесом. Хронометрія проводилась в рамках лабораторних і педагогічних досліджень в комплексі з іншими методами досліджень.

*Антропометричні методи дослідження***.** Вимірювалась довжина тіла (см), довжина тіла з піднятими руками (см), вага тіла (кг), окружність грудної клітини (см), розмах рух (см) баскетболістів за допомогою ростоміру, сантиметрової стрічки та медичних вагів [32]. Вимірювання довжини тіла проводилося у вертикальному положенні. На основі представлених на офіційних Інтернет-ресурсах персональних даних баскетболістів, які виступали у складах національних збірних команд в різних країнах, порівнювались антропометричні дані українських баскетболістів із аналогічними даними найкращих баскетболістів світу по кожній ігровій позиції.

2.1.8 Математико-статистичні методи дослідження

Отримані в результаті дослідження дані були оброблені за допомогою стандартних статистичних методів, які входять в пакет програм Statistica 10.0. (Stat Soft) та MS Excel на ПК.

Розраховувались: середнє арифметичне ($\overline{X}$), помилка середнього значення (m), середнє квадратичне відхилення (σ), коефіцієнт варіації (V, %), критерій Ст'юдента (t-крит.). Рівень значущості (p) приймався за 0,05, а в деяких випадках – 0,01. Визначались міжгрупові відмінності та їх достовірність, розраховувався коефіцієнт кореляції Браве-Пірсона (для вибірки, яка піддавалась закону нормального розподілу) між показниками, які характеризували різні сторони підготовленості баскетболістів. Такий підхід дозволив обрати комплекс найбільш інформативних із них з метою оцінювання потенційних ігрових можливостей спортсменів [19].

Рекомендовані показники перевірялись на відповідність закону нормального статистичного розподілу. Для цього використовувався метод критерію погодженості – Хі-квадрат (χ^2). Це було необхідно у подальшому для створення оціночних шкал [19].

2.2 Організація дослідження

Дослідження були проведені в три етапи з 2022 по 2025 роки, на кожному із яких були вирішені певні науково-дослідні завдання.

На першому етапі (2022 – 2023 рр.) були проаналізовані сучасні наукові та методичні праці, узагальнено практичний досвід з вузлових питань теорії та методики багаторічної підготовки в спортивних командних іграх, а також проблеми спортивного відбору та орієнтації баскетболістів. Визначена робоча гіпотеза та сформована загальна концепція дисертаційної роботи, сформульовані мета, завдання, об'єкт, предмет та програма поетапних досліджень.

Обрані методичні підходи до організації та проведення дослідження, спрямованого на формування специфічної системи знань, яка відображає організаційно-методичні особливості відбору баскетболістів високого класу в процесі комплектування національних збірних команд.

Визначено проблемне поле для проведення опитування та анкетування експертів з баскетболу, підібрані адекватні засоби та методи, розроблені протоколи та алгоритм проведення дослідження тощо.

На другому етапі (2023 – 2024 рр.) – визначені та систематизовані інформативні критерії відбору баскетболістів високого класу в річному циклі підготовки. Розроблений поетапний алгоритм організації відбору баскетболістів при комплектуванні складів національних збірних команд з баскетболу. Визначена пріоритетна значущість критеріїв для відбору баскетболістів до лав збірної в залежності від фази системи спортивних змагань в рамках ігрового сезону Встановлені закономірності становлення вищої спортивної майстерності від моменту потрапляння до команд високої кваліфікації і до моменту завершення виступів у спорті вищих досягнень.

Розроблені модельно-цільові характеристики різних сторін підготовленості та змагальної діяльності для баскетболістів національних збірних команд.

На третьому етапі (2024 – 2025 рр.) – сформовані висновки роботи, здійснено узагальнення отриманих даних із існуючими в теорії та практиці положеннями. Отримані результати були впровадженні в процес підготовки команд високої кваліфікації (національних і молодіжних збірних, клубних команд Вищої ліги чемпіонату України).

Основні експериментальні дослідження проводилися на базі Науково-дослідного інституту Національного університету фізичного виховання і спорту України (лабораторія теорії і методики спортивної підготовки і резервних можливостей спортсменів).

Педагогічне тестування здійснювалось під час підготовки збірних команд на наступних спортивних базах: Палац спорту «Венетто» (листопад 2021 – лютий 2023); Міжнародна тенісна академія («Пуща-Водиця») та КДЮСШ «Пуща-Водиця» де проводили свою централізовану підготовку чоловічі та жіночі національні збірні команди України з баскетболу різних вікових категорій.

В дослідженнях прийняли участь більше ніж 40 баскетболістів, які виступали в складах чоловічих та жіночих команд різних вікових категорій та мали кваліфікацію МСМК, МС, КМС та І розряду.

Експертами в дослідженнях виступили більше ніж 20 спеціалістів з баскетболу, серед яких, головні тренери національних збірних команд України з баскетболу та їх асистенти (чоловічих та жіночих), тренери кадетських, юніорських та молодіжних команд України, тренери різних клубних команд, спеціалісти федерації баскетболу України, викладачі вищих учбових закладів.

РОЗДІЛ 3
ОРГАНІЗАЦІЯ БАГАТОРІЧНОГО ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ ТА ВІДБОРУ БАСКЕТБОЛІСТІВ ПРИ КОМПЛЕКТУВАННІ СКЛАДІВ НАЦІОНАЛЬНИХ ЗБІРНИХ КОМАНД ДО ГОЛОВНИХ ЗМАГАНЬ РІЧНОГО ЦИКЛУ

3.1 Структура і зміст ієрархічної системи підготовки віддаленого та найближчого резерву національних збірних команд з баскетболу

Проблема пошуку талановитих спортсменів в нинішніх умовах загострення конкуренції на міжнародній спортивній арені набуває особливого значення. Від успішності цього процесу багато в чому залежатиме рівень виступів національних збірних команд країни різних вікових категорій на престижних змаганнях. Ефективне вирішення проблеми відбору та спортивної орієнтації потребує формування цілісної системи знань, яка відображатиме ключові організаційно-методичні засади цього процесу та інформативні критерії, які дозволятимуть здійснити комплексне оцінювання провідних для баскетболу якостей та здібностей спортсменів.

Розглядаючи багатоетапну систему спортивного відбору баскетболістів потрібно розуміти, що особливе місце тут належатиме питанням комплектування команд високої кваліфікації від ефективності вирішення яких напряму буде залежить результат виступів професійних команд в ігровому сезоні, або під час участі спортсменів в матчах за національні збірні команди своєї країни.

Одним із найбільш складних, в організаційному та технологічному плані, є відбір баскетболістів під час комплектування складів національних збірних команд. Перед тренерським штабом збірної поставлене складне завдання, в стислі терміни із великої кількості кандидатів, обрати найбільш підготовлених та вмотивованих для участі в міжнародних змаганнях. При

цьому часу на цілеспрямовану підготовку практично немає, особливо коли мова йде про виступи збірних у відбіркових «кваліфікаційних вікнах».

Підготовка баскетбольного резерву для національної збірної, це складний та тривалий процес, який потребує мобілізації існуючого адміністративного, кадрового, технологічного та фінансових ресурсів країни, і може тривати загалом більше десяти років цілеспрямованої роботи. Протягом багаторічної підготовки спортсмену необхідно пройти ряд етапів починаючи з системи дитячо-юнацького спорту і завершуючи виступами на рівні спорту вищих досягнень (професійний баскетбол) (рис. 3.1).

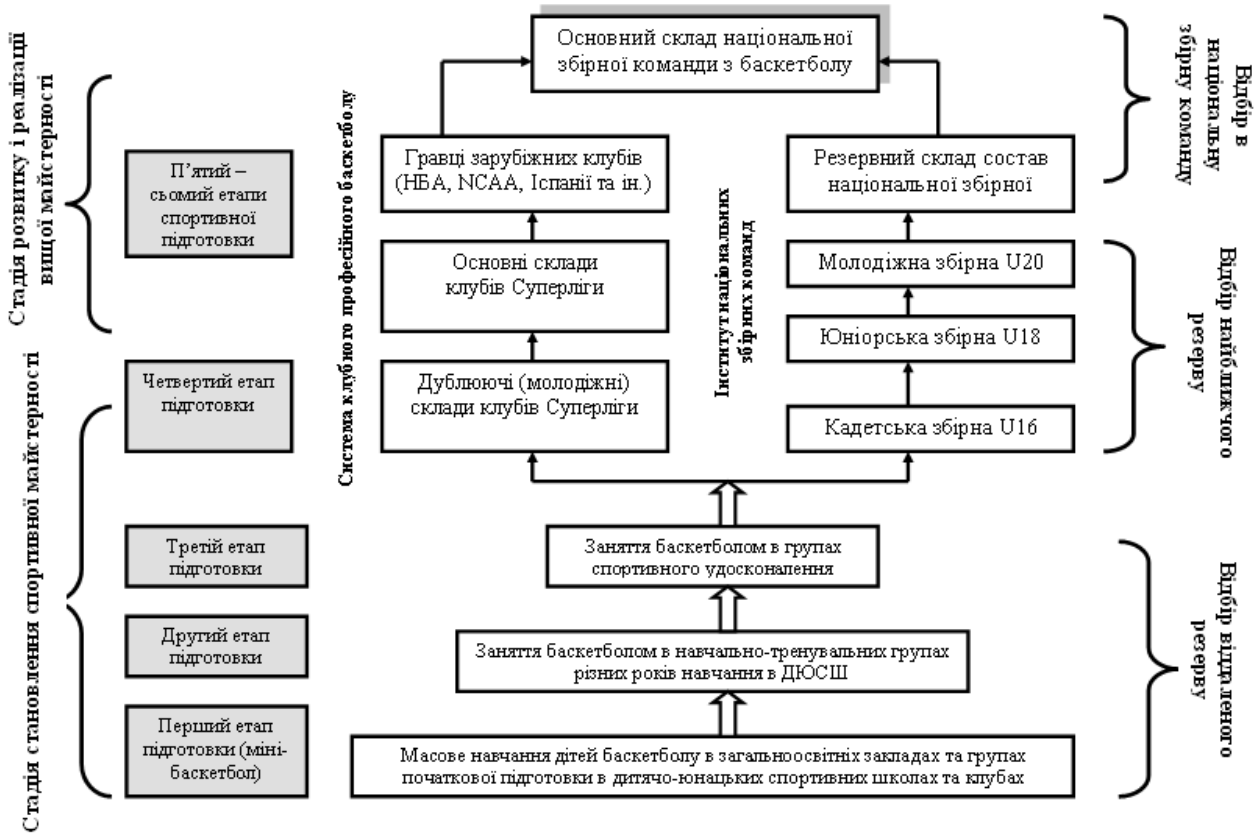

Рисунок 3.1 – Загальна структура системи підготовки віддаленого та найближчого резерву для національної збірної команди з баскетболу

На кожному з етапів багаторічної ієрархічної підготовки повинні вирішуватись відповідно віку та можливостям гравців фундаментальні завдання.

В рамках першої стадії багаторічного вдосконалення ключовим завданням є підготовка різносторонньо розвинутого гравця, який матиме значний ресурс для подальшого спеціалізованого навчання та інтенсифікації тренувальних і змагальних навантажень, які є характерними для професійного баскетболу. Сьогоднішня проблемна, для вітчизняного баскетболу, тенденція акцентуації на успішну змагальну діяльність на ранніх етапах та форсування процесу багаторічної підготовки, на думку багатьох спеціалістів, є однією із головних причин, яка негативним чином позначається на поступовому, довгостроковому розвитку молодих талантів. При цьому потрібно чітко розуміти, що баскетболісти, які перебувають на базових етапах багаторічної підготовки, це всього лише віддалений резерв для національних збірних команд.

Важливим етапом професійного становлення молодого гравця є його потрапляння до клубної команди високої кваліфікації. Для того, щоби поступово вийти на рівень спортивних результатів, які є характерними для досвідчених гравців, молодим виконавцям може знадобитись від трьох до п’яти років (за умови, якщо тренерський штаб клубної команди знаходитиме, необхідний для розвитку ігровий час, протягом сезону).

Додатковий фактор, який сьогодні забезпечує становлення молодого гравця є участь у міжнародних матчах в складах кадетських, юніорських та молодіжних збірних команд країни. Разом з досвідченими гравцями основних складів найсильнішої клубної ліги країни увагу селекційної служби збірної мають також привертати і гравці молодіжних збірних команд. Сьогодні все частіше вказується на актуальність створення своєрідного інституту національних збірних, ключовим завданням діяльності якого, якраз і має стати багаторічна підготовка найближчого резерву для головної команди країни (рис. 3.2).

Потрібно відмітити, що такий підхід використовується переважно в тих країнах, які не мають великої кількості дітей, що займаються баскетболом та розвинутої системи внутрішніх змагань, і не можуть собі дозволити йти

екстенсивних варіантом формування найближчого та віддаленого резерву збірної.

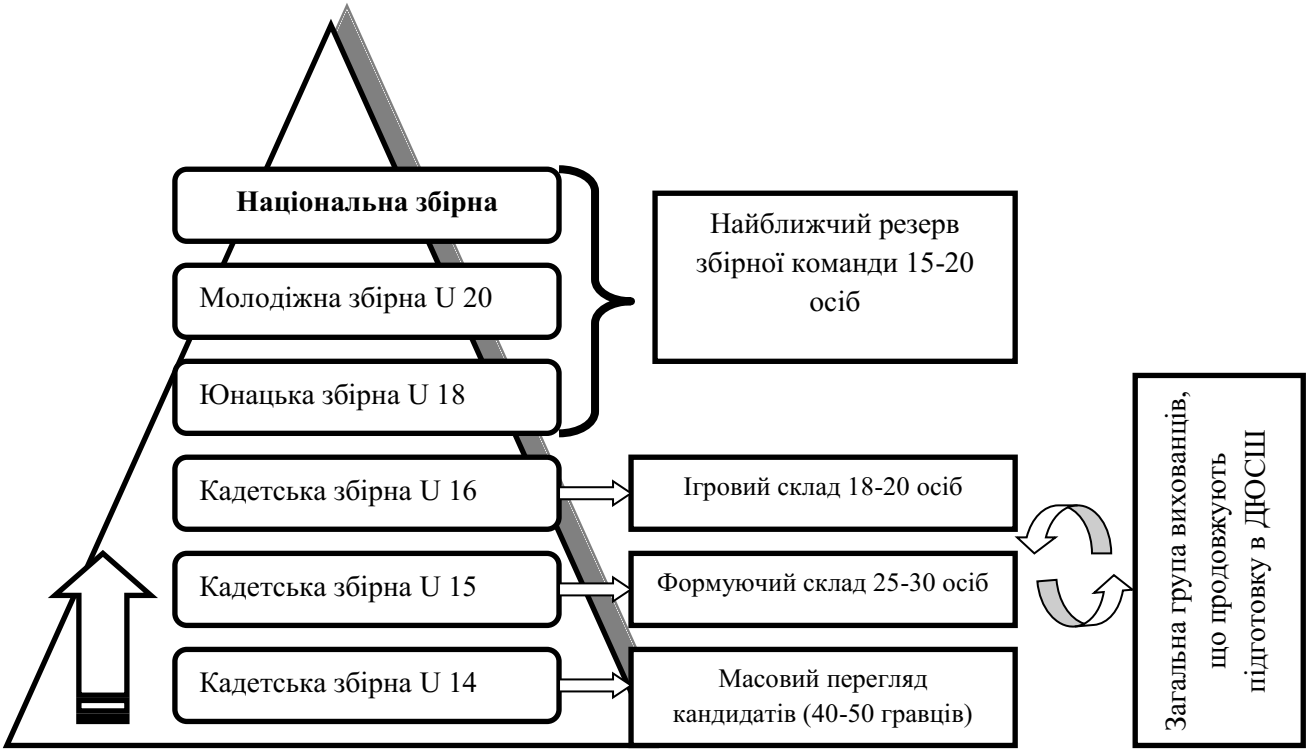

Рисунок 3.2 – Механізм організації відбору та ротації гравців під час комплектування складів юнацьких та молодіжних національних збірних команд з баскетболу

В тих країнах де є величезна масовість занять баскетболом та розгалужена система багаторівневих змагань, актуальність централізованої підготовки найближчого резерву немає такого критичного значення (наприклад, в США). Рівень внутрішніх змагань та якість роботи тренерів на місцях є настільки високими, що вони фактично дозволяють сконцентруватися лише на питаннях селекції. Тренери національних збірних команд при такій екстенсивній моделі повинні лише зробити правильній вибір під час відбору великої кількості кандидатів високого рівня майстерності при комплектуванні остаточного складу на міжнародні змагання.

Такий екстенсивний варіант підготовки буде малоефективним для більшості країн з невеликою кількістю дітей, які займаються баскетболом. Одними із перших хто побачив перспективи централізованої підготовки найближчого резерву національних збірних, були фахівці федерації баскетболу Іспанії. На початку 90-х років двадцятого століття президент федерації баскетболу Іспанії Ернесто Сегура де Луна затверджує стратегічний план підготовки та відбору баскетболістів юнацьких національних збірних, який вже через чотири роки приніс перші успіхи молодіжним збірним командам Іспанії на престижних міжнародних змаганнях та дозволив підготувати цілу плеяду висококласних баскетболістів для головної команди країни. Позитивний досвід іспанських фахівців фактично одразу ж було використано (в різних модернізованих версіях) в інших європейських країнах з урахуванням існуючих особливостей функціонування спорту в конкретній державі.

Необхідність активного втручання держави та профільної спортивної федерації в процес формування резерву для національної збірної обумовлена сьогоднішньою специфікою підготовки баскетболістів в системі дитячо-юнацького спорту. Для підготовки гравця збірної потрібно створити необхідні умови та забезпечити планомірне вирішення стратегічних завдань, які стоять на кожному із етапів багаторічного вдосконалення. Сьогодні не всі баскетбольні школи та клуби на місцях можуть забезпечити такі умови та відповідають необхідним критеріям. Талановитий молодий спортсмен може елементарно не отримати шанс на якісну підготовку та подальший розвиток.

На представленому вище рисунку 3.2 можна побачити, що процес централізованої підготовки найближчого резерву національних збірних доцільно розпочинати з чотирнадцяти років. До цього періоду часу фахівці не рекомендують розпочинати цей процес через низку обставин.

По-перше, до віку 13-14 років взагалі вкрай важко визначити перспективні можливості юного баскетболіста потрапити на рівень спорту вищих досягнень. Діти продовжують активно зростати та розвиватися. Ряд

ключових факторів підготовленості можуть ще перебувати у рудиментарному стані (здатність баскетболіста навчатися, переносити великі фізичні та психологічні навантаження тощо). В подібних умовах існує висока вірогідність здійснити стратегічну помилку в плані вибору кандидатів для довгострокового інвестування наявного ресурсу, адже така централізована підготовка передбачає поетапне (по рокам) засвоєння програмного матеріалу техніко-тактичної та інших видів підготовки, які обираються із урахуванням концептуальних засад гри головної команди країни.

Учасники програми мають протягом чотирьох-шести років повністю оволодіти необхідним техніко-тактичним арсеналом дій, принципами та формами ведення гри головної команди країни. Такий єдиний підхід до організації гри дозволяє створити своєрідний стиль ведення змагальної діяльності національних збірних команд різних вікових категорій, який, в свою чергу, полегшує адаптацію молодих баскетболістів при переході по ієрархічній вертикалі збірних. При цьому головна збірна є орієнтиром ведення гри.

По-друге, в багатьох країнах існують перешкоди суто нормативно-правового характеру, які не дозволяють здійснювати таку централізовану підготовку в більш ранньому віці. Деякі фахівці взагалі не рекомендують відривати дітей від місця їхнього постійного проживання та навчання до завершення активної фази розвитку фізичних і психологічних можливостей.

Таке, своєрідне штучне централізоване втручання з боку держави та профільної федерації в процес підготовки кандидатів для національних збірних команд, на наш погляд, обумовлено наступними мотиваційними положеннями: 1) цілеспрямована підготовка баскетбольного резерву для головної команди країни (6-8 років від старту участі у проекті); 2) прагнення здобути високий результат на кадетських, юнацьких та молодіжних міжнародних змаганнях.

Прагнення здобути високий спортивний результат на юнацьких змаганнях має підпорядковуватись ключовому першому завданню

планомірної підготовки гравців для комплектування головної команди країни. Однак, на практиці, таке пріоритетне вирішення завдань централізованої підготовки виконується не завжди. Прагнучи здобути високий результат на кадетських та юнацьких змаганнях тренери збірних можуть свідомо віддавати перевагу при комплектуванні складу команди більш раннім (біологічно зрілим) юним спортсменам, які здатні продемонструвати необхідний результат в юнацькому віці. Як показує практика, з часом, такі «ранні спортсмени» поступаються місцем у складі молодіжної збірної дітям, яки мали нормальний або уповільнений темп біологічного розвитку.

Виникає цілком справедливе запитання щодо доцільності залучення таких ранніх (стратегічно не перспективних) дітей до довгострокової підготовки найближчого резерву для головної команди країни. При правильному плануванні довгострокових програм більш ранні, в біологічному плані баскетболісти, можуть виконувати ряд концептуальних завдань. По-перше, саме ці діти, зазвичай, дозволяють юнацьким збірним втриматись в найбільш престижних дивізіонах міжнародних змагань, що забезпечує отримання іншими гравцями більш якісної ігрової практики в матчах проти найсильніших збірних команд світу в рамках своєї вікової категорії. По-друге, стратегічно перспективні баскетболісти (в тому числі і з уповільненим темпом біологічного розвитку), отримують можливість тренуватись з більш фізично і психологічно розвинутими однолітками, «тягнутись» за ними, і підвищувати рівень своєї майстерності.

На першому (кадетському) етапі підготовки потрібно переглянути якомога більшу кількість кандидатів і сформувати розширений список кандидатів, які потрапляють в поле зору стратегічних інтересів національних збірних команд. Спостереження за потенційними кандидатами в збірну повинно здійснюватись перманентно, протягом всього періоду розвитку в системі юнацького спорту, навіть якщо в якийсь період часу гравець не відповідає поточному рівню гравців збірної та не визивається на навчально-

тренувальні збори (пропускає кадетський чемпіонат тощо). Принцип зворотної ротаціє дозволить забезпечити необхідну конкуренцію за місце в складі збірної та надасть можливість всім потенційним кандидатам, за умови прогресивного розвитку, проявити себе в матчах за національну збірну.

Важливою ланкою під час підготовки резерву для національної збірної команди може стати створення дублюючого складу збірної, який доцільно комплектувати переважно з гравців, що виступають у вітчизняному чемпіонаті та баскетболістів молодіжної збірної U 20. Такий підхід дозволить частково вирішити питання дефіциту ігрової практики для резерву збірної в офіційних матчах головної команди країни (в яких тренери, в більшості випадків, довіряють місце на паркеті лише найбільш досвідченим та висококласним гравцям).

Проведення спільних тренувань та залучення молодих гравців до навчально-тренувальних зборів головної команди дозволить молодим баскетболістам переймати досвід у гравців основної команди та поступово підвищувати свій рівень спортивної майстерності. Необхідність створення такої додаткової ланки в системі підготовки резерву збірної обумовлено стислими термінами для підготовки головної команди до головних змагань року, якого зазвичай недостатньо, для того, щоби повноцінно вирішувати проблемні питання стратегічного розвитку найближчого резерву.

Створення в ієрархічні структурі збірних резервного складу основної команди, на наш погляд, частково дозволить вирішити існуючу сьогодні проблему дефіциту ігрових хвилин для молодих спортсменів у відповідальних міжнародних матчах. При такому підході, важливе завдання пошуку та підготовки найближчого резерву збірної будуть вирішуватись не в рамках стислого термінами періоду підготовки основної команди, а протягом більш тривалішого періоду часу. Гравці, які зарекомендують себе в тренувальному і змагальному процесі резервної команди, зможуть розраховувати на потрапляння в головну баскетбольну команду країни.

Потрібно чітко розуміти, що процес оновлення основного складу команди потребує поступовості та етапності. Баскетбольний колектив представляє собою унікальне поєднання спортсменів різного віку та амплуа, особливостей технічної та психологічної підготовленості та ін. Наявність різних вікових груп у команді дозволяє створювати необхідну ігрову атмосферу та забезпечувати єдність досвіду та традицій, ігрового розквіту сил та амбіційної молоді, яка у майбутньому прийде на зміну попереднім поколінням баскетболістів. Небажаним є стан речей, коли команда складається з одних молодих гравців, або навпаки має у своєму складі багато вікових спортсменів.

3.2 Періодизація річної підготовки баскетболістів високого класу та її вплив на процес комплектування національних збірних команд до участі в міжнародних змаганнях

Розглядаючи проблему відбору гравців при комплектуванні національних збірних команд неможливо обійтись без урахування сьогоднішніх специфічних умов ведення змагальної діяльності баскетболістами високого класу в річному циклі підготовки.

Ігрові командні види спорту мають унікальну структуру періодизації підготовки протягом року (ігровий сезон) [6, 34, 127]. Головною її принциповою відмінністю від інших видів спорту є тривалий змагальний період (in-season), який може тривати без суттєвих перерв протягом майже восьми місяців. Традиційна концептуальна модель підготовки класичної теорії періодизації, яка ґрунтується на цілеспрямованому управлінні динамічним станом «спортивної форми» в різних структурних утвореннях тренувального процесу (хвилеподібності стану спортивної форми на різних етапах та можливості її короткострокового утримання), фактично втрачає свій сенс.

Нетривалий період передсезонної підготовки (pre-season)[1] має забезпечити досягнення командною необхідного рівня готовності до проведення перших ігор клубного чемпіонату та створити умови для закладання довгострокового фундаменту підготовленості на весь змагальний період. Звичайно вирішити таке завдання на практиці практично неможливо. За даними фахівців [9, 100], постійна участь баскетболістів у великій кількості матчів[2] призводить до зниження рівня прояву багатьох важливих показників підготовленості, які закладались в частині передсезонної підготовки. Принципового значення в таких жорстких умовах змагальної діяльності набуває раціональне планування міжігрових мікроциклів та логістика розподілу ігрових навантажень між гравцями команди в різних турнірах.

Потрібно розуміти, що системна підготовка баскетболістів сьогодні здійснюється саме в клубних професійних командах, а не в лавах національної збірної. Часу, відведеного на підготовку збірної, сьогодні недостатньо для проведення перманентної систематичної роботи. Особливо це стосується проведення так званих «кваліфікаційних вікон» протягом клубного сезону (рис 3.3).

Дуже важливим є поточний стан в якому гравець приїжджає в розташування національної команди, якість проведеного попереднього сезону (якщо мова йде про літній період підготовки), роль у команді та результативність останніх проведених ігор за клуб (для комплектування збірної в рамках in-season).

Зазвичай, тривалість «кваліфікаційних вікон» не перевищує десяти-дванадцяти днів разом із участю у відбіркових матчах (традиційно не більше

---

[1] Цей етап представляє собою своєрідний аналог підготовчого періоду класичної теорії періодизації, який, щоправда, за своєю структурою та змістом, суттєво відрізняється від існуючих традиційних моделей.

[2] Професійні баскетболісти, які виступають в провідних чемпіонатах можуть приймати участь у двох іграх протягом тижня. В НБА, матчі можуть проводитись на другий день після попередньої гри, а загальна кількість ігор протягом сезону досягає позначки у 70-80 матчів.

двох за одне вікно). Планувати серйозну тренувальну роботу тренерському штабу збірних в таких умовах практично неможливо, а ключовим завданням при цьому є залучення до складу збірної найбільш підготовлених та вмотивованих баскетболістів, які провели результативну частину ігрового сезону за свої професійні команди.

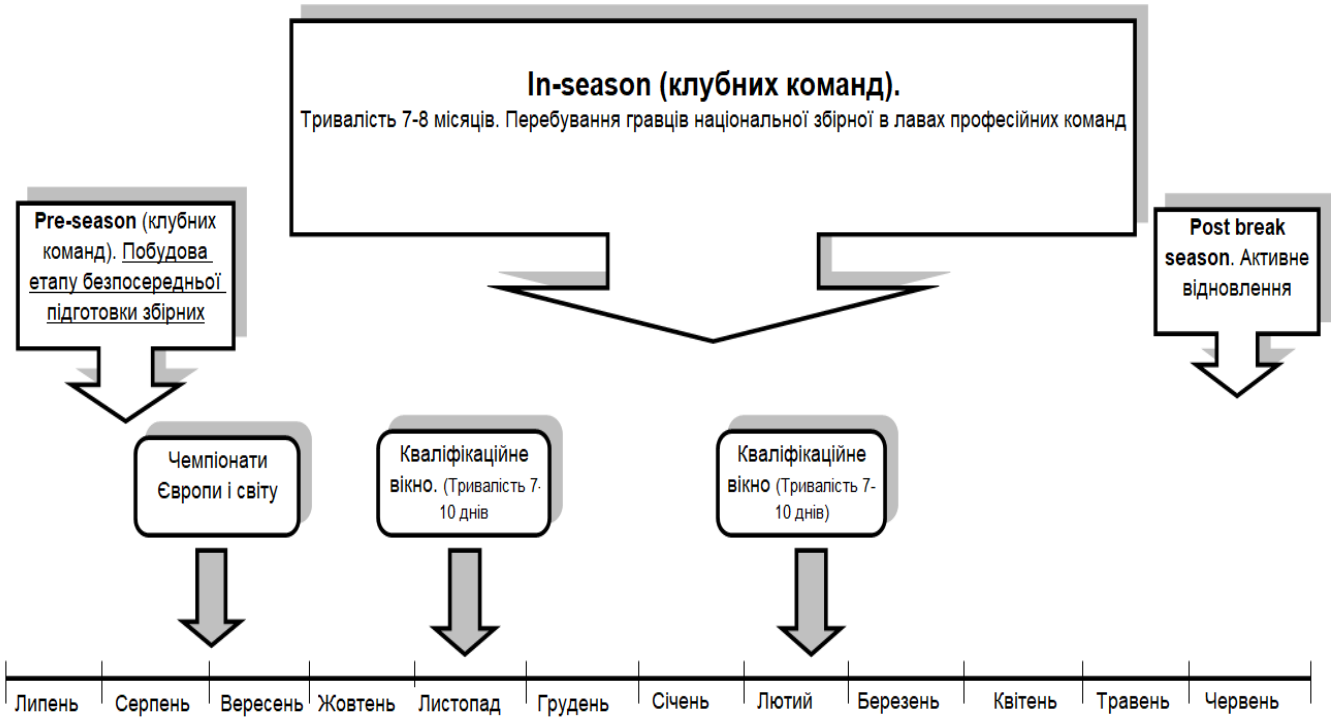

Рисунок 3.3 – Періодизація ігрового клубного сезону баскетболістів високого класу та її врахування в процесі комплектування та підготовки національних збірних команд до головних змагань

Процес підготовки в стислих умовах «кваліфікаційних вікон», при цьому, фактично виключно зводиться до тактичної та інформаційної підготовки баскетболістів, проведення комплексних заходів по відновленню від попередніх ігор на клубному рівні, а також відповідне психоемоційне налаштування гравців на демонстрацію високого спортивного результату в матчах за збірну. Суттєво вплинути на фізичний та функціональний стан спортсменів практично неможливо.

В цей період річного циклу підготовки має проводитись значний обсяг скаутської роботи. Тренерський штаб збірної здійснює постійний моніторинг за виступами власних гравців та гравців майбутньої команди суперника на клубному рівні. Аналізуються виступи збірної команди суперника в попередніх матчах, готуються відеоматеріали тактичних форм гри суперника в захисті та нападі проти команд, схожих за манерою гри, яку культивує власна збірна. Баскетболісти, які прибувають у розташування збірної, мають з перших днів отримати підготовлену інформацію та в тренувальних умовах моделювати майбутні тактичні приготування на гру, відпрацьовувати ці взаємодії до автоматизму.

Суттєвим недоліком існуючої форми проведення відбіркових матчів збірних команд є те, що дві-три гри проводяться з дуже невеликим інтервалом часу (три-чотири дні на відновлення). Зазвичай, краще вдається підготуватися (тактично, психологічно) саме до першої гри відбіркового циклу.

Враховуючи виснажливий характер матчів за збірну (можливість отримання різноманітних ушкоджень в першій грі «відбіркового вікна» тощо), тренери збірних намагаються залучити, при комплектуванні складу, більшу кількість висококласних виконавців. Такий підхід дозволяє розраховувати на максимальну віддачу від гравців в конкретній грі та обирати склад збірної на конкретне протистояння із суперником, враховуючи її склад та принципи ведення змагальної діяльності в захисті та нападі.

Реальна можливість здійснення системної підготовки гравців національних збірних з’являється лише в літній період часу, коли гравці завершують свої виступи на клубному рівні та отримують час на відновлення та відпочинок після виснажливого ігрового сезону (post-season break, off season). Навіть і в цьому випадку, той період часу який є у розпорядженні тренерського штабу збірної, фахівці намагаються використати переважно для відпрацювання обраної концепції гри та налагодження тактичного взаємопорозуміння між гравцями, а також проведення серії контрольно-

підготовчих матчів. Фактично, з перших днів навчально-тренувальних зборів рекомендується приділяти особливу увагу питанням тактичної підготовки команди.

Становлення спортивної форми, в таких умовах, переважно забезпечується раціональним плануванням участі збірної у серії контрольно-підготовчих ігор, які дозволяють замінити фундаментальну загальну та спеціальну фізичну підготовку. Команда набирає «спортивну форму», при такому підході, не за рахунок базових тренувань, а за рахунок якісно спланованої ігрової практики.

Однією із переваг такого «змагального підходу» є швидкий вихід команди на необхідний рівень «ігрового тонусу» і здатність прискореними темпами підготувати гравців до короткострокового високоінтенсивного турніру (тривалість чемпіонату два-три тижні). Недолік такої ранньої форсованої змагальної підготовки може, на наш погляд, полягати в тому, що не закладено фундаментальний базис для подальшої тривалої участі вже на клубному рівні. Виконавши поставлені завдання у матчах за збірну гравці повертаються у свої клуби, з якими мають підписані професійні контракти, де фахівці мають якимось чином компенсувати ту «специфічну роботу» яка проводилась у збірній з метою демонстрації високого результату для участі в короткостроковому турнірі. Непотрібно забувати, що основним місцем роботи баскетболістів збірної є професійні клуби, які ведуть підприємницьку діяльність на ринку спортивних послуг та зацікавлені у максимальній віддачі з боку кожного свого гравця.

Сьогодні, однією із важливих проблем підготовки баскетболістів високого класу є співпадіння термінів початку передсезонної підготовки на клубному рівні (pre-season) та термінів побудови етапу безпосередньої

підготовки національних збірних команд до участі в головних континентальних та світових змаганнях[1] (див. рис. 3.3).

Досить розповсюдженими є випадки відкритого (або завуальованого) небажання гравців ризикувати вигідними комерційними умовами своєї професійної діяльності і приїжджати у розташування національної команди. Особливо це стосується вікових досвідчених баскетболістів, які вже не можуть підтримувати щільний графік тренувальних і змагальних навантажень, здійснювати ефективне відновлення та переключення з матчів клубної команди на матчі збірної, і навпаки. Для того, щоби продовжити подальші виступи на клубному рівні та уповільнити зниження функціонального ресурсу, вікові гравці часто приймають рішення про завершення виступів за національну збірну команду своєї країні.

Важливими факторами, які сьогодні визначають особливості підготовки та комплектування національних збірних команд з баскетболу для участі в офіційних міжнародних змаганнях річного циклу підготовки, на наш погляд, можна вважати: (рис. 3.4).

Протягом року баскетболісти виступають за професійні комерційні клуби (чемпіонати різних країн) і прибувають у розташування збірної або після закінчення ігрового сезону на клубному рівні, де проводять досить тривалий змагальний період, тривалістю сім-вісім місяців, або в середині сезону («кваліфікаційні вікна»). В першому варіанті для підготовки до участі у змаганнях за збірну є місяць – півтора, в другому декілька днів. Такий стислий графік ускладнює умови для проведення повноцінної підготовчої роботи та не дозволяє суттєвим чином вплинути на рівень підготовленості гравців команди.

---

[1] Традиційно, континентальні та світові змагання збірних з баскетболу проводять наприкінці серпня – початку вересня місяця, а підготовка до цих змагань, має, відповідно, розпочинатись наприкінці липня-початку серпня, в той самий час коли розпочинають свою підготовку до сезону клубні команди. В тих видах спорту де вдалося розвести по часу підготовку на клубному рівні та у складі збірної, подібні конфліктні ситуації виникають значно менше (наприклад, у футболі).

Потрібно також відзначити, що дуже часто баскетболісти, які прибувають до складу збірної мають різний рівень фізичної, функціональної та психологічної підготовленості. В деяких спортсменів можуть бути мікропошкодження та можливі рецидиви травм, отриманих під час виступу на клубному рівні у сезоні тощо.

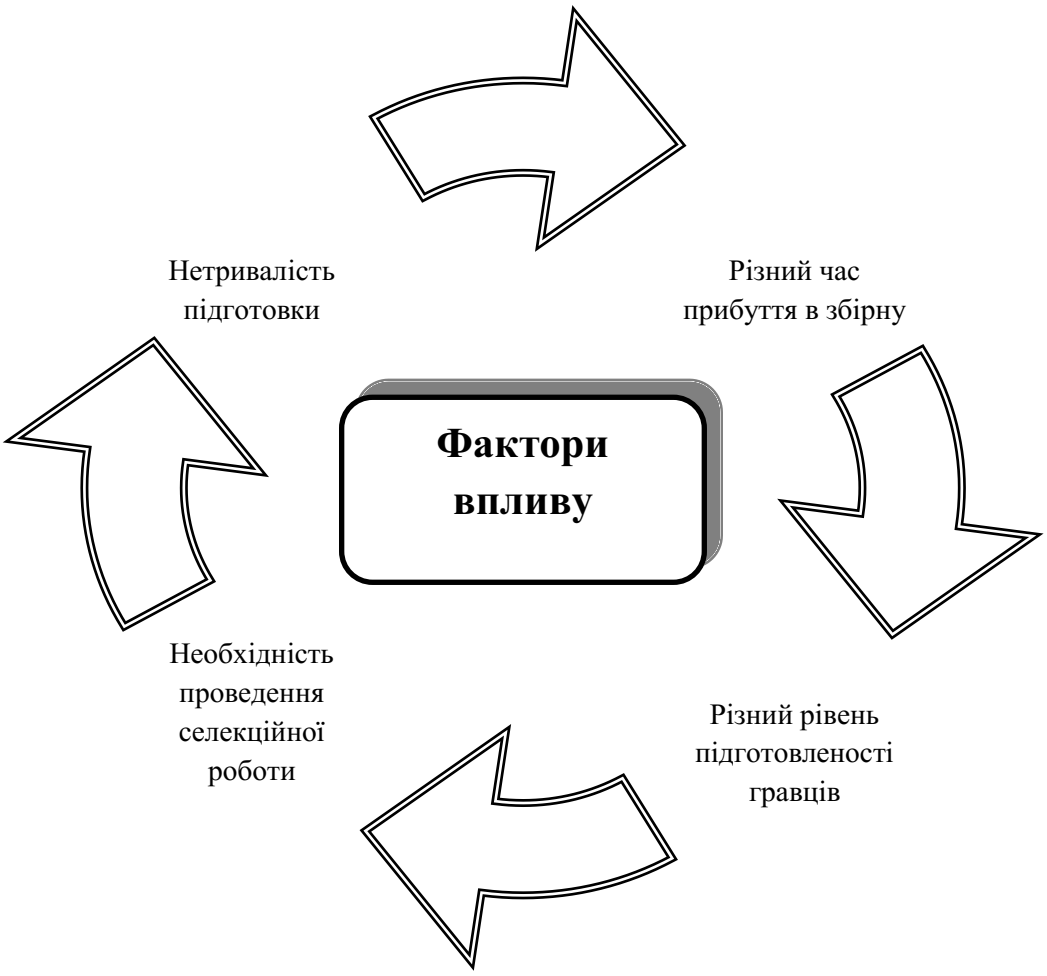

Рисунок 3.4 – Фактори, що впливають на комплектування та підготовку національних збірних команд з баскетболу до головних змагань року

Гравці збірної можуть прибувати у розташування команди в різний період часу. Провідні спортсмени, які мають контракті зобов'язання перед професійними баскетбольними клубами (зарубіжні чемпіонати), зазвичай набагато пізніше прибувають до складу збірної команди, що може ускладнювати процес впрацьовування та адаптації цих гравців. В середині ігрового сезону додатковою перешкодою також може стати незручна

логістика прибування гравців у розташування збірної тощо. В таких умовах зменшується кількість часу на відпрацьовування тактичних взаємодій з партнерами по команді, що яскраво можна бачити у вигляді непорозумінь під час групових або командних дій. Особливо актуальною ця проблема стає в тих випадках, коли змінюється концепції гри головної команди у зв'язку із запрошенням нового тренерського штабу та ін.

Тренерський штаб національної збірної має в стислі терміни вирішити питання селекції та відібрати тих спортсменів, які зможуть в даний період часу здобути необхідний спортивний результат для країни в офіційних міжнародних змаганнях. При цьому дуже часто потрібно переглянути молодих спортсменів (гравці молодіжної збірної U 20, баскетболісти, які зарекомендували себе в матчах національного чемпіонату тощо) які вперше запрошуються у розташування збірної та надати їм можливість проявити себе у матчах за основну команду, зрозуміти перспективи їх використання у загальному тактичному малюнки гри команди тощо. Тобто, тренерський штаб збірної команди постає перед складною дилемою важливості підготовки резерву на майбутнє та необхідності демонстрації високого спортивного результату, за який несе безпосередню відповідальність на поточних змаганнях.

3.3 Етапний алгоритм організації відбору баскетболістів під час комплектування складів національних збірних команд для участі в головних змаганнях річного циклу підготовки

Відбір баскетболістів до національної збірної та комплектування складу команди на окремі змагання - це перманентний та багатофакторний процес, який має забезпечувати комплексне вирішення завдань поточного та стратегічного планування (успішні виступи у нинішніх змаганнях, а також, завчасну підготовку майбутніх поколінь гравців збірної).

При цьому сама процедура відбору спортсменів в національну збірну, на наш погляд, може бути представлена у вигляді наступного етапного алгоритму, в рамках якого потрібно вирішити ряд концептуальних завдань на кожному із його окремих ланок (рис. 3.5).

Під час проведення першого етапу відбору (попереднього перегляду) важливим завданням є здійснення перманентного контролю за результатами змагальної діяльності кандидатів у збірну, які виступають у провідних клубних чемпіонатах світу (США, Іспанія, Литва тощо). В процесі такого перманентного аналізу особливу увагу потрібно приділяти таким важливим питанням, як регулярна ігрова практика за клуб, ефективність ведення техніко-тактичної діяльності (основні статистичні параметри та відеоскаутінг) ігрова роль в тактичному малюнку гри команди, покращення спортивної майстерності та відчутне зростання рівня спортивних результатів за останній період часу.

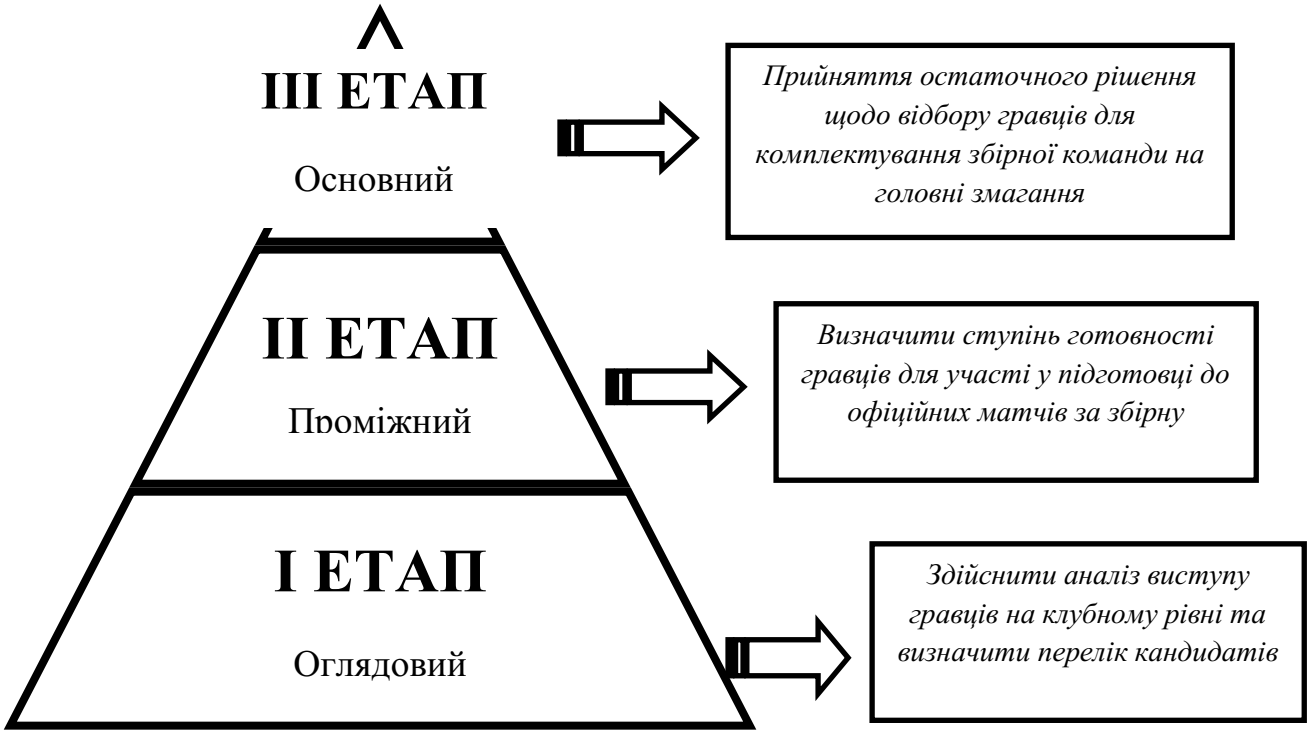

Рисунок 3.5 – Етапний алгоритм відбору баскетболістів при комплектуванні складу національної збірної команди до головних змагань року

Спортсменів, які мають регулярну ігрову практику в провідних баскетбольних чемпіонатах світу, в першу чергу необхідно розглядати у якості потенційних кандидатів у збірну. Високий рівень кваліфікації баскетболістів в найсильніших лігах світу змушує гравця пристосуватись до більших швидкостей при переміщеннях та прийнятті тактичних рішень, спонукає діяти в більш жорстких умовах силового контакту та непередбачуваності варіантів розвитку індивідуальних та групових ігрових варіацій в захисті та нападі. Спортсменам, які виступають в чемпіонатах більш низького змагального рівня, буває складно підтримувати змагальний ритм в матчах збірних де задіяні баскетболісти із клубів NBA та Євроліги ULEB. Контраст швидкостей та ігрової майстерності при такому протистоянні набуватиме вирішального значення.

Однією із розповсюджених проблем при підготовці національних збірних є невідповідність поточної ігрової ролі баскетболіста в професійному клубі і збірній. Наприклад, на клубному рівні гравець переважно орієнтований на виконання допоміжної (суто технічної) роботи, спрямованої на забезпечення необхідних умов лідерам команди для завершення атакувальних дій, а в збірній, навпаки, на нього покладається головна надія у вирішенні ключових ігрових епізодів. Баскетболісту, який звик протягом сезону виконувати, своєрідну «фонову роботу», буває складно оперативно переключитись на виконання головних функціональних обов'язків у завершенні атаки, особливо в рамках «кваліфікаційних вікон». Тобто, під час цього етапу відбору потрібно звертати увагу не тільки на ігровий час, який проводить кандидат у збірну на майданчику, а ще й на основну ігрову роль, яку він виконує на майданчику в клубних змаганнях.

Перший етап часто має латентний характер. Спортсмени можуть і не знати, що за їх виступами слідкує тренерський штаб національної збірної. Потрібно взяти на контроль результати виступів максимальної можливої кількості баскетболістів, які є потенційними кандидатами для відбору у національну команду. Гравець, який провів результативний ігровий період за

свій клуб, заслуговує на увагу тренерського штабу збірної і має розглядатись у якості реального кандидата на поточний змагальний цикл.

Наступний етап відбору доцільно здійснювати на початку навчально-тренувальних зборів команди. Безумовно, залучити велику кількість гравців на цьому етапі навряд чи вдасться, через технологічні та ресурсні обмеження. Головними завданнями цього етапу відбору є визначення стану готовності баскетболістів, встановлення пошкоджень та травм які можуть завадити гравцям повноцінно готуватися та продемонструвати свій справжній ігровий потенціал в матчах за збірну, а також рівень мотивації та бажання виступати за національну збірну команду країни.

В результаті відбору на другому (проміжному) етапі відбору необхідно сформувати попередній склад команди, який розпочне тренувальний процес для участі в офіційних змаганнях. Орієнтовна кількість гравців, які мають залишитись після проведення другого етапу відбору складає 18-20 баскетболістів, а сам відбір здійснюється з урахуванням ігрового амплуа. Тренери намагаються укомплектувати команду по основним ігровим позиціям (розігрувач, «атакувальний захисник», «легкий форвард», «важкий форвард» та центровий). Непоодинокими є випадки коли за якоюсь ігровою позицією збірна повністю укомплектована, є висока конкуренція за місце у складі, наприклад, на позицію «атакувального захисника» (до десяти рівноцінних кандидатів), а на позицію центрового гравця, вона фактично відсутня через брак виконавців відповідного рівня кваліфікації та підготовленості.

Оптимальним можна вважати варіант при якому на кожну ігрову позицію будуть претендувати чотири-п’ять баскетболістів приблизно однакового рівня майстерності. В таких умовах буде створюватись належне конкурентне середовище та з’явиться можливість об’єктивно співставити рівень підготовленості кожного із потенційних кандидатів для відбору в збірну команду. Такий розширений склад збірної у подальшому дозволить здійснювати швидку ротацію гравців враховуючи оперативну та поточну

ситуацію яка буде складатися в процесі підготовки національної збірної до головних змагань (отримані пошкодження тощо).

В умовах короткострокової підготовки національної збірної до кваліфікаційних ігор, запрошення до складу збірної також може здійснюватись з урахуванням сили і специфіки гри майбутнього суперника (ігрового «ростера» команди та традиційної тактичної моделі гри). В такому випадку, віддавати перевагу доцільно тим гравцям, які зможуть за рахунок індивідуальних задатків та здібностей найбільш ефективно протистояти супернику для вирішення конкретних поточних змагальних завдань в річному циклі підготовки.

Основний етап відбору має вирішити завдання по визначенню остаточного складу команди, яка візьме участь в офіційних міжнародних змаганнях. Безпомилковість дій на даному етапі багато в чому буде залежати від наявності надійних та інформативних критеріїв та ефективності всієї системи відбору. Заключний висновок про рівень підготовленості гравця потрібно здійснювати з урахуванням широкого спектру факторів та характеристик, які дозволять всебічно підійти до оцінювання переваг та недоліків кожного потенційного кандидата та прийняти остаточне рішення щодо комплектування складу збірної.

В процесі комплектування національних збірних команд важливим, на наш погляд, також є врахування ряду концептуальних принців (рис. 3.6). Виступи головної команди є своєрідним лакмусовим папірцем загального розвитку виду спорту в країні, і можливі невдачі у міжнародних змаганнях будуть сприйматися дуже гостро з боку спеціалістів та громадськості. Ось чому більшість тренерів в процесі комплектування віддають перевагу саме досвідченим гравцям, які зможуть забезпечити досягнення поточного позитивного результату.

Система спортивних змагань в багатьох командних іграх на сьогодні вибудувана таким чином, що фактично всі змагання збірних мають принципову значущість для потрапляння у фінальну частину престижних

міжнародних змагань (чемпіонати світу та Європи тощо) і подальшу боротьбу за нагороди [1]. В таких умовах тренерський штаб збірної навряд чи буде ризикувати з експериментальним складом та надавати молодим гравцям шанс проявити себе у важливих іграх.

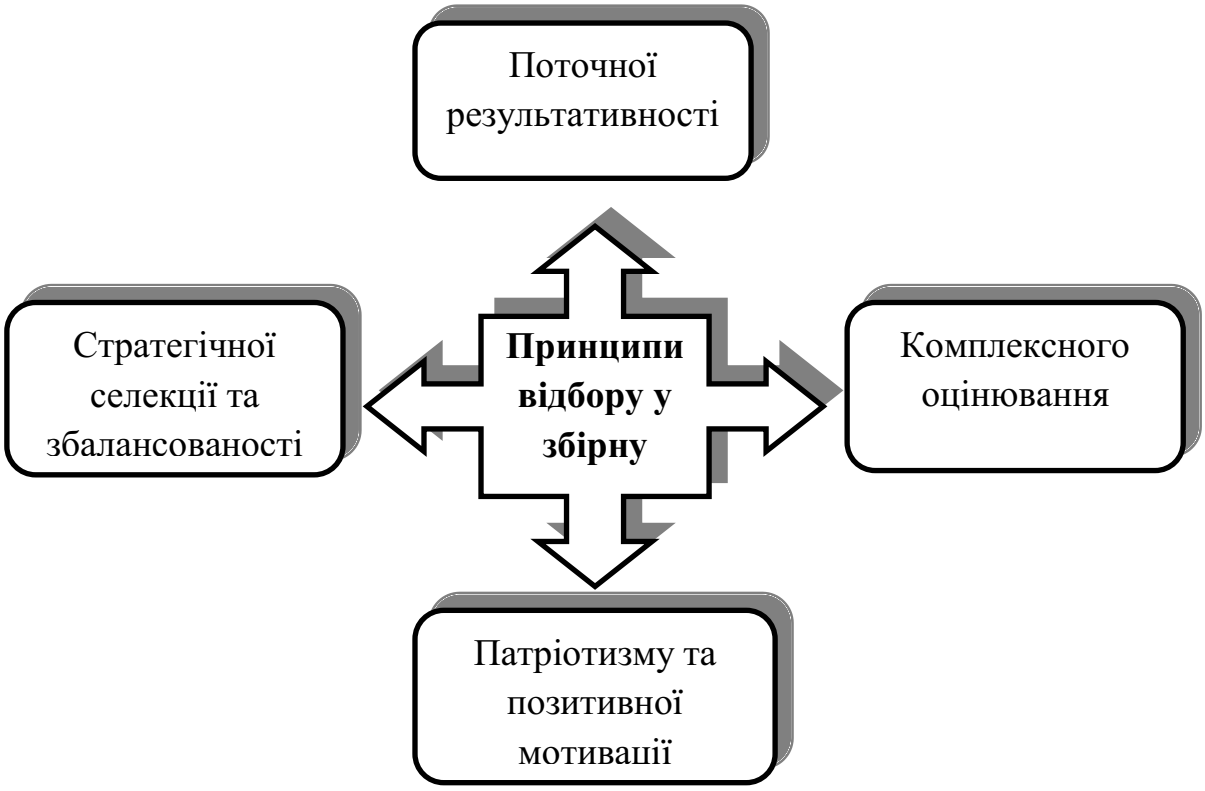

Рисунок 3.6 – Принципи відбору баскетболістів при комплектуванні складу національної збірної команди

Цілком справедливим можна вважати запитання, де ж молодим гравцям здобути необхідний ігровий досвід, якщо вони не отримають достатньої кількості ігрової практики в матчах за збірну і власні клуби ? Фахівці збірних пропонують вирішувати це питання за рахунок планомірної

[1] Так, наприклад, FIFA організувала додатковий турнір для європейських збірних команд з футболу (Ліга націй UEFA), проведення якого витіснило із графіку підготовки збірних товариські зустрічі, які проводились на фоні меншого тиску за результат. В цих іграх з'являлась можливість надати хвилини ігрового часу молодим футболістам. Команди, які сьогодні приймають участь у новоутвореному турнірі збірних, можуть претендувати на те, щоби напряму кваліфікуватись вже на офіційні престижні змагання (чемпіонат Європи та світу).

підготовки на клубному рівні. Тобто, кандидат у збірну спочатку має отримати необхідну ігрову практику в клубі, а вже потім, його без суттєвого ризику для підсумкового результату можна підпускати до ігор збірної. Цей процес нагадує своєрідне перекладання відповідальності з клубу на збірну і навпаки (визначення того, хто має виконати головну «чорнову роботу» по підготовці гравця).

Орієнтація на поточну результативність має здійснюватись разом із реалізацією іншого важливого принципу – стратегічної селекції та збалансованості складу.

Сьогодні на практиці можна зустріти декілька варіантів стратегії комплектування складів збірних команд. Перший варіант передбачає повне оновлення складу команди за рахунок залучення плеяди молодих гравців, які були підготовлені на базі молодіжної збірної U 20. Необхідність такого тотального оновлення може виникати в тих випадках, коли виступи національної збірної досить тривалий час залежали від великої кількості вікових досвідчених баскетболістів і, при цьому, завчасно не було підготовлено резерв для їх зміни. Тобто, тренерський штаб віддавав перевагу вирішенню поточних завдань без інвестування у майбутнє збірної. При такому підході треба чітко розуміти, що найближчі три-чотири роки може спостерігатись суттєве погіршення виступів національної команди, обумовлене тим, що недосвідченим молодим гравцям потрібно буде здобути важливий досвід в матчах за головну команду, а тренерський штаб, який в цей період часу очолюватиме збірну, отримає максимально можливу «дозу» критики та постане перед складним завданням необхідності вирішення фундаментальних ігрових засад, яке треба буде виконати в складний перехідний період.

Більшість тренерів, турбуючись переважно за власні кар’єрні здобутки для подальшого працевлаштування (в тому числі і на клубному рівні), намагаються уникати участі в такому складному періоді реформ, і прагнуть очолити команду вже після проходження цього «періоду оновлення» (прийти

вже на готовий результат). Перший варіант комплектування практично завжди супроводжує завершення другого варіанту, при якому, ставка робиться виключно на вікових досвідчених гравців.

Провідна роль у попереджені виникнення таких несприятливих ситуацій своєрідного розриву поколінь збірних, має належати профільній федерації, яка слідкує за своєчасним оновлення складу молодими гравцями та збалансованості збірної спортсменами різних вікових категорій (третій, оптимальний варіант комплектування), та подекуди активно втручається в процедуру визначення остаточного складу на майбутні змагання. Це досить складний механізм балансування між необхідністю вирішення поточних завдань успішних виступів та довгострокового розвитку молодих спортсменів, виступ яких традиційно супроводжується підвищенням ризику нестабільної поведінки в грі збірної та здійсненням прикрих помилок, які можуть на цьому рівні мати вирішальне значення.

Підготовка національної збірної та її подальша участь у міжнародних змаганнях повинні здійснюватись з чітким розумінням значущості показаного результату для своєї країни. Підсумкові результати виступів національної команди повинні підпорядковувати вирішення всіх приватних часткових завдань і бути головним мотиваційним фактором який визначатиме відношення спортсменів і тренерського штабу до участі у матчах збірної.

Неприпустимими є випадки свідомого використання участі в матчах за збірну у якості інструменту для підвищення трансферної вартості гравця з метою його подальшого вигідного працевлаштування. В таких випадках гравець, в першу чергу, намагається покращити власну індивідуальну статистику, а результат гри збірної має другорядне значення. Часто прибуває у розташування збірної лише в той період часу, коли така підготовка є вигідною для покращення індивідуальних можливостей (становлення форми) і не заважає подальшій участі за професійний клуб. Мотивація грати за головну команду країни та готовність продемонструвати увесь свій

потенціал, для того, щоби допомогти збірній, потрібно вважати одним із головних критеріїв відбору гравців при комплектуванні остаточного складу.

Рішення про затвердження остаточного складу команди повинно ґрунтуватись на результатах комплексного оцінювання індивідуальних можливостей баскетболістів, їх готовності продемонструвати необхідний спортивний результат в конкретний період часу (поточний виступ на теперішніх змаганнях, довгострокова перспектива посилити збірну у майбутньому тощо). Баскетболісти, які вперше претендують на потрапляння до складу національної збірної мають відповідати, за ключовими критеріями підготовленості, модельно-цільовим параметрам, які сьогодні є характерними для провідних баскетболістів світу в рамках конкретного ігрового амплуа.

3.4 Управління підготовкою національних збірних команд до міжнародних змагань в сучасних умовах глобалізації та професіоналізації баскетболу

Глобалізацію та професіоналізацію баскетболу можна вважати одним із ключових факторів, який впливає на сучасну систему спортивних змагань та, багато в чому, визначає організацію та принципи комплектування і підготовки національних збірних. Активна фаза цього процесу розпочалася на початку двохтисячних років, коли власники приватних клубів зрозуміли комерційні перспективи від набуття автономності своєї діяльності, перспективи професійної кооперації та можливості виходу на міжнародний ринок спортивних послуг.

Тривалий період часу міжнародна аматорська федерація баскетболу FIBA володіла виключними правами на проведення всіх крупних міжнародних змагань збірних та клубних команд[1]. У 2001 році на фоні величезного спротиву з боку FIBA була створена елітна міжнародна ліга

[1] Міжнародна федерація баскетболу FIBA була створена у 1935 році. На сьогодні включає понад 135 національних спортивних федерацій.

європейський баскетбольних клубів, яка отримала назву Euroleague ULEB, до участі в якій подали свої заявки найсильніші на той час професійні баскетбольні клуби (Барселона, Реал Мадрид, Жальгіріс, Олімпіакос, Партизан та ін.). Ініціаторами такого відокремлення стали власники найбільш багатих європейських клубів які не захотіли віддавати значну частину доходів від проведення матчів FIBA, яка повністю контролювала проведення попереднього турніру.

Зрозуміти логіку такого рішення з боку власників клубів не складно. Навіщо віддавати левову частку прибутків від проведення матчів і трансляцій організації, яка має дуже опосередковане відношення до безпосереднього практичного процесу функціонування приватної структури, особливо на фоні постійно зростаючих прибутків від проведення баскетбольних матчів ?

Новостворена ліга представляла собою своєрідний гібридний аналог найсильнішої баскетбольної ліги у світі НБА. Керівництво справами було доручено вести професійним менеджерам, які представляли спільний інтерес власників клубів. Принципової відмінністю цього турніру від НБА було те, що команди продовжували приймати участь в матчах національного чемпіонату та не були обмежені у фінансовому плані щодо залучення дорогих професійних баскетболістів та штучного вирівнювання сил між всіма учасниками турніру, як це, наприклад, працює в НБА (система «драфту» та штучного вирівнювання сил).

Це протиріччя між міжнародною федерацією баскетболу та приватною лігою повністю не врегульоване й сьогодні. На перших етапах цієї конфронтації можна було почути пропозиції фахівців FIBA щодо необхідності відсторонення баскетболістів, які візьмуть участь в новоствореному (не контрольованому з боку FIBA) чемпіонаті, від матчів за

національні збірні своїх країн (де FIBA має виключні права та повністю контролює організацію та правила гри)[1].

Зовсім інша ситуація склалася у FIBA із професійною лігою NBA, яка історично розвивалась самостійно і не була залежною від аматорського баскетболу. Більш того, як відомо, професійні баскетболісти взагалі до 1988 року не допускались до участі в міжнародних змаганнях національних збірних команд (чемпіонати світу, Олімпійські ігри, континентальні змагання тощо).

Можливо саме тому, сьогодні існує величезна проблема залучення баскетболістів, які виступають в американських професійних та напівпрофесійних лігах до складу національної збірної (сьогодні це навіть вже стосується тих молодих гравців, які виступають у студентській лізі NCAA). Представники цих команд подекуди виступають відверто проти такої своєрідної безкоштовної експлуатації власних найманих працівників, які під загрозою отримання травм та порушення процесу планомірної підготовки у клубі від'їжджають для участі в матчах за національну збірну.

Одним із варіантів для вирішення цієї проблеми є оформлення страховки на гравця. Національна федерація баскетболу має відшкодувати збитки професійному клубу у разі отримання спортсменом травми, або настання інших несприятливих ситуацій, які зазначаються в умовах цього страхового полісу. Зазначені страхові суми можуть одразу ж змусити відмовитись від спроб залучити баскетболіста до участі в матчах за національну збірну.

Існує сьогодні проблема щодо залучення баскетболістів до складу збірної у «кваліфікаційних вікнах» через їхню участь в матчах Євроліги ULEB. Цілком ймовірно, що приватна ліга свідомо планує графік ігор таким

---

[1] Схожу ситуацію можна було спостерігати нещодавно у професійному футболі, де найзаможніші європейські клуби намагались вийти з системи «федеративного опікування» та створити власну елітну лігу. Погрози позбавити футболістів права виступати за власні збірні стали вагомим аргументом для подальшого обговорення цього питання з боку потенційних учасників нового елітного чемпіонату.

чином, щоби унеможливити залучення найкращих гравців в матчах, що проводяться під егідою FIBA. Ті міжнародні клубні змаганнях, проведенням яких опікується FIBA (Eurocup, Euroleague FIBA, ліга чемпіонів тощо), враховують графіки виступів збірних в рамках ігрового сезону (складаються однією організацією).

Як вже зазначалось раніше, успішний виступ національної збірної команди країни буде багато в чому залежати від можливості зібрати найсильніший гравців, які перебувають на піку спортивної форми та виступають в провідних чемпіонатах.

В нинішніх умовах динамічного розвитку баскетболу можна виділити три основні ланки, які можуть впливати на процес комплектування національних збірних для участі в головних змаганнях року (рис. 3.7).

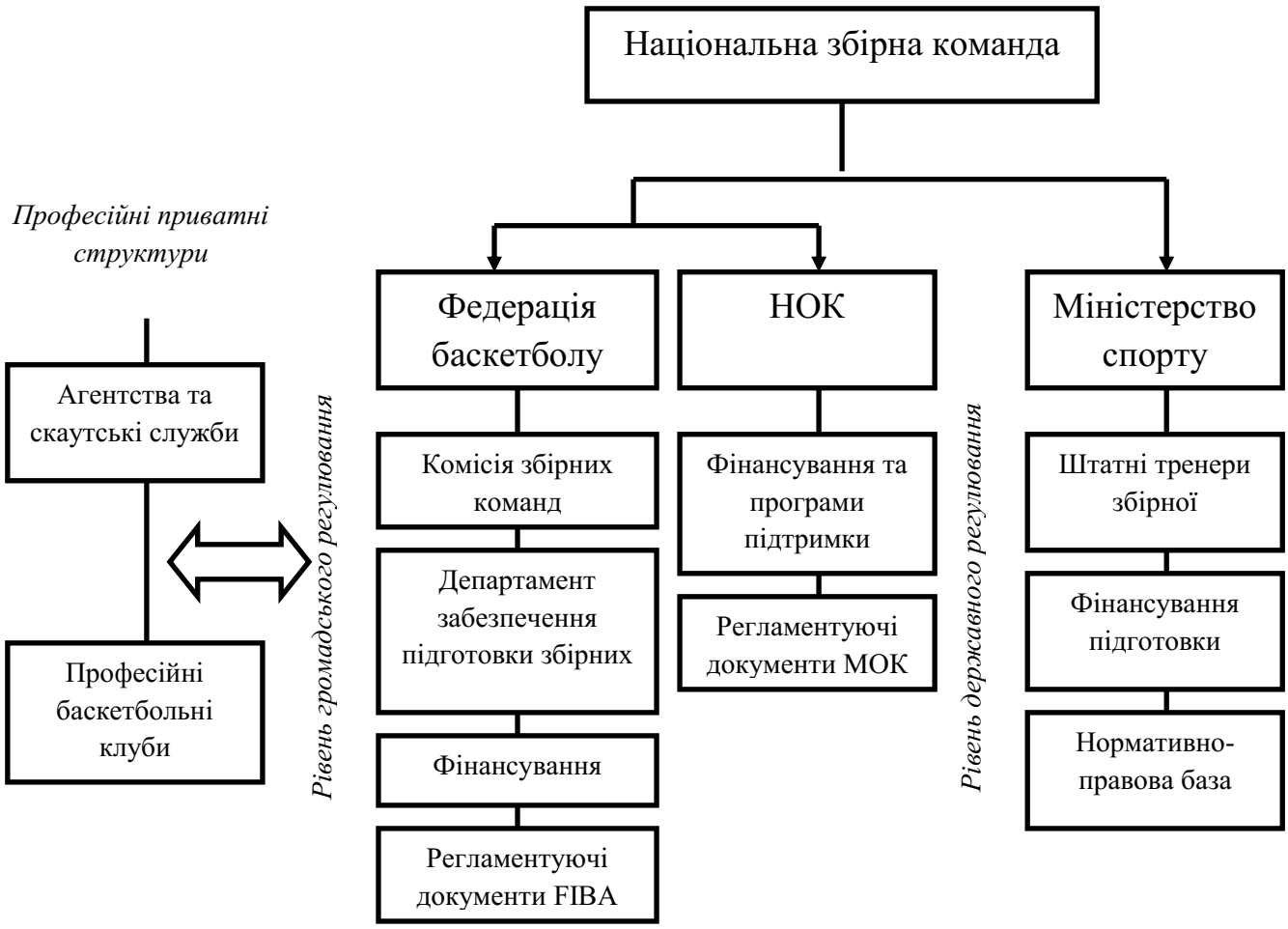

Рисунок 3.7 – Управлінські ланки регуляції процесу підготовки національних збірних команд в річному циклі підготовки

Рівень залученості цих ланок регулювання в процесі безпосередньої підготовки збірних визначатиметься особливостями функціонування спорту в конкретній державі.

В багатьох країнах світу держава бере активну участь в управлінні підготовкою національних збірних команд та намагається створити всі необхідні умови для покращення виступів власних спортсменів (Китай, Україні, Франція та ін.). Успішні виступи національних збірних команд на міжнародній арені окрім суто спортивного мають ще й ідеолого-політичний ефект, виконують важливу соціальну функцію.

Можливо саме тому провідні міжнародні федерації весь час намагаються послабити вплив держави на функціонування громадських спортивних організацій, які у своїй діяльності мають виключно підпорядковуватись концептуальним рішенням міжнародної спортивної федерації.

Питання участі національних збірних команд у міжнародних змаганнях, допуск гравців, вирішення різноманітних спірних ситуацій та іншу номенклатурну діяльність міжнародна федерація здійснює шляхом кооперації з національної федерацію баскетболу. Профільні міністерства спорту та НОК не в силах забезпечити складний процес функціонування конкретного виду спорту в державі, через брак необхідної кількості фахівців та відсутність прямих зв’язків з центром міжнародного управління баскетболом.

Вагомий внесок держави, в свою чергу, полягає у фінансуванні підготовки віддаленого та найближчого резерву збірних, організації безпосередньої підготовки та відрядження збірної для участі в міжнародних змаганнях, професійне і фінансове заохочення учасників процесу, нормативно-правове, науково-методичне та інші види забезпечення.

Не обійтись без активної співпраці між державними та громадськими установами і під час процедури натуралізації баскетболістів для участі за національну збірну. Надання громадянства іноземним баскетболістам для

участі в матчах збірної стала одним із розповсюджених явищ процесу глобалізації світового баскетболу.

На сьогодні тривають гострі дискусії щодо доцільності використання такого підходу з метою посилення складу головної команди країни. Чи буде іноземний гравець, який часто не знає ні мови, ні культури країни, за яку його запрошують виступати за гроші на міжнародних змаганнях, докладати максимальних зусиль для того щоби допомогти національній команді чужої країни ?

Прихильники подібної натуралізації вказують на вимушений характер таких дій. Вибіркове залучення професійних іноземних баскетболістів здатне одразу ж посилити проблемні ігрові ланки національної команди та вирішити на даному етапі підготовки кадрові питання [1].

Суттєвий вплив на комплектування національних збірних команд можуть мати і організації приватних комерційних структур. Як вже зазначалось раніше, основним місцем роботи професійних баскетболістів є клуби. Останнім часом все більшу участь у формуванні довгострокової політики розвитку гравця починають відігравати міжнародні скаутські агентства.

Спортивні агентства представляють собою своєрідного посередника між власниками професійних клубів та найманими працівниками на ринку спортивних послуг (спортсменами, тренерами тощо). Ці професійні приватні структури отримують ліцензійне право від міжнародних федерацій на ведення відповідної діяльності.

Сьогоднішні професійні баскетболісти та тренери не займаються питаннями пошуку подальшого місця для працевлаштування, цю роботу за них виконують професійні агенти, з якими вони мають підписані контракти

---

[1] Найбільш розповсюдженими випадками є натуралізація американських баскетболістів на позицію «першого номера» (розігрувача). Рівень техніко-тактичної майстерності американських захисників є настільки високим, що ці гравці одразу ж посилюють гру будь-якою команди, особливо в частині організаційної побудови атакувальних дій.

щодо надання таких послуг. Агентські структури напряму зацікавлені у пошуку вигідних умов працевлаштування власних клієнтів, адже це безпосередньо відображається на сумах відсоткових виплат за їхню роботу.

Статус гравця національної збірної одразу ж підвищує «цінник» на баскетболіста на «професійному ринку», що може спонукати представників приватних агентств активно лобіювати інтереси залучення власних гравців під час комплектування складу команди.

Вагому роль під час процесу комплектування національних збірних відіграють менеджери національної федерації, які ведуть офіційне листування з представниками професійних клубів (переконують останніх у принциповій важливості гравця для збірної), гравцями збірних, приймають участь у формуванні логістики процесу підготовки та трансферів команди на змагання тощо.

Ефективність управління підготовкою національних збірних команд багато в чому буде залежати від того, наскільки вирішення приватних завдань окремими учасниками цього процесу буде підпорядковане стратегічним інтересам успішних виступів головної команди країни на міжнародній арені. В тих країнах, де вдалося побудувати збалансовану систему кооперації між усіма регулятивними ланками процесу управління підготовкою баскетболістів (враховуючи особливості національної системи функціонування спорту), сьогодні спостерігається істотне підвищення рівня виступів національних збірних команд різних вікових категорій в найбільш престижних міжнародних змаганнях.

Висновки до розділу 3

Відбір у національну збірну команду є завершальним етапом та квінтесенцією всіє системи багаторічного відбору та орієнтації підготовки спортсменів в ігрових командних видах спорту. Підготовка віддаленого та найближчого резерву є важливою частиною цього централізованого процесу

і повинна повністю підпорядковуватись вирішенню стратегічних завдань довгострокового розвитку та враховувати важливі закономірності становлення вищої спортивної майстерності на кожному із етапів багаторічного вдосконалення та у кінцевому плані, має бути спрямована на цілеспрямовану підготовку майбутнього покоління гравців для головної команди країни.

Система спортивних змагань у професійному клубному баскетболі суттєвим чином впливає на терміни та специфіку підготовки національних збірних команд протягом річного циклу. Стислі терміни підготовки збірних команд в рамках ігрового сезону (in-season) практично унеможливлюють проведення ґрунтовної підготовки та змушують тренерський штаб фокусуватись на виборі найбільш дієвих варіантів гри проти майбутнього суперника у кваліфікаційній стадії та запрошувати у розташування збірної лише найбільш підготовлених баскетболістів на кожному конкретному етапі.

Використання етапної моделі відбору кандидатів дозволяє охопити велику кількість потенційних кандидатів на місце у складі збірної команди. Наявність системи інформативних критеріїв для комплексного оцінювання можливостей спортсменів дозволяє мінімізувати вірогідні помилки під час вибору найбільш підготовлених та стратегічно перспективних кандидатів. Важливою ланкою системи підготовки найближчого резерву збірних можна вважати наявність резервного складу основної команди, що дозволить вирішити ряд важливих завдань для підготовки тих молодих баскетболістів, які через дефіцит ігрового часу в матчах головної команди країни не можуть отримати умови для подальшого професійного зростання: 1) експериментальне впровадження нових засобів та методів в систему підготовки; 2) отримання важливого змагального досвіду молодими гравцями; 3) перманентний перегляд потенційних кандидатів до головної команди країни в реальних умовах ведення змагальної боротьби.

Процес зміни ігрових поколінь потребує поступовості та етапності із обов’язковим врахуванням закономірностей становлення спортивної

майстерності і динаміки багаторічних виступів у другій стадії багаторічного вдосконалення, а також використання збалансованого підходу щодо співвідношення різних вікових груп у складі збірної.

Різке збільшення чисельності молодих гравців, які не мають достатнього ігрового досвіду виступів на міжнародній арені, може на декілька років позбавити збірну шансів на ведення конкурентної боротьби із суперниками на міжнародних змаганнях. Стратегічно безперспективним можна також вважати і підхід, який передбачає виключну концентрацію по залученню вікових та досвідчених гравців з метою демонстрації поточного позитивного результату, так як після завершення кар'єри своєчасно замінити досвідчених баскетболістів буває просто нікому. Оптимальне поєднання гравців різних вікових категорій дозволяє створити найбільш сприятливі умови для боротьби за високий спортивний результат на престижних міжнародних змаганнях та забезпечує передачу ігрових традицій молодим гравцям, які у подальшому прийдуть на зміну нинішньому поколінню лідерів національної збірної.

Ефективність комплектування і подальшої підготовки національних збірних команд залежатиме від побудови оптимальної моделі організації та ефективної взаємодії між ключовими структурними ланками управління розвитком баскетболу в сьогоднішніх динамічних умовах глобалізації, комерціалізації та професіоналізації світового спорту.

Результати даного розділу подано у таких публікаціях автора дослідження [7, 29, 30,73,74].

РОЗДІЛ 4
КРИТЕРІЇ ВІДБОРУ БАСКЕТБОЛІСТІВ ПРИ КОМПЛЕКТУВАННІ СКЛАДІВ НАЦІОНАЛЬНИХ ЗБІРНИХ КОМАНД ДО УЧАСТІ В ГОЛОВНИХ ЗМАГАННЯХ РОКУ

4.1 Обґрунтування та систематизація критеріїв відбору баскетболістів при комплектуванні складів національних збірних команд

Ефективність процесу комплектування національних збірних команд є малоймовірною без наявності інформативних і надійних критеріїв відбору як в рамках довгострокової підготовки найближчого резерву, так і під час перманентного комплектування складу головної команди країни для участі в конкретних змаганнях ігрового сезону.

Складність структури змагальної діяльності в баскетболі та залежність підсумкового спортивного результату від дії багатьох факторів, залишають можливість проявити себе на найвищому рівні спортсменам з зовсім різними провідними ланками в структурі підготовленості. Заключне рішення щодо відбору спортсмена має ґрунтуватись на всебічному аналізі його сильних та слабких сторін, можливості вести конкурентну боротьбу із найкращими баскетболістами світу.

Етапність процедури відбору, на наш погляд, й має забезпечувати вирішення цього завдання з мінімальними ризиками здійснення педагогічної помилки[1]. Постійна зворотна ротація (відбір) гравців на заключних ланках цієї системи дозволяє створювати необхідні умови для гострої конкуренції за місце в підсумковому складі команди та об’єктивно визначати найбільш

[1] 1 – Відбір молодих спортсменів до розширеного складу збірної; 2 – формування розширеного ростеру гравців збірної команди – 40-50 осіб; 3 – комплектування складу збірної для участі в конкретних змаганнях ігрового сезону.

підготовлених та вмотивованих баскетболістів в конкретний період ігрового сезону.

Опитані нами експерти виділили велику кількість критеріїв та окремих показників, які можуть бути використані під час відбору баскетболістів на цьому етапі:

- вік спортсмена;
- спортивна кваліфікація;
- статистичні показники гравця;
- ігрове амплуа;
- медичний стан;
- спортивна мотивація (бажання показати найкращий результат);
- рівень фізичної підготовленості (протокол тестування гравців);
- психологічна підготовленість;
- психофізіологічні показники;
- техніко-тактична майстерність;
- досвід виступів на міжнародній арені або перспективу бути лідером команди; патріотичну мотивацію (боротьба за честь держави); комунікабельність та вміння своєю поведінкою доповнювати позитивні риси колективу; лідерські риси характеру; психологічну сумісність; психологічну стійкість.

Рекомендовані експертами критерії відбору можна умовно розділити на чотири відносно самостійні групи (спортивно-педагогічні, медико-біологічні, соціально-психологічні та нормативно-правові) і представити в наступному систематизованому вигляді (рис. 4.1).

Звичайно, такий всебічний аналіз індивідуальних можливостей гравця здійснюється лише на першому етапі відбору до складу національної збірної команди, коли потрібно визначити, чи відповідають гравці молодіжних команд критеріям спорту вищих досягнень (за рядом модельно-цільових характеристик підготовленості та змагальної діяльності). Проводити повторне оцінювання антропометричних даних та технічної майстерності

вікових досвідчених гравців, які вже мають досвід виступів на найвищому рівні, ніхто не буде.

Тобто, під час відбору можна умовно виділити дві основні групи критеріїв: консервативні, які використовуються для встановлення стабільних ознак особистості спортсмена (антропометричні дані, тип темпераменту, окремі показники функціональної підготовленості та рухових якостей тощо), та лабільні критерії, які постійно змінюються під дією внутрішніх та зовнішніх чинників та мають враховуватись для перманентного відбору баскетболістів протягом ігрового сезону (ефективність змагальної діяльності, нормативно-правові аспекти, мотивація тощо).

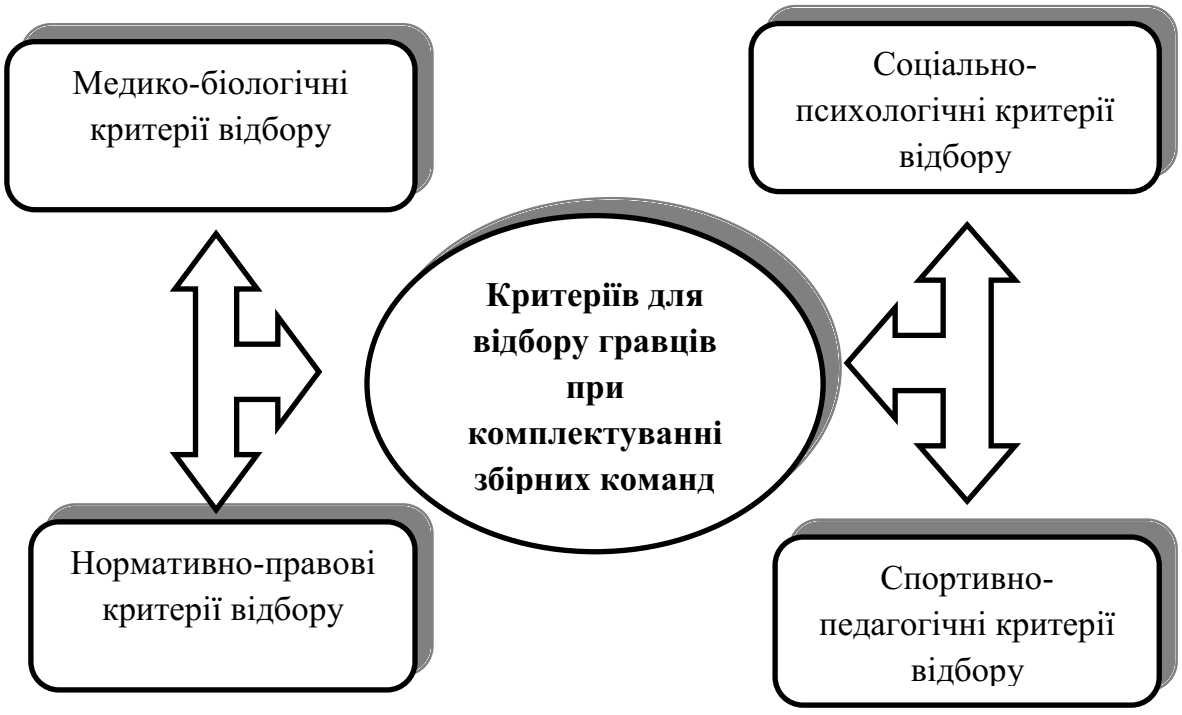

Рисунок 4.1 – Критерії для відбору спортсменів під час комплектування національних збірних команд до участі в головних змаганнях ігрового сезону

Потрібно також враховувати, що на відміну від досвідчених спортсменів, показаний на спортивних змаганнях результат для молодих баскетболістів ще не є тим універсальним критерієм, який дозволяє безпомилково зробити вибір на користь одного із претендентів на місце в основному складі команди. Під час визначення перспективності молодих спортсменів важливо враховувати

широкий спектр факторів та показників, які в подальшому зможуть вплинути на зростання спортивної майстерності та успішні багаторічні виступи у спорті вищих досягнень.

Відбір до складу національної збірної команди з баскетболу проводиться на основі: моніторингу ігрових показників всіх баскетболістів (статистичний скаутінг), які потрапляють в розширений список скаутів збірної, перегляду ігор (відеоскаутінг) за участю кандидатів до національної збірної команди з баскетболу.

Як вже відмічалось раніше величезне значення для успішних виступів національної команди є поточний стан готовності гравців (особливо лідерів) на момент прибуття в розташування збірної. Через брак часу суттєво відкоригувати стан спортивної форми гравця вкрай складно. Саме тому, серед основних спортивно-педагогічних критеріїв відбору експерти вважають ефективність змагальної діяльності баскетболіста в сезоні (особливо напередодні відповідальних ігор збірної) (рис. 4.2).

Рисунок 4.2 – Спортивно-педагогічні критерії відбору баскетболістів високого класу до головних змагань року

Потрібно також відмітити, що заключне рішення щодо відбору спортсменів до лав збірної команди, на думку експертів, обов'язково повинно враховувати наступні спортивно-педагогічні складові:

- кращі статистичні показники для позиції, на якій гравець виступає;
- кращі показники тестування;
- кращу гру в контрольних іграх та міжнародних турнірах під час підготовки до офіційних ігор;
- кращі лідерські якості під час гри.

В умовах більш тривалішої підготовки до головних світових чи континентальних змагань зростає значущість таких показників як динаміка покращення результатів протягом проведених навчально-тренувальних зборів (п'ять – шість тижнів) та ефективність виступів за команду в серії контрольно-підготовчих ігор. Вважається, що ті гравці, які якісно провели підготовку до чемпіонату та зуміли себе з найкращого боку проявити в контрольних іграх, мають отримати шанс потрапити в офіційну заявку і замінити більш вікових баскетболістів.

Згідно іншого підходу, вирішальне значення має саме досвід виступів на відповідальних міжнародних змаганнях, а не те, як гравець провів етап безпосередньої підготовки до чемпіонату, його готовність в офіційних іграх продемонструвати свій справжній ігровий потенціал. За своєю психоемоційною напругою та швидкостями контрольно-підготовчі ігри не можуть повністю змоделювати реальні умови майбутніх офіційних протистоянь. Погоджується з цією думкою група бразильських фахівців на чолі з проф. A. Moreira з університету спорту в Сан-Паулу [145]. Дослідження рівня кортизолу в крові у баскетболістів показало, що перед офіційними іграми цей показник майже втричі був вищим ніж перед контрольними іграми. Поведінка спортсмена в стресових умовах та здатність приймати рішення під тиском відповідальності можуть мати вирішальне значення на цьому рівні. Можливо саме цим пояснюється бажання тренерів

віддавати перевагу саме досвідченим віковим гравцям, закриваючи часто при цьому очі на існуючі недоліки в тренувальному процесі (рис 4.3).

Рисунок 4.3 – Медико-біологічні критерії відбору баскетболістів високого класу до головних змагань року

Наявність відхилень у стані здоров'я (не заліковані травми, недовідновлення тощо), унеможливлює ефективність процесу підготовки гравця та його залучення до участі в офіційних іграх збірної. В таких випадках, доцільним можна вважати рішення не викликати спортсмена в поточному періоді змагань. Потрібно також враховувати до яких саме змагань буде готуватись збірна та тривалість періоду підготовки до них (кваліфікаційні матчі в короткостроковому циклі чи участь в офіційному чемпіонаті з можливістю побудувати повноцінний період безпосередньої підготовки).

Тренерський штаб збірної має чітко розуміти перелік тих спортсменів на яких вони можуть розраховувати для вирішення поточних змагальних завдань (визначати тактичний малюнок на протистояння з майбутнім

суперником, розподілення ігрових ролей для лідерів команди тощо).

В нинішніх умовах глобалізації та професіоналізації світового спорту все більшого значення набуває врахування соціальних та нормативно-правових чинників, які все частіше починають впливають на залучення професійних баскетболістів в збірні команди для участі у міжнародних змаганнях (рис 4.3).

Приїзд професійного гравця в розташування збірної команди це сьогодні складна система комунікаційних заходів, спрямованих на те щоби забезпечити виконання всіх процедурних вимог, розроблених та прийнятих ключовими організаційними ланками управління світовим баскетболом.

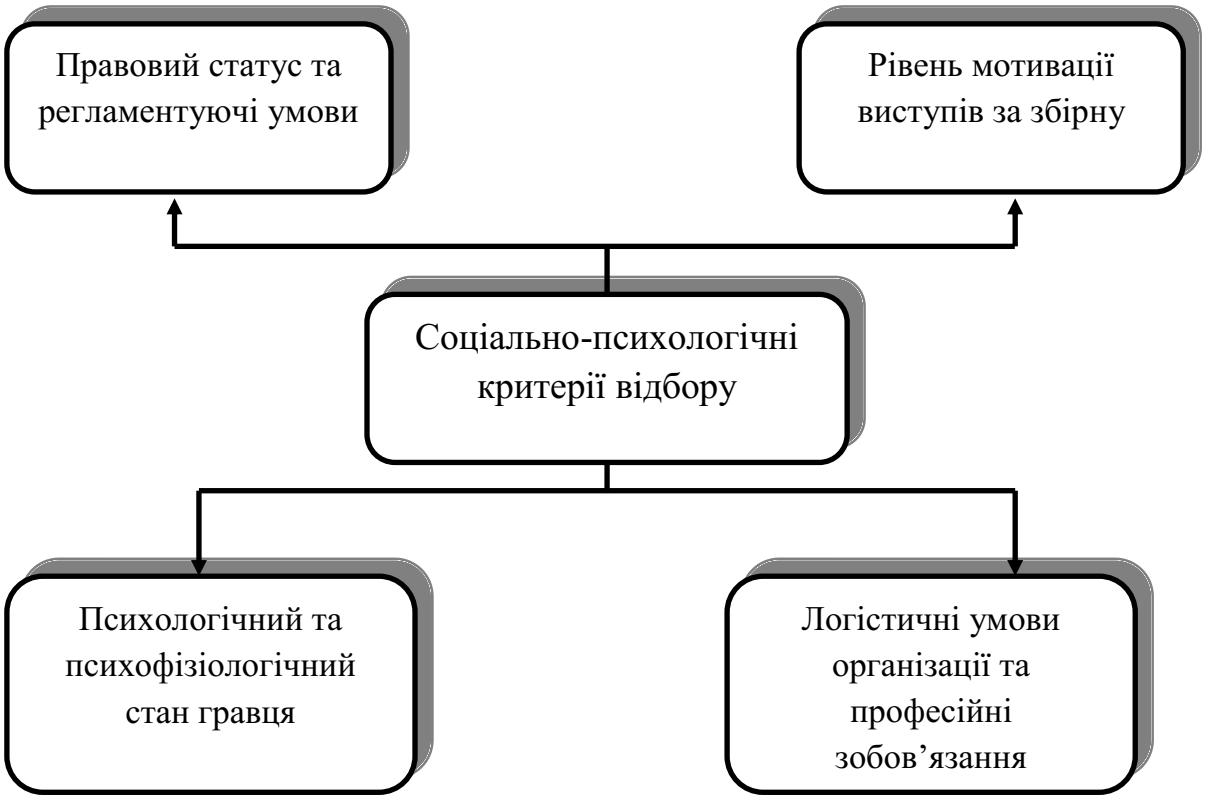

Рисунок 4.4 – Соціально-психологічні критерії відбору баскетболістів високого класу до головних змагань року

Непоодиноким є випадки, коли саме через неузгодженість дій та порушення існуючих регламентуючих вимог, гравець не може бути залученим до підготовки національної збірної команди своєї країни.

Суттєвою перешкодою на шляху залучення баскетболіста до участі в міжнародних матчах збірної можуть також стати стислі терміни кваліфікаційних вікон відбіркових ігор та логістичні умови трансферної логістики гравця до місця проведення змагань (дальні перельоти, необхідний час для ресинхронізації циркадних ритмів, відновлення після тривалих годин перельотів та напружених матчів регулярної першості клубного чемпіонату тощо).

4.2 Значущість критеріїв для відбору баскетболістів при комплектуванні національних збірних команд для участі в різних змаганнях ігрового сезону

Існуюча сьогодні система спортивних змагань професійних баскетбольних команд в ігровому сезоні залишає лише два основних варіанти для проведення підготовки національних збірних для їх подальшого виступу у міжнародних матчах (рис. 4.5). Деякі національні федерації практикують організацію додаткових навчально-тренувальних зборів для найближчого резерву збірної команди (літній період міжсезоння) з подальшою участю в різноманітних турнірах. Пов’язано це з тим, що молоді перспективні спортсмени не завжди отримують шанс проявити себе на найвищому рівні через принципову значущість результату для країни та відсутність необхідного змагального досвіду. Звичайно, на такі збори резервного складу національної збірної дуже рідко запрошуються елітні баскетболісти основного складу, які через напружений графік змагань на клубному рівні інколи можуть пізніше прибувати навіть на збори основної команди, яка готується до офіційних ігор.

Умови для проведення підготовки збірної в короткостроковому (кваліфікаційному) та багатотижневому циклах, суттєвим чином відрізняються. Цілком логічним виглядає припущення, що критерії відбору баскетболістів при комплектуванні команди в різних варіантах підготовки

також матимуть відмінність за своєю пріоритетною значущістю.

Рисунок 4.5 – Основні види відбору спортсменів при комплектуванні національних збірних команд з баскетболу для участі в змаганнях ігрового сезону

Експерти, які прийняли участь в наших дослідженнях, підтвердили різну значущість одних і тих же критеріїв для відбору гравців в рамках кваліфікаційних ігор (короткостроковий збір для участі в двох-трьох відбіркових іграх) та під час довгострокової підготовки до основних міжнародних змагань (шість-сім тижнів) (рис. 4.6–4.7). Коефіцієнт конкордації Кенделла, при цьому склав W = 0,80 та 0,91 відповідно, що свідчить про погодженість думок спеціалістів.

Однаково важливу значущість при комплектуванні збірних команд в обох варіантах експерти вважають досвід виступів на міжнародному рівні (6,91±2,46 та 9,08±0,90 бали), якість проведеного клубного сезону (9,75±0,45 та 9,50±0,67 бали) та відсутність пошкоджень і травм, які завадять спортсмену проявити свій ігровий потенціал у майбутніх принципових протистояннях (6,16±1,64 та 7,83±0,93 бали).

Основні відмінності, між двома варіантами залучення гравців, спостерігаються за такими критеріями, як: поточний стан «спортивної

форми», «фактор протиборчої сторони у змаганнях», рівень конкурентоздатності клубного чемпіонату та регламентуючі умови залучення баскетболістів до складу збірної.

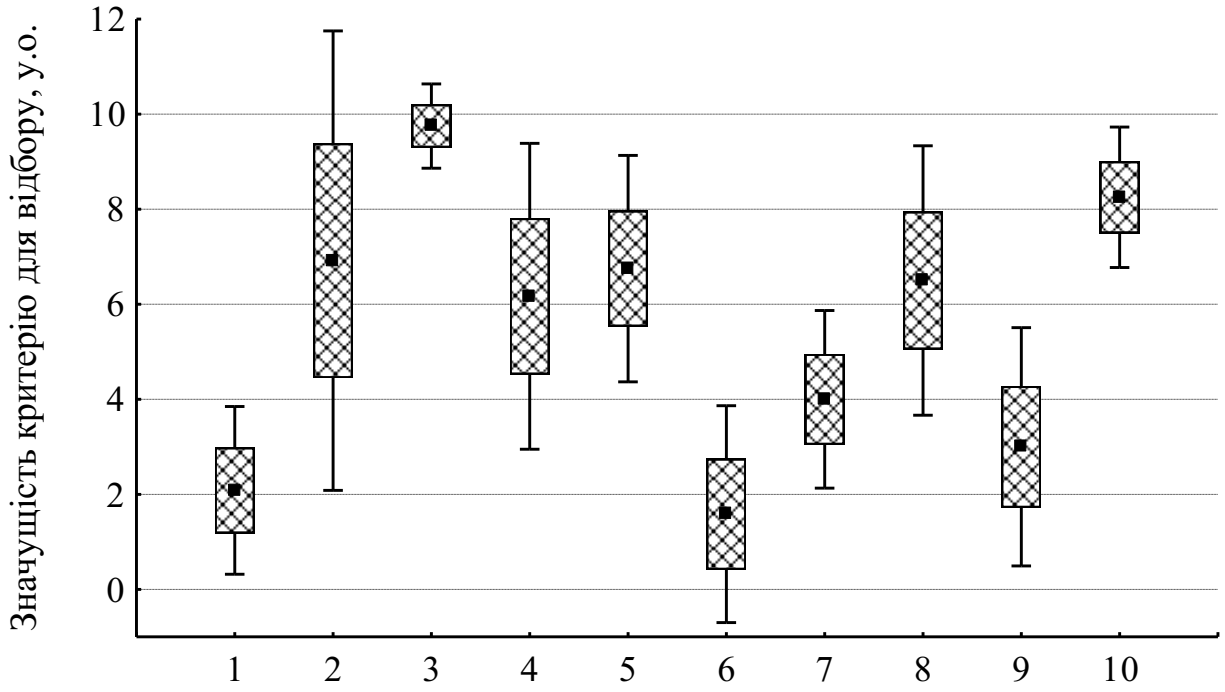

Примітка 1. 1 – вік спортсмена, роки.
Примітка 2. 2 – досвід виступів на міжнародному рівні.
Примітка 3. 3 – якість гри на клубному рівні (роль гравця).
Примітка 4. 4 – відсутність пошкоджень і травм.
Примітка 5. 5 – рівень мотивації виступів.
Примітка 6. 6 – антропометричні дані.
Примітка 7. 7 – контрактні зобов'язання.
Примітка 8. 8 – поточний стан «спортивної форми».
Примітка 9. 9 – фактор протиборчої сторони на змаганнях.
Примітка 10. 10 – конкурентність клубного чемпіонату в якому проводить сезон спортсмен.

Рисунок 4.6 – Значущість критеріїв для відбору баскетболістів під час комплектування складу збірної до кваліфікаційних матчів (короткострокові відбіркові цикли посеред клубного сезону, in-season) (n=22, W = 0,801)

Звичайно, при наявності тривалого етапу підготовки збірної з'являється реальна можливість відкоригувати стан «спортивної форми» гравця та вивести його на необхідний рівень готовності до перших ігор чемпіонату. В короткострокових умовах кваліфікаційних вікон, цей варіант є

малоймовірним. За декілька тренувальних днів збірній вдається провести не більше чотирьох-п’яти спільних тренувань. Вплинути на стан готовності спортсменів (фізичної, функціональної) в таких умовах практично неможливо. Можна також відмітити, що експерти вказали на важливість в процесі відбору баскетболістів у короткострокових циклах такого показника, як, конкурентність чемпіонату, в якому на клубному рівні проводить ігровий сезон спортсмен (8,25±0,75 проти 2,58±1,44 бали).

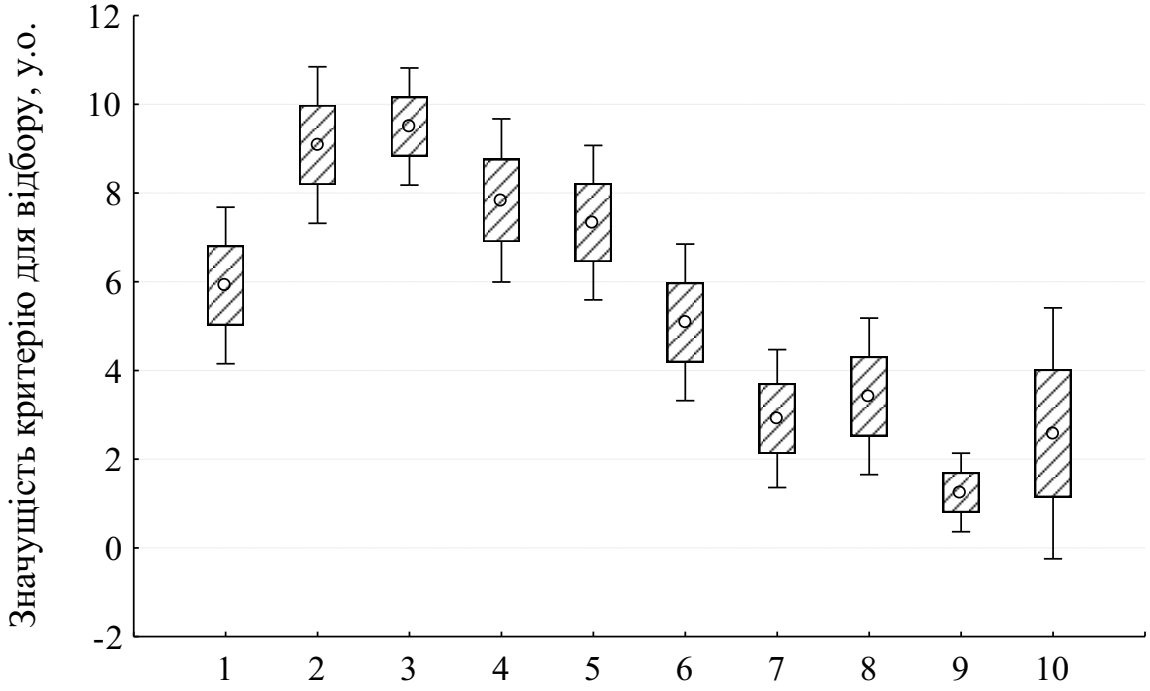

Примітка 1. 1 – вік спортсмена, роки.
Примітка 2. 2 – досвід виступів на міжнародному рівні.
Примітка 3. 3 – якість гри на клубному рівні (роль гравця).
Примітка 4. 4 – відсутність пошкоджень і травм.
Примітка 5. 5 – рівень мотивації виступів.
Примітка 6. 6 – антропометричні дані.
Примітка 7. 7 – контрактні зобов’язання.
Примітка 8. 8 – поточний стан «спортивної форми».
Примітка 9. 9 – фактор протиборчої сторони на змаганнях.
Примітка 10. 10 – конкурентність клубного чемпіонату в якому проводить сезон спортсмен.

Рисунок 4.7 – Значущість критеріїв для відбору баскетболістів під час комплектування складу збірної до головних змагань (наявність тривалого етапу підготовки, pre-season) (n=22, W = 0,909)

Вважається, що чим вищим є рівень клубного чемпіонату, в якому виступає гравець, тим в кращих поточних ігрових кондиціях він буде перебувати на момент потрапляння в збірну, звичайно, за умови достатньої ігрової практики в основних матчах.

Розуміючи сучасний рівень конкуренції на міжнародних змаганнях збірних тренерський штаб намагається в першу чергу залучити тих гравців, які грають в провідних чемпіонатах, де рівень майстерності та швидкості опонентів змушує спортсмена переходити на більш високий рівень гри. Непоодинокими є випадки, коли після підписання гравцем збірної комерційного контракту з командою, що виступає в слабкому клубному чемпіонаті (Азії, Близького Сходу тощо), селекціонери збірної починають втрачати до нього зацікавленість, прекрасно розуміючи на якому рівні ігрових кондицій він незабаром опиниться перебуваючи в такому неконкурентному середовищі.

Вища пріоритетна значущості «фактору протиборчої сторони» під час відбору спортсменів у короткострокових циклах обумовлена тим, що є чітке розуміння сильних та слабких сторін в грі майбутніх суперників (з ким збірна грає та які варіанти тактичної побудови змагальної діяльності можуть бути найбільш ефективними в очному протистоянні). Тренери можуть віддавати перевагу тим гравцям розширеного списку збірної, які здатні найбільш ефективно допомогти команді в грі з майбутнім суперником (підходять для протистояння з конкретним опонентом).

Участь збірної у головних змаганнях не передбачає такого точного прогнозу. Відомими є лише команди на стадії групового турніру та можливі суперники в стадії плей-офф. Однак підбирати гравців та завчасно вибудовувати тактику гри під гіпотетичні варіанти протистояння із різними збірними буде вкрай проблематично. Враховуючи ще й той факт, що остаточний склад команд-суперників традиційно оголошується напередодні самого чемпіонату.

В такому форматі більш важливою виглядає концентрація зусиль над удосконаленням власної системи гри у нападі і захисті та її можлива незначна корекція з урахуванням особливостей ведення змагальної діяльності кожного конкретного суперника, з яким відбудеться протистояння на турнірному шляху.

Під час підготовки збірної у довгостроковому циклі з'являється також реальна можливість залучити своїх найкращих гравців, які виступають в провідних чемпіонатах та клубах світу (під час короткострокової підготовки це здійснити набагато складніше). Ключовою проблемою залучення професійних гравців в цей період часу є фактичне співпадіння термінів передсезонної підготовки (pre-season) клубної команди до тривалого ігрового сезону та національної збірної (приблизно липень-серпень) до головних міжнародних змагань.

За своєю специфікою це два різних варіанти періодизації тренувального процесу. Підготовка клубної команди за своєю структурою та змістом є більш планомірною та фундаментальною, вона спрямована на створення якісного фундаменту для тривалих виступів протягом багатьох місяців. Підготовка збірної, навпаки, передбачає більш форсований варіант становлення «спортивної форми», який має забезпечити вихід на пік готовності до участі в короткостроковому турнірі (два-три тижні) із можливою її швидкою втратою та необхідністю якісного відновлення після проведення виснажливих змагань.

Звичайно, не всі спортсмени збірної, особливо ті з них, які перейшли в новий клуб, або мають «хитке положення» в поточній команді, погоджуються на такий ризик і віддають перевагу концентрації зусиль на виключній підготовці до клубного професійного сезону (бажання потрапити с основну ротацію тощо). Дуже часто такі рекомендації лунають з вуст менеджерів та тренерів клубної команди, які юридично не можуть заборонити гравцеві приїжджати до лав збірної в літнє міжсезоння (клуб та гравець отримують офіційний лист запрошення від національної федерації),

однак, безумовно, мають право озвучувати можливі подальші варіанти розвитку ситуації в залежності від прийняття ним остаточного рішення[1].

Можна також побачити суттєву відмінність під час відбору значущості такого критерію як вік гравця. Експерти вважають, що для комплектування складу збірної на головні міжнародні змагання вік гравця є більш важливим ніж під час проведення «кваліфікаційних вікон» (5,91±1,01 проти 2,08±0,92 бали). Якщо вже команда кваліфікувалась на престижні міжнародні змагання (чемпіонати Європи та світу, Олімпійські ігри), то потрібно прикласти всі можливі зусилля для того, щоби залучити найбільш досвідчених та кваліфікованих баскетболістів, які мають реальний шанс конкурувати з найкращими гравцями світу.

Сьогодні це може виглядати таким чином, що одні баскетболісти (ті, яких можна безперешкодно залучати протягом відбіркових вікон), здобувають право для збірної виступити на найпрестижніших змаганнях, а інші, беруть безпосередню участь в них з метою підвищення реальних шансів збірної команди на підсумковий успіх.

4.3 Оцінювання змагальної діяльності в процесі відбору баскетболістів до складу національних збірних команд

Ефективність змагальної діяльності є одним із найбільш універсальних критеріїв для відбору баскетболістів у команду високого класу та підсумкового оцінювання успішності роботи тренерського штабу в ігровому сезону. Фактори, за рахунок яких ця ефективність була продемонстрована,

---

[1] Ця проблема є характерною сьогодні і для інших командних ігрових видів спорту. Досить резонансним, на наш погляд, можна вважати рішення українських футбольних клубів не відпускати своїх молодих гравців для підготовки олімпійської збірної команди з футболу на Ігри 2024 (м. Париж). Українська збірна команда вперше в своїй історії кваліфікувалась на ці змагання за рахунок вдалих виступів молодіжної збірної U 20 та могла реально поборотись за медалі. Однак, керівництво професійних клубних команд вирішило, що підготовка до поточного професійного клубного сезону, для їх молодих футболістів, є більш важливою подією ніж виступи за національну збірну команду своєї країни на найбільш престижних змаганнях в олімпійському спорті.

можуть, на цьому етапі багаторічного вдосконалення, відходити на другий план.

Сьогодні існує декілька підходів, які використовуються фахівцями для якісного оцінювання змагальної діяльності в баскетболі. Перший з них, пов'язаний із розробкою модельних характеристик за основними техніко-тактичними діями, що виконують гравці протягом матчу (традиційний протокол FIBA), другий – передбачає використання інтегральних формул оцінювання (коефіцієнтів корисних дій, які вираховуються на основі позитивно і негативно виконаних дій у матчі) та експертного (суб'єктивного) оцінювання ефективності ігровий дій спортсмена. Кожен з цих підходів має свої власні переваги та недоліки.

Аналіз техніко-тактичної діяльності баскетболістів національних збірних команд на чемпіонатах Європи 2001 – 2022 рр., дозволив встановити модельні параметри реалізації техніко-тактичних дій для гравців різного ігрового амплуа (рис. 4.8 – 4.10).

Представлені моделі реалізації техніко-тактичних дій більш доцільно використовувати у якості своєрідної вихідної точки для розрахунку індивідуального діапазону відхилення від середньостатистичних даних, а не бажаного модельного орієнтиру.

Для здійснення такого розрахунку потрібно враховувати ігровий час, який проводить баскетболіст на майданчику (визначити реалізацію дій в хвилину часу). На представлених рисунках представлена екстраполяційна модель сорока хвилин «чистого ігрового часу».

Використання моделей техніко-тактичної діяльності в процесі відбору дозволяє встановити сильні та слабкі ланки в структурі підготовленості для кожного гравця (за кожною техніко-тактичною дією окремо), а також здійснити інтегральне підсумкове оцінювання (за всіма ключовими показниками).

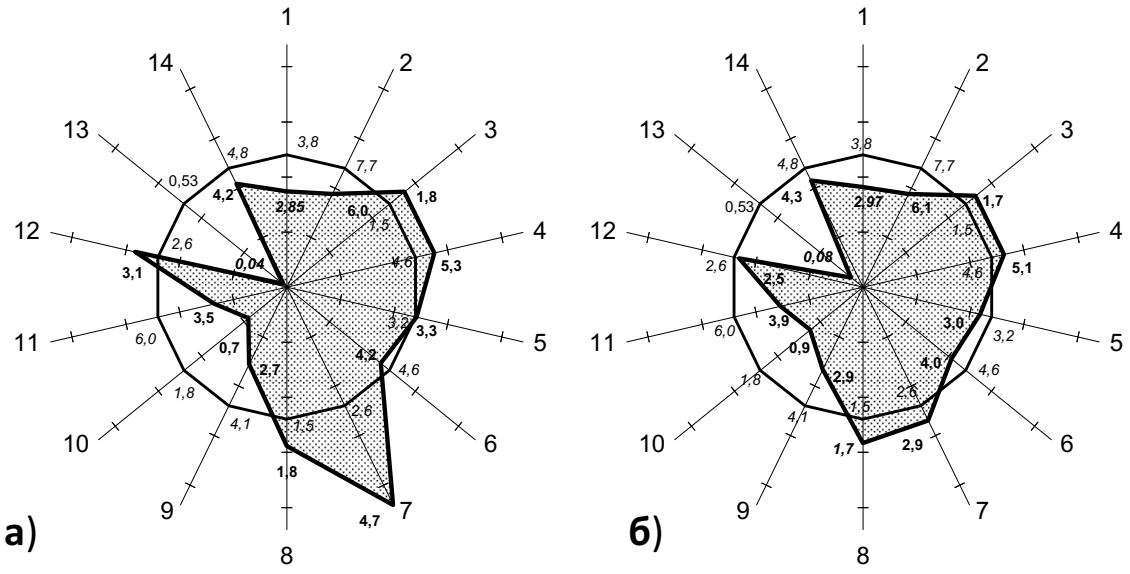

Примітка 1. 1 – двоочкові кидки (влучання).
Примітка 2. 2 – двоочкові кидки (спроби).
Примітка 3. 3 – триочкові кидки (влучання).
Примітка 4. 4 – триочкові кидки (спроби);
Примітка 5. 5 – штрафні кидки (влучання).
Примітка 6. 6 – штрафні кидки (спроби).
Примітка 7. 7 – результативні передачі.
Примітка 8. 8 – перехоплення м'яча.
Примітка 9. 9 – підбирання на своєму щиті.
Примітка 10. 10 – підбирання на чужому щиті.
Примітка 11. 11 – загальна сума підбирань м'яча.
Примітка 12. 12 – втрати м'яча (помилки).
Примітка 13. 13 – блок-шоти м'яча.
Примітка 14. 14 – персональні зауваження.
Примітка 15. а) – розігруючий (point guard).
Примітка 16. б) – «атакувальний захисник» (shooting guard).

Рисунок 4.8 – Модельно-цільові характеристики реалізації техніко-тактичних дій баскетболістами національних збірних команд з урахуванням ігрового амплуа (захисники)

Здійснюючи відбір баскетболістів до лав національної збірної потрібно розуміти чи відповідає гравець існуючим моделям реалізації техніко-тактичних дій для конкретного амплуа. На представлених малюнках можна побачити що центрові гравці більше ніж удвічі перевершують розігруючих гравців за показником підбирань м'яча у грі, достовірно ($p<0,01$) натомість поступаючись їм, у кількості виконаних результативних передач (табл. 4.1–4.2).

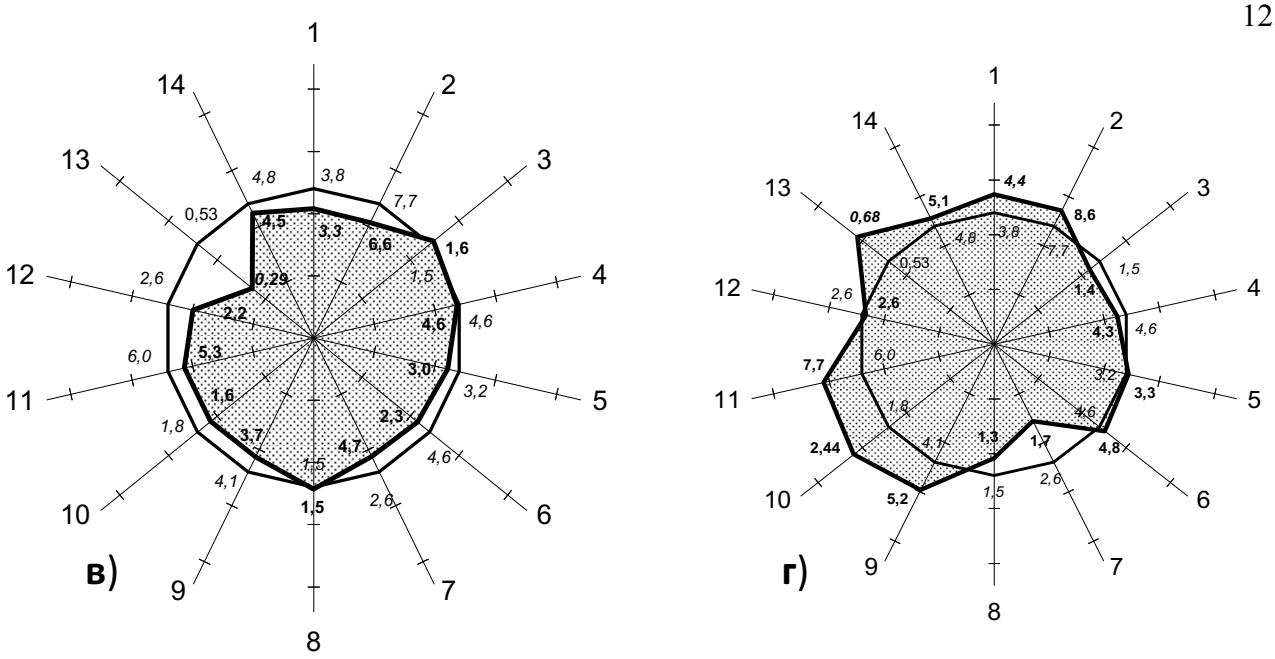

Примітка 1. 1 – двоочкові кидки (влучання).
Примітка 2. 2 – двоочкові кидки (спроби).
Примітка 3. 3 – триочкові кидки (влучання).
Примітка 4. 4 – триочкові кидки (спроби);
Примітка 5. 5 – штрафні кидки (влучання).
Примітка 6. 6 – штрафні кидки (спроби).
Примітка 7. 7 – результативні передачі.
Примітка 8. 8 – перехоплення м'яча.
Примітка 9. 9 – підбирання на своєму щиті.
Примітка 10. 10 – підбирання на чужому щиті.
Примітка 11. 11 – загальна сума підбирань м'яча.
Примітка 12. 12 – втрати м'яча (помилки).
Примітка 13. 13 – блок-шоти м'яча.
Примітка 14. 14 – персональні зауваження.
Примітка 15. в) – «легкий форвард» (small forward).
Примітка 16. г) – «важкий форвард» (power forward).

Рисунок 4.9 – Модельно-цільові характеристики реалізації техніко-тактичних дій баскетболістами національних збірних команд з урахуванням ігрового амплуа (форварди)

Звичайно, потрібно розуміти, що ті техніко-тактичні дії, які традиційно використовуються сьогодні для створення модельних характеристик (набрані очки, відсоток реалізації різних кидків, підбирання м'яча та ін.), не можуть повністю охопити весь спектр складної ігрової діяльності спортсменів у матчі (організаторські дії, виконання переміщень та заслонів без м'яча, спрямованих на створення умов для завершення атаки, тощо).

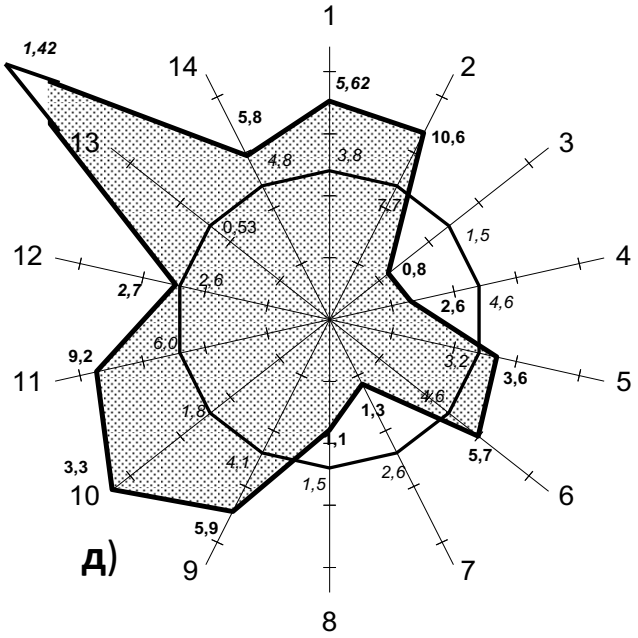

Примітка 1. 1 – двоочкові кидки (влучання).
Примітка 2. 2 – двоочкові кидки (спроби).
Примітка 3. 3 – триочкові кидки (влучання).
Примітка 4. 4 – триочкові кидки (спроби);
Примітка 5. 5 – штрафні кидки (влучання).
Примітка 6. 6 – штрафні кидки (спроби).
Примітка 7. 7 – результативні передачі.
Примітка 8. 8 – перехоплення м'яча.
Примітка 9. 9 – підбирання на своєму щиті.
Примітка 10. 10 – підбирання на чужому щиті.
Примітка 11. 11 – загальна сума підбирань м'яча.
Примітка 12. 12 – втрати м'яча (помилки).
Примітка 13. 13 – блок-шоти м'яча.
Примітка 14. 14 – персональні зауваження.
Примітка 15. д) – центровий гравець.

Рисунок 4.10 – Модельно-цільові характеристики реалізації техніко-тактичних дій баскетболістами національних збірних команд з урахуванням ігрового амплуа (центровий гравець)

Досить часто доводиться чути від тренерів, що однією із ключових вимог до розігруючого гравця високого класу є його здатність швидко та безпечно перевести м'яч в зону нападу (війти з під пресингу та зберегти часовий гандикап на атаку), організувати та «відкрити комбінацію». Розігруючий гравець може мати невисокі показники за відсотком реалізації кидків у матчі та іншими модельними техніко-тактичними діями для його

амплуа, однак успішно справляється з виконанням організаторських функцій і може приносити величезну користь команді для досягнення підсумкового результату.

Таблиця 4.1 – Відмінності в реалізації основних результативних техніко-тактичних дій між баскетболістами високого класу різного ігрового амплуа

№	Ігрові амплуа	*Техніко-тактичні дії*			
		Набрані очки	Відсоток реалізації двоочкових кидків	Відсоток реалізації триочкових кидків	Відсоток реалізації штрафних кидків
		$\overline{X} \pm \sigma$	$\overline{X} \pm \sigma$	$\overline{X} \pm \sigma$	$\overline{X} \pm \sigma$
1	Розігруючий (Point guard) *(n=250)*	*14,9±5,6 **4,5*	*46,0±15,7 *2**3,4,5,6*	*32,4±14,3 **5,6*	*77,5±16,4 **3,4,5,6*
2	«Атакувальний захисник» (Shooting guard) *(n=250)*	*13,9±4,9 *4,5,6*	*49,1±15,8 *1,5*	*33,2±14,6 **5*	*74,5±19,3 *5,6*
3	«Легкий форвард» (Small forward) *(n=200)*	*14,2±5,1 **4,5*	*51,6±15,6 **1*	*34,0±18,0 **5*	*73,1±17,5 **1,5*
4	«Важкий форвард» (Power forward) *(n=300)*	*15,6±5,4 **1,2,3,6*	*50,8±12,9 **1*	*33,8±16,5 **5*	*70,1±17,5 **1,5*
5	Центровий (Center) *(n=250)*	*15,7±5,1 **1,2,3,6*	*53,0±12,0 **1,2,6*	*26,4±25,0 **1,2,3,4,6*	*63,2±19,6 **1,2,3,4,6*
6	*Без врахування амплуа, середня модель (n=1250)*	*14,7±5,3 *2**4,5*	*50,1±14,6 **1,5*	*32,7±17,6 **1,5*	*71,6±18,7 *2**1,5*

Примітка 1. * – $p<0,05$.
Примітка 2. ** – $p<0,01$.

В кожному конкретному випадку потрібно комплексно підходити до оцінювання ігрових дій баскетболіста та його потенційної користі для загального тактичного малюнку гри збірної.

Тобто, здійснюючи відбір гравця до складу збірної потрібно чітко розуміти, які функціональні зобов'язання на нього планується покласти в майбутній змагальній діяльності (пріоритетне завершення атаки, або переважно на захисні дії та створення операційно-тактичних умов для лідерів команди тощо).

Таблиця 4.2 – Відмінності в реалізації базових техніко-тактичних дій між баскетболістами високого класу різного ігрового амплуа

№	Ігрові амплуа	*Техніко-тактичні дії*					
		Результативні передачі м'яча	Загальна сума підбирань м'яча	Перехоплення м'яча	Втрати м'яча	Персональні зауваження (фоли)	Блок-шоти м'яча
		$\overline{X} \pm \sigma$	$\overline{X} \pm \sigma$	$\overline{X} \pm \sigma$	$\overline{X} \pm \sigma$	$\overline{X} \pm \sigma$	$\overline{X} \pm \sigma$
1	Розігруючий (Point guard) *(n=250)*	***4,7±1,9*** ***2,3,4,5,6*	***3,5±1,6*** ***2,3,4,5,6*	***1,8±1,2*** ***3,4,5, 6*	***3,1±1,4*** ***2,3,4,5, 6*	***4,2±1,6*** ***4,5,6*	***0,04±0,1*** ***2,3,4,5 ,6*
2	«Атакувальний захисник» (Shooting guard) *(n=250)*	***2,9±1,6*** ***1,3,4,5,6*	***3,9±1,7*** ***1,3,4,5,6*	***1,7±1,2*** **3**4,5, 6*	***2,5±1,2*** ***1,3*	***4,3±1,6*** ***4,5,6*	***0,08±0,2*** ***1,3,4,5 ,6*
3	«Легкий форвард» (Small forward) *(n=200)*	***2,3±1,4*** **6**1,2,4, 5*	***5,3±2,1*** ***1,2,4,5,6*	***1,5±0,9*** **2,4**1, 5*	***2,2±1,3*** ***1,2,4,5, 6*	***4,4±1,8*** **6**4,5*	***0,2±0,4*** ***1,2,4,5 ,6*
4	«Важкий форвард» (Power forward) *(n=300)*	***1,7±1,0*** ***1,3,6,5*	***7,7±2,7*** ***1,3,5,6*	***1,3±1,0*** **3,5**1, 6*	***2,6±1,3*** ***1,3,5*	***5,1±2,0*** **6**1,3,5*	***0,6±0,8*** ***1,3,5,6*
5	Центровий (Center) *(n=250)*	***1,3±0,9*** ***1,2,3,4,6*	***9,2±2,6*** ***1,2,3,4,6*	***1,1±0,9*** **4**1,2, 3,6*	***2,7±1,3*** ***1,3,4*	***5,8±2,2*** ***1,2,3,4, 6*	***1,4±1,1*** ***1,2,3,4 ,6*
6	Без врахування амплуа, середня модель *(n=1250)*	***2,6±1,8*** **3**1,2,4, 5*	***6,0±3,1*** ***1,2,3,4,5*	***1,5±1,1*** ***1,2,4, 5*	***2,69±1,3*** ***1,3*	***4,8±1,9*** **3,4**1,2 ,5*	***0,5±0,8*** ***1,2,3,4 ,5*

Примітка 1. * – $p<0,05$.
Примітка 2. ** – $p<0,01$.

Оцінюючи відповідність гравця існуючим моделям техніко-тактичних дій слід враховувати специфічний, для ігрових командних видів спорту, вплив «фактору протиборчої сторони» в матчі. Реалізація основних ігрових дій у матчі пов'язана не тільки з рівнем майстерності власних гравців, а й з реальною силою суперника, який заважає успішно виконати ці дії. Чим сильнішою є майстерність гравців команди суперника, тим важчими будуть умови для реалізації своїх власних ігрових дій у захисті та нападі. Відверто слабкий суперник значно полегшує команді досягнення цільових модельних характеристик у грі. Однак, в такому протистоянні важко буває встановити, що саме зумовило досягнення бажаних ігрових параметрів, власна якість гри, чи відверта слабкість опонента.

Дію цього фактору можна побачити навіть у найсильніших європейських баскетбольних чемпіонатах, де виступають різні, за рівнем майстерності виконавців, клуби (рис. 4.11). Баскетбольний клуб Сарагоса, який зайняв, за результатами регулярної першості чемпіонату Іспанії місце в середині турнірної таблиці, кращі параметри реалізації техніко-тактичних дій, переважно, демонстрував в протистоянні з аутсайдерами ліги. В іграх проти лідерів чемпіонату спостерігалось негативне відхилення від середньостатистичних модельних параметрів ефективності для команди (від – 10 до – 50 %).

Оцінювати ефективність реалізації техніко-тактичних дій гравців і команди, на наш погляд, найбільш доцільно в матчах із приблизно рівним за своєю майстерністю суперником. В іншому випадку, завжди буде існувати ризик суттєвого впливу «фактору протиборчої сторони».

Оцінювання змагальної діяльності баскетболістів буде недостатньо інформативним без урахування її кількісних складових, які переважно характеризують ігрові навантаження. Сьогоднішні професійні баскетболісти можуть проводи за ігровий сезон до 70-80 матчів в різних турнірах та чемпіонатах з високою щільністю ігрових мікроциклів.

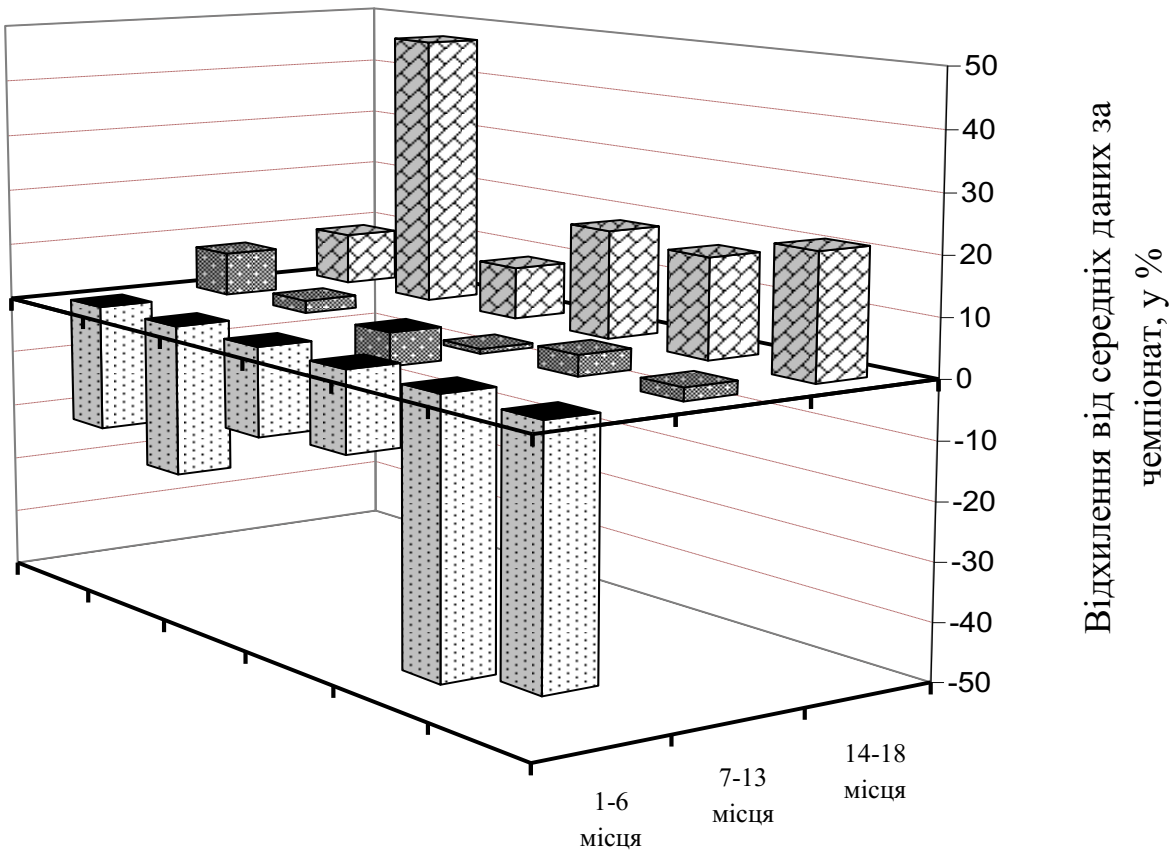

Рисунок 4.11 – Показники рейтингу ефективності змагальної діяльності баскетбольної команди Сарагоса (Іспанія), в матчах регулярної першості проти команд чемпіонату, які займали різні місця в турнірній таблиці (відхилення в % від середнього рівня для команди)

Важливим показником, який може бути використано тренерським штабом збірної в процесі відбору гравців, може, на наш погляд, стати дослідження щільності ігрового сезону для гравця і команди (табл. 4.3).

Цей показник, який відображає «насиченість» та величину змагальних навантажень в ігровому сезоні, може бути розраховано як в середньому за сезон, так і на його окремих етапах.

Так, наприклад, провідні баскетбольні клуби іспанського (Spain-Liga Endesa) та турецького (Turkey BSL) чемпіонатів мають середню щільність ігор чемпіонату 3,80±0,19 та 3,75±3,75 відповідно, тобто кожна наступна гра команди відбувається на третій-четвертий день після попередньої. Найбільш висока щільність ігрового сезону відмічається в НБА, де розповсюдженою є

практика проведення ігор через день після попереднього протистояння. Команди, які проходять у фінальну стадію ігор плей-офф, сумарно можуть провести до 120 ігор за вісім місяців. Це надзвичайно висока щільність ігрових навантажень для спортсменів, враховуючи ще й той факт, що в американській професійній лізі матч триває на вісім хвилин довше ніж на офіційних змаганнях FIBA.

Таблиця 4.3 – Щільність ігрового сезону команд, які виступають в різних клубних чемпіонатах (2020-2023 рр.)

Клубний (професійний) чемпіонат країни	Середня щільність сезону, дні	
	$\overline{X}$	σ
1. French Betclic Elite	4,87	0,68
2. German BBL	4,35	0,32
3. Greece GBL	4,09	0,24
4. Israeli Winner League	4,82	0,44
5. Italian Serie A	4,10	0,25
6. Lithuanian LKL	3,24	0,22
7. ABA League	3,30	0,15
8. Spain-Liga Endesa	3,80	0,19
9. Turkey BSL	3,75	0,17
10. NBA	2,25	0,08

Щільність ігрового сезону клубної команди не дає уявлення щодо особливостей даного показника для кожного конкретного спортсмена. Баскетболістам рідко коли доводиться приймати участь у всіх без виключення іграх, що проводить команда в сезоні, що у свою чергу потребує розрахунку індивідуальних параметрів показника щільності ігор. Скаутів збірної, які здійснюють перманентне спостереження за кандидатами на першому етапі відбору, мають в першу чергу цікавити персональні параметри «щільності ігрового сезону» гравця, а не клубу в якому він виступає в конкретний період своєї професійної кар’єри.

Щільність ігрового сезону для гравця може бути розрахована за наступною формулою:

$$\mathbf{IPS = (G1min + G2\ min) / 100 / D;}$$

де, IPS – індекс щільності ігрового сезону гравця;

G1,G2 min – сумарний ігровий час, проведений спортсменом у двох поспіль матчах;

D – інтервал між цими іграми, в днях.

Чим вищим є індекс щільності сезону (наближається до одиниці), тим вище буде щільність даної стадії сезону або серії матчів для гравця. Теоретично гравець може досягнути і позначки «1», однак для цього йому потрібно зіграти в двох матчах за два дні поспіль і провести в кожному з них на майданчику 50 хв ігрового часу. Такий варіант може трапитись в НБА (або на чемпіонаті Європи), однак такі випадки практично не зустрічаються. Необхідною умовою для досягнення такого екстремального показника щільності є наявність додаткового часу (декілька овертаймів).

У баскетболістів, які виступають в матчах НБА середній показник індексу щільності ігрового сезону знаходиться в діапазоні 350-450 у.о., у баскетболістів, які виступають в провідних європейських чемпіонатах цей показник є майже вдвічі меншим і складає 120-150 у.о. в середньому за сезон (рис. 4.12).

Для провідних європейських баскетболістів найбільш високі показники індексу щільності спостерігаються на заключних етапах ігрового сезону (березень-травень), коли команда проводить найбільш відповідальні та виснажливі матчі в іграх плей-офф національної першості та єврокубкових турнірів. Звичайно, потрібно розуміти, що даний індекс не може враховувати отриману «дозу внутрішнього навантаження» для баскетболіста, а лише відображає її зовнішні параметри (обсяг).

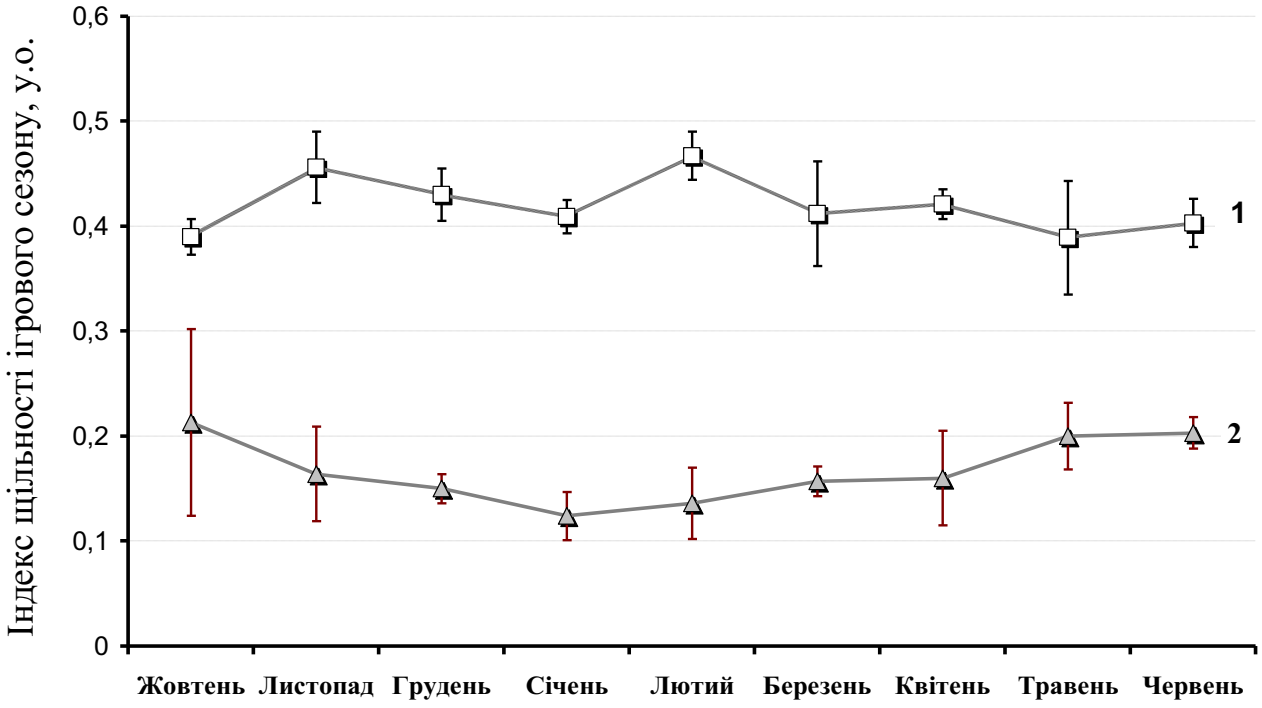

1 – гравець НБА

2 – гравець іспанської Liga Endesa

Рисунок 4.12 – «Індекс щільності» ігрового сезону для баскетболістів високого класу, що виступають в різних клубних чемпіонатах (динаміка за місяцями ігрового сезону 2023-2024 рр.)

Гра з принциповим лідером може бути набагато більш виснажливою для спортсмена, ніж протистояння із явним аутсайдером турніру (при тих самих хвилинах проведених гравцем на майданчику).[1]

Провідні гравці команди в заключних фазах ігрового сезону приймають участь практично у всіх матчах з високими показниками зіграних ігрових хвилин. Посередині сезону, в менш значущих матчах регулярної першості провідні гравці команди можуть взагалі не брати участі, або проводити меншу кількість ігрових хвилин (за умови дострокового досягнення

[1] Для того щоби здійснити контроль внутрішнього навантаження в матчах ігрового сезону сьогодні спеціалісти використовуються різноманітні системи GPS, моніторингу ЧСС, шкали суб'єктивного оцінювання отриманого навантаження (шкала Борга) тощо. Фахівці збірної не завжди можуть отримувати цю інформацію від колег з професійних клубів, які займаються переважним вирішенням власних комерційних завдань.

необхідного очкового гандикапу), що безумовно позначиться на загальному індексу щільності в цій стадії.

Використання показника щільності ігрового сезону дозволить, на наш погляд, доповнити цілісне уявлення щодо особливостей змагальної діяльності баскетболістів національних збірних команд в ігровому сезоні та стати інформативним критеріям відбору під час комплектування складу команди для участі в міжнародних матчах збірних.

4.4 Факторний аналіз техніко-тактичної діяльності баскетболістів національних збірних команд з урахуванням ігрового амплуа

Наявність великої кількості даних техніко-тактичної діяльності баскетболістів високого класу дозволило використати точні математичні методи для встановлення особливостей змагальної діяльності гравців різного амплуа. Всього було проаналізовано дані 1250 баскетболістів національних збірних команд різного амплуа, які приймали участь в десяти чемпіонатах Європи з 2001 по 2022 рр.

З метою дослідження факторної структури техніко-тактичної діяльності баскетболістів використовувався метод головних компонент з нормалізацією Кайзера та V-max обертанням матриці. Перевагою використання даного методу є можливість отримання малої кількості факторів, яка враховує основну дисперсію за тими перемінними (базовими техніко-тактичними діями), що використовувались під час аналізу.

Згідно існуючому алгоритму методу головних компонент достовірність результатів дослідження досягається в тих випадках, коли відсоток елементів вибірки, які суттєвим чином між собою корелюють, складає не менше шістдесяти відсотків від загальної дисперсії.

В наших дослідженнях, ці параметри склали для розігруючого гравця – 84,2 %, «атакувального захисника» – 86,9 %, «легкого форварда» – 89,6 %, «важкого форварда» – 79,3 % та центрового гравця – 84,5 %. Для

баскетболістів різних амплуа було виділено від чотирьох до п’яти факторів, власні значення яких перевищували одиницю.

Потрібно зазначити, що показник набраних очок в матчі за гру мав високу «вагу» для баскетболістів всіх ігрових амплуа та увійшов до першого, найбільш значущого фактору.

Для розігруючих гравців у перший генеральних фактор (27 %) увійшли показники, які характеризують кількісно-якісні параметри виконання ближніх кидків (r=0,955 та r=0,948), а також кількість результативних передач м’яча (r=0,790). У складі другого фактору найбільшу «вагу» отримали показники ефективності виконання штрафних кидків (r=0,931 та r=0,925). В третьому факторі навантаження вище порогових мали перемінні виконання дальніх кидків у грі (табл. 4.4., рис. 4.13).

Можна припустити що висока значущість ближніх та дальніх кидків у матчі, а також кількості результативні передач пов’язані із сучасною специфікою ігрових дій баскетболістів, які виступають на позиції розігруючого гравця. Саме розігруючий гравець разом з центровим найчастіше беруть участь у виконанні заслону на м’ячі (top або side PNR), через те, що створюються найбільш сприятливі умови для нерівноцінного розміну («mismatch»). Дефіцит ігрового часу на атаку корзину суперника вимагає прийняття швидких ефективних командних і групових взаємодій для того, щоби створити необхідні умови атаки кошика суперника. Нерівноцінний розмін гравців під час зміни («switch») на PNR є одним із бажаних варіантів розвитку атаки. При такому розміні «маленький гравець» команди (розігруючий або «атакувальний захисник») залишається атакувати великого гравця («важкого форварда» або центрового) і може використати перевагу у швидкості та маневреності, а центровий гравець, який опускається вниз у «фарбу» (три секундну зону) може з легкістю впоратись із опором меншого за габаритами захисника, який переключився на нього.

Таблиця 4.4 – Групування та розподіл техніко-тактичних дій розігруючих гравців методом головних компонент (n=250)

Компоненти	Групи факторів				
	1	2	3	4	5
Набрані очки в матчі	***0,771***	0,175	0,533	0,068	0,163
Двоочкові кидки, влучання	***0,955***	0,017	0,055	0,182	0,126
Двоочкові кидки, спроби	***0,948***	- 0,077	0,136	0,100	0,094
Відсоток реалізації двоочкових кидків	0,392	0,642	-0,093	0,356	- 0,026
Триочкові кидки, влучання	0,120	0,265	***0,913***	- 0,054	0,063
Триочкові кидки, спроби	0,273	0,067	***0,913***	- 0,064	-0,035
Відсоток реалізації триочкових кидків	- 0,059	0,685	0,440	- 0,030	0,502
Штрафні кидки, влучання	- 0,075	***0,931***	0,074	- 0,058	0,130
Штрафні кидки, спроби	- 0,071	***0,925***	0,091	- 0,054	0,099
Відсоток реалізації штрафних кидків	0,311	0,346	0,007	- 0,070	***0,826***
Результативні передачі м’яча	***0,790***	-0,059	0,186	0,164	0,237
Перехоплення м’яча	0,229	-0,480	0,492	0,363	0,179
Підбирання м’яча у захисті	0,591	- 0,151	0,568	0,386	- 0,037
Підбирання м’яча у нападі	0,444	- 0,055	0,153	***0,700***	0,003
Загальна сума підбирань м’яча в грі	0,606	- 0,135	0,479	0,523	- 0,028
Втрати м’яча (помилки)	0,657	- 0,123	0,391	- 0,154	- 0,358
Блок-шоти м’яча	0,075	0,009	- 0,156	***0,851***	- 0,016
Персональні зауваження (фоли)	0,267	- 0,049	0,620	0,273	0,479
Сума навантажень змінних	4,8643	3,1355	3,6084	2,0914	1,4692

Якщо суперник використовує агресивний захист «trap» або зміну «switch», розігруючий гравець отримує чудову нагоду виконати результативну передачу на великого гравця, який опускається вниз (roll motion) і отримує вільний коридор для атаки (якщо звичайно в цей час не має активної допомоги зі слабкої сторони, «wick side»). Якщо великий гравець захисту використовує flat defense, захисник може безперешкодно атакувати з дальньої або середньої дистанції. Варіантів завершення цієї базової взаємодії

досить багато, вони залежатимуть від того, як поведе себе суперник в кожній наступній фазі розвитку ігрової ситуації.

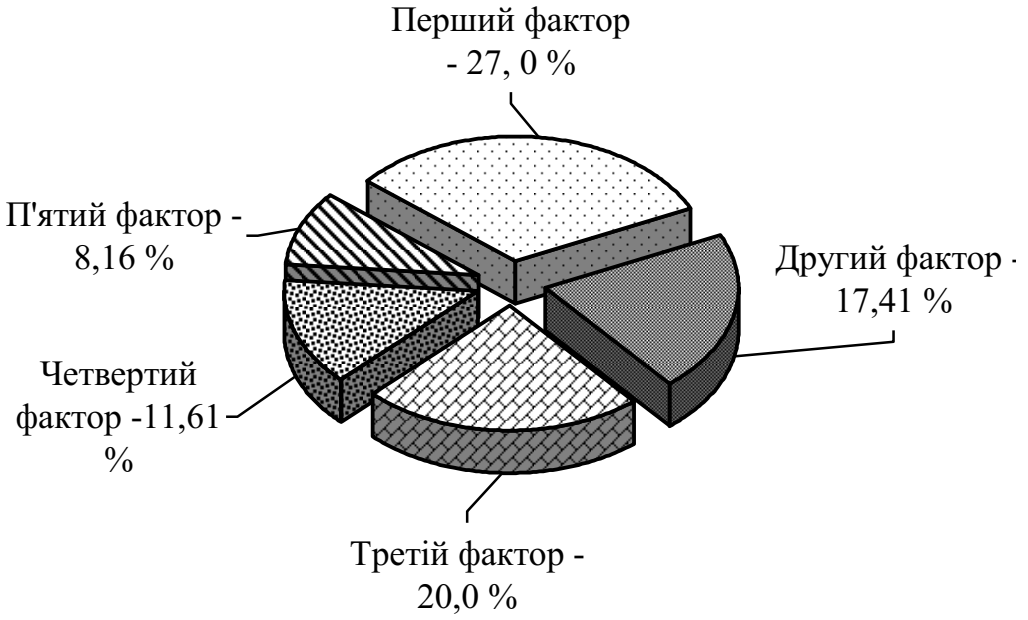

Рисунок 4.13 – Вклад факторів в загальну дисперсію матриці для розігруючого гравця, %

Схожий розподіл факторів можна було побачити і для «атакувального захисника», який також має бути готовим до ефективної взаємодії під час PNR (табл. 4.5., рис. 4.14). На відміну від розігруючих гравців боротьба за підбирання м’яча отримала більшу «вагу» для «атакувальних захисників» (самостійний третій фактор r=0,714, 0,914, 0,820). Гравці даного амплуа мають дещо більші тотальні розміри тіла, у порівнянні із розігруючим гравцями, і можуть активніше підключатися в боротьбу за підбирання м’яча на своєму та чужому кошиках.

Потрібно також враховувати, що невдала (непідготовлена) атака кошика з середньої або дальньої відстані створює оптимальні умови для суперника в транзиційному нападі (transition offence), підтверджуючи існуючу думку, що захист починається з власного кидка у кошик суперника. Захисники, зазвичай, мають першими зупиняти цей стрімкий напад суперника (інколи ціною тактичного фолу) та забезпечувати умови для повернення в організований захист інших гравців команди.

Таблиця 4.5 – Групування та розподіл техніко-тактичних дій «атакувальних захисників» гравців методом головних компонент (n=250)

Компоненти	Групи факторів				
	1	2	3	4	5
Набрані очки в матчі	***0,886***	0,348	0,147	0,208	0,032
Двоочкові кидки, влучання	***0,862***	-0,287	0,180	0,279	0,089
Двоочкові кидки, спроби	***0,904***	-0,124	0,074	0,240	0,016
Відсоток реалізації двоочкових кидків	0,622	-0,230	0,536	0,175	0,277
Триочкові кидки, влучання	0,389	***0,887***	0,101	0,148	-0,005
Триочкові кидки, спроби	0,503	***0,778***	0,087	0,199	-0,209
Відсоток реалізації триочкових кидків	0,150	***0,800***	0,170	-0,028	0,322
Штрафні кидки, влучання	***0,920***	0,194	-0,004	-0,071	0,002
Штрафні кидки, спроби	***0,929***	0,119	0,015	-0,175	0,028
Відсоток реалізації штрафних кидків	0,210	0,316	-0,037	0,615	0,090
Результативні передачі м’яча	0,692	0,311	-0,136	-0,391	-0,092
Перехоплення м’яча	0,687	0,297	0,494	0,050	-0,233
Підбирання м’яча у захисті	0,536	0,361	***0,714***	-0,105	-0,014
Підбирання м’яча у нападі	0,260	0,026	***0,914***	-0,010	0,094
Загальна сума підбирань м’яча в грі	0,476	0,275	***0,820***	-0,073	0,016
Втрати м’яча (помилки)	0,575	0,048	0,106	-0,552	0,196
Блок-шоти м’яча	0,181	0,145	0,099	0,029	***0,925***
Персональні зауваження (фоли)	0,579	0,462	0,302	-0,327	0,370
Сума навантажень змінних	7,1502	3,0898	2,7927	1,2735	1,3487

Можна також побачити, що високу «вагу» у другому факторі (17,16 %) отримали перемінні, які характеризують атаку кошика з дальньої відстані (r=0,887, 0,778, 0,800). В сучасному баскетболі дуже часто саме баскетболісти, що виступають на позиціях «другого» та «третього» номерів («атакувальний захисник» та «легкий форвард») володіють якісним дальнім кидком (shooters).

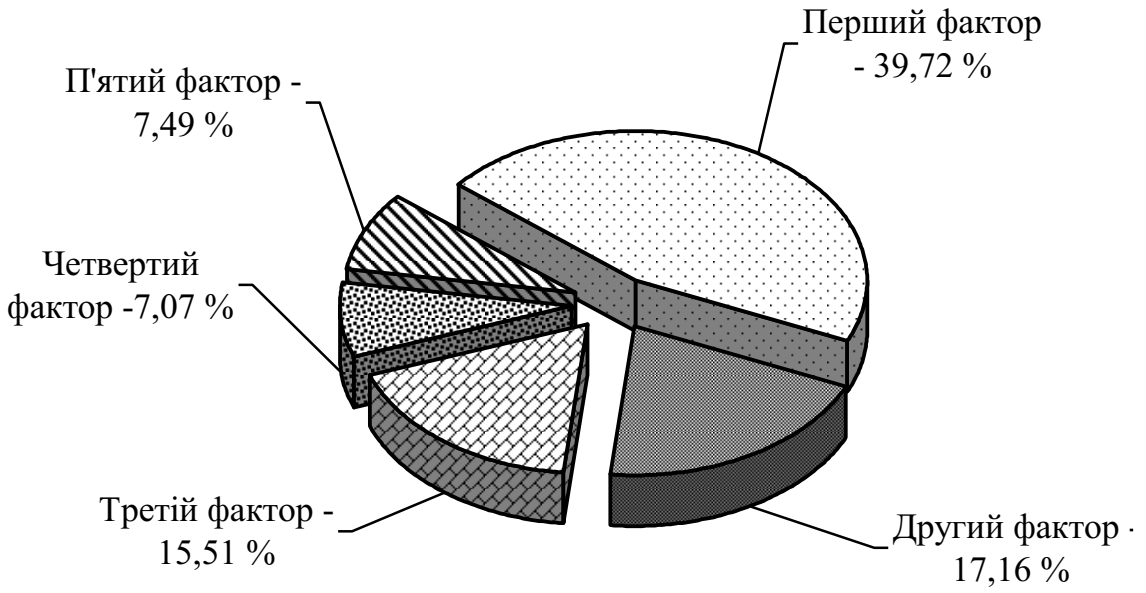

Рисунок 4.14 – Вклад факторів в загальну дисперсію матриці для «атакувального захисника», %

У разі порушення організованих дій захисту суперника (особливо під час заслонів, нерівноцінного розміну, складних переключень тощо) баскетболісти задньої лінії мають завжди бути готовими на периметрі отримати скидку від «ball handler» для виконання кидка (тримати вільною лінію передачі). Команди високого класу мають у своєму ігровому «плей-буці» комбінації (sett offence), які спрямовані на створення умов для виконання вільного дальнього кидка.

Отримана факторна матриця для «легкого форварда» показала наскільки різносторонніми є техніко-тактична діяльність цих баскетболістів в грі. В першому, найбільш суттєвому факторі сконцентрувались практично всі важливі показники з високими коефіцієнтами кореляції, а вклад першого фактору в загальну дисперсії склав – 53,3 % (табл. 4.6., рис. 4.15). Баскетболісти даного амплуа зазвичай мають проміжні тотальні розміри тіла (198-205 см), якщо порівнювати їх з гравцями крайніх позицій захисту та нападу, що дає змогу цим спортсменам досить ефективно діяти в будь-якій точці майданчику.

Таблиця 4.6 – Групування та розподіл техніко-тактичних дій «легких форвардів» методом головних компонент (n=250)

Компоненти	Групи факторів				
	1	2	3	4	5
Набрані очки в матчі	**0,933**	0,256	0,213	0,016	0,068
Двоочкові кидки, влучання	**0,965**	-0,113	0,167	-0,039	0,036
Двоочкові кидки, спроби	**0,964**	-0,055	0,137	-0,065	-0,123
Відсоток реалізації двоочкових кидків	0,475	0,014	0,050	-0,012	**0,759**
Триочкові кидки, влучання	0,327	**0,929**	-0,024	-	0,055
Триочкові кидки, спроби	0,409	**0,888**	0,060	-0,068	0,051
Відсоток реалізації триочкових кидків	0,009	0,593	-0,132	0,647	-0,363
Штрафні кидки, влучання	**0,813**	-0,132	0,466	0,151	0,072
Штрафні кидки, спроби	**0,888**	-0,107	0,373	-0,001	-0,022
Відсоток реалізації штрафних кидків	-0,065	-0,074	0,086	**0,941**	0,097
Результативні передачі м’яча	0,681	0,254	0,423	0,095	0,365
Перехоплення м’яча	**0,803**	0,058	-0,299	0,174	0,058
Підбирання м’яча у захисті	**0,900**	0,164	-0,310	-0,082	-0,026
Підбирання м’яча у нападі	**0,771**	0,022	-0,366	0,007	0,278
Загальна сума підбирань м’яча в грі	**0,905**	0,115	-0,355	-0,050	0,100
Втрати м’яча (помилки)	**0,779**	0,177	0,122	-0,182	-0,228
Блок-шоти м’яча	**0,757**	-0,046	-0,465	-0,181	-0,304
Персональні зауваження (фоли)	0,630	0,316	-0,210	0,242	0,384
Сума навантажень змінних	9,6076	2,3657	1,3821	1,5134	1,2677

Гравці даного амплуа досить часто можуть успішно діяти на двох-трьох ігрових позиціях («перший-третій» номер, або «другий-четвертий» номер), що значно полегшує тренерському штабу ротацію складу як під час окремої гри так і протягом ігрового сезону.

Другий фактор (13,1 %), з найбільш значущим вкладом, містить показники, які характеризують виконання дальніх кидків у грі (r=0,929, 0,888).

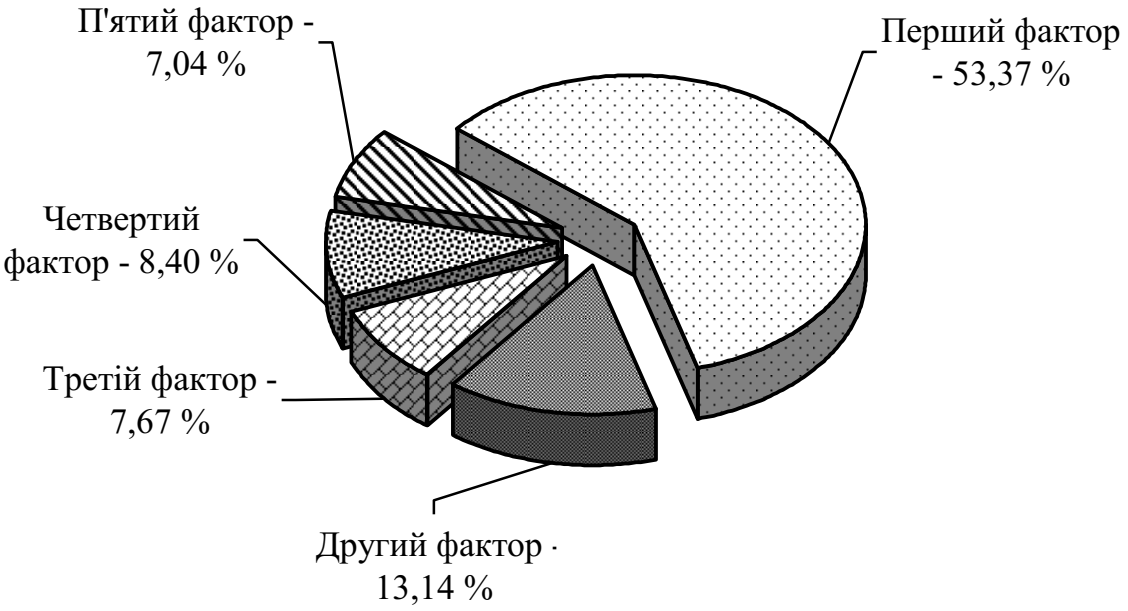

Рисунок 4.15 – Вклад факторів в загальну дисперсію матриці для «легкого форварда», %

Факторний аналіз техніко-тактичної діяльності «важких форвардів», дозволив визначити наявність чотирьох значущих факторів (табл. 4.7., рис. 4.16).

В першому (генеральному) факторі (46,5 %) найбільшу «вагу» отримали показники реалізації ближніх та штрафних кидків, а також підбирання м’яча на своєму та чужому щиті у матчі. Досить високі підпорогові значення мали перемінні таких дій як втрати м’яча та отримані персональні зауваження (фоли). Можна припустити, що значущість цього показника для «великих гравців» («важких форвардів» та центрових) обумовлена активною боротьбою під кошиком у захисті, яка зазвичай супроводжується порушенням правил (під час кидка або блокування проходу, в грі на «low post» тощо).

Удосконалення захисних дій «маленьких гравців» під час проходження заслонів також може впливати на підвищення кількості фолів, які отримують «великі гравці». Статистичні дані показують, що в сучасному баскетболі майже половина всіх персональних зауважень отримується «великими гравцями» саме у нападі, під час неправильної постановки заслонів.

Таблиця 4.7 – Групування та розподіл техніко-тактичних дій «важких форвардів» методом головних компонент (n=250)

Компоненти	Групи факторів			
	1	2	3	4
Набрані очки в матчі	***0,935***	0,111	0,141	0,091
Двоочкові кидки, влучання	***0,898***	-0,301	0,049	0,117
Двоочкові кидки, спроби	***0,901***	-0,289	0,177	0,011
Відсоток реалізації двоочкових кидків	0,081	-0,095	-0,632	0,397
Триочкові кидки, влучання	-0,008	***0,956***	0,124	0,151
Триочкові кидки, спроби	-0,062	***0,959***	0,068	0,010
Відсоток реалізації триочкових кидків	0,148	0,040	0,143	***0,866***
Штрафні кидки, влучання	***0,886***	0,018	0,192	-0,194
Штрафні кидки, спроби	***0,875***	-0,0008	0,005	-0,266
Відсоток реалізації штрафних кидків	0,062	0,119	***0,828***	0,202
Результативні передачі м’яча	***0,806***	0,156	-0,068	0,043
Перехоплення м’яча	***0,811***	0,202	0,218	-0,014
Підбирання м’яча у захисті	***0,835***	0,054	-0,093	0,321
Підбирання м’яча у нападі	***0,824***	-0,409	-0,159	0,128
Загальна сума підбирань м’яча в грі	***0,889***	-0,142	-0,134	0,259
Втрати м’яча (помилки)	0,647	0,129	-0,443	-0,045
Блок-шоти м’яча	0,142	0,420	-0,211	0,563
Персональні зауваження (фоли)	0,617	0,281	-0,344	-0,157
Сума навантажень змінних	8,3840	2,5767	1,6823	1,6372

Швидке отримання чотирьох фолів «важким форвардом» або центровим, фактично виключає гравця із постійної ротації команди в грі та значно ускладнює агресивний захист на своєму кошику.

Також можна побачити, що у складі другого фактору (17,7 %) для «важких форвардів» були сконцентровані перемінні з високими значеннями факторних навантажень для показників, які характеризують атаку кошика з дальньої дистанції. В третьому (9,34 %) та четвертому (9,09 %) факторах

високу «вагу» отримали відсоткові показники реалізації штрафних і дальніх кидків у матчі (r=0,828 та 0,866 відповідно).

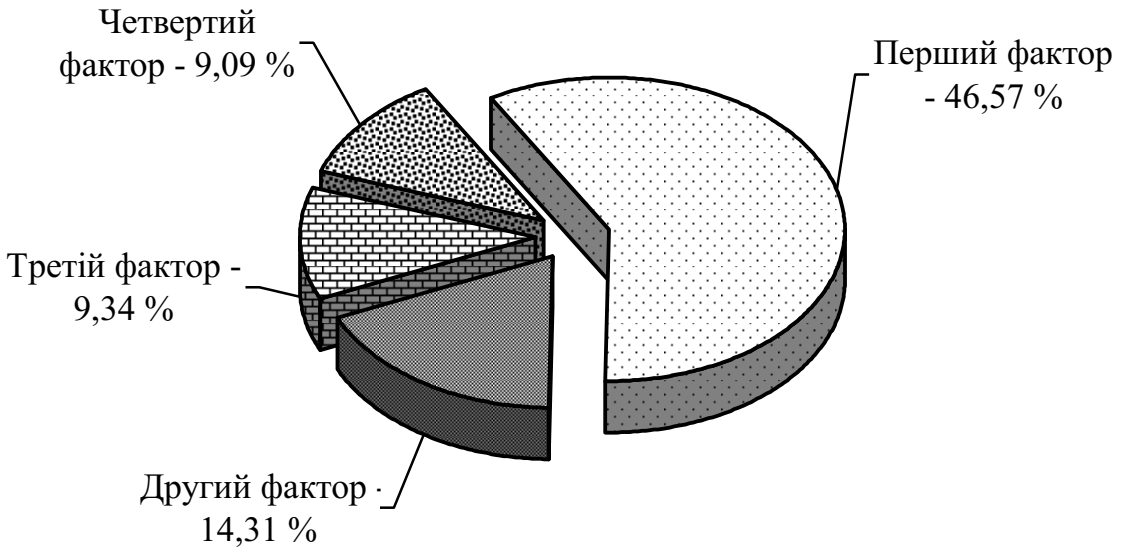

Рисунок 4.16 – Вклад факторів в загальну дисперсію матриці для «важкого форварда», %

Досить цікаву, на наш погляд, факторну матрицю вдалося отримати під час аналізу техніко-тактичних дій центрових гравців (табл. 4.8., рис. 4.17). Разом з очікувано високими значеннями таких перемінних, як атака кошика з ближньої дистанції та підбирання м'яча, можна було побачити (у складі другого фактору) високу «вагу» для дальніх кидків, які традиційно вважають не специфічними в грі баскетболістів даного амплуа. Центровий гравець, який не володіє ефективним дальнім кидком, значно полегшує захист супернику (також стосується і гравців інших амплуа). Від такого гравця можна просто відійти на відстань і забезпечити щільність навколо трисекундної зони.

І навпаки, якщо великий гравець володіє влучним триочковим кидком, це значно ускладнює взаємодію захисникам на PNR. Суперник завжди буде

думати що саме обере напад, рух великого гравця вниз на передачу під кошик, чи відступ за три очкову лінію після розміну (Pick-and-Pap)[1].

Таблиця 4.8 – Групування та розподіл техніко-тактичних дій центрових гравців методом головних компонент (n=250)

Компоненти	Групи факторів				
	1	2	3	4	5
Набрані очки в матчі	***0,909***	0,206	0,176	-0,126	0,117
Двоочкові кидки, влучання	***0,837***	-0,326	0,045	-0,157	0,335
Двоочкові кидки, спроби	***0,831***	-0,400	0,104	-0,182	0,032
Відсоток реалізації двоочкових кидків	0,233	-0,083	-0,018	0,055	***0,884***
Триочкові кидки, влучання	0,005	***0,876***	0,070	-0,274	-0,295
Триочкові кидки, спроби	-0,018	***0,855***	0,219	-0,238	-0,014
Відсоток реалізації триочкових кидків	-0,216	***0,757***	0,073	0,148	0,249
Штрафні кидки, влучання	0,605	0,075	0,398	0,643	0,021
Штрафні кидки, спроби	0,690	-0,068	0,004	0,652	0,032
Відсоток реалізації штрафних кидків	0,078	0,302	***0,863***	0,207	0,032
Результативні передачі м’яча	0,443	0,463	-0,274	0,194	0,378
Перехоплення м’яча	0,527	0,646	-0,196	0,040	-0,269
Підбирання м’яча у захисті	***0,875***	0,080	-0,155	0,160	-0,114
Підбирання м’яча у нападі	0,441	0,069	***0,734***	0,191	0,107
Загальна сума підбирань м’яча в грі	***0,856***	0,079	-0,395	0,187	-0,048
Втрати м’яча (помилки)	***0,792***	-0,048	-0,271	-0,085	0,426
Блок-шоти м’яча	-0,131	-0,210	-0,052	***0,863***	0,049
Персональні зауваження (фоли)	0,648	0,043	0,342	-0,132	-0,282
Сума навантажень змінних	6,4084	3,1904	2,0342	2,0222	1,5689

[1] Такий варіант атаки свого часу дуже ефективно використовував відомий іспанський баскетболіст По Газоль, який маючи зріст за 210 віддавав перевагу саме виконанню завершального кидка за дуги.

Накрити кидок центрового гравця маленькому захисникові після розміну буде дуже складно. До того ж, центровий гравець який піднімається в позицію «top» на PNR змушує підніматись за ним центрового гравця захисту, звільняючи тим самим необхідний простір (spacing) для вривань і проходів під кошик іншим гравцям команди.

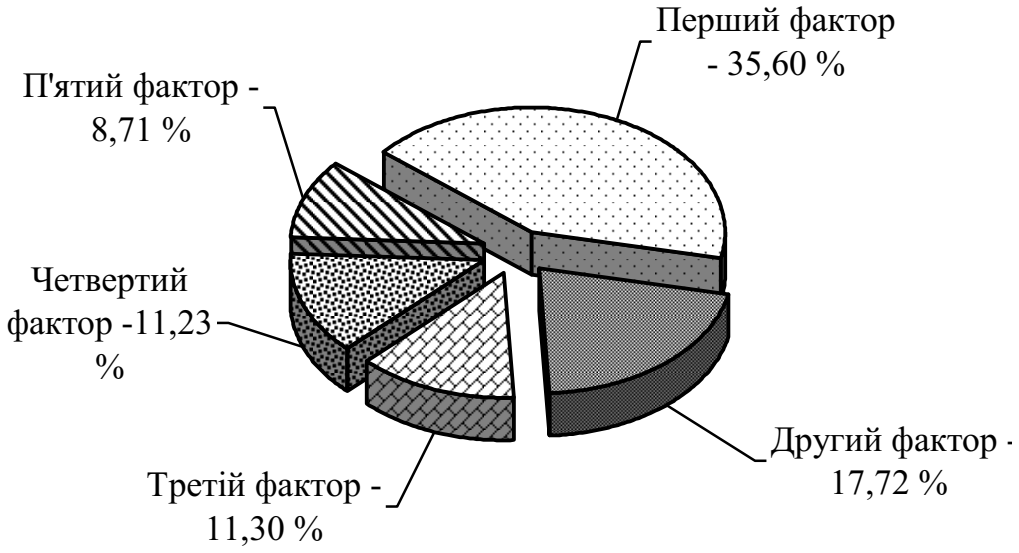

Рисунок 4.17 – Вклад факторів в загальну дисперсію матриці для центрового гравця, %

Відходити навіть на невелику відстань від «снайпера» є дуже ризикованою дією. Такий гравець при першій можливості здійснює атаку кошика з будь-якої позиції. Навіть і в тих випадках, коли він не отримує м’яч, це все одно змушує захист суперника розтягуватись (відходити від фарби) забезпечуючи необхідний простір партнерам по команді для проходу під кошик, виконання PNR тощо.

В нинішніх умовах скаутінгу змагальної діяльності команди-суперника дуже легко визначити тих баскетболістів, які можуть влучити у кошик з високим відсотком, а також тих з них, які не володіють ефективним кидком.

Можливо саме тому, в сучасному баскетболі є тренери які не дуже полюбляють залучати так званих класичних центрових (215 см і вище) до складу команди, віддаючи перевагу швидкому баскетболу (small ball). На їх

думку, великогабаритні баскетболісти уповільнюють гру команди, а не володіючи влучним дальнім кидком, ще й полегшують супернику дії у захисті.

Подальший аналіз складів національних збірних команд на головних міжнародних змаганнях показав, що практично всі провідні збірні команди світу (призери та переможці) мають у своєму ростері класичних центрових гравців, які приймають активну роль у реалізації тактичних побудов команди. Досвід багаторічних виступів команд високого класу переконливо доводить, що претендувати на здобуття позитивного результату протягом тривалої серії ігор (або ігрового сезону) без класичного центрового гравця сьогодні вкрай важко.

Відмінності в результатах проведеного факторного аналізу техніко-тактичної діяльності баскетболістів національних збірних команд різного ігрового амплуа, на наш погляд, мають орієнтувати фахівців на вибір відповідних критеріїв оцінювання змагальної діяльності та відбору з комплексним урахуванням всієї складності і взаємозв'язку ключових факторів, які визначають значущість конкретного гравця для успішних виступів збірної в короткостроковій та довгостроковій перспективі.

4.5 Вплив віку баскетболістів на ефективність їх змагальної діяльності та відбір при комплектуванні національних збірних команд для участі в головних змаганнях ігрового сезону

Для підготовки гравця в першій стадії багаторічного вдосконалення в командних спортивних іграх може знадобитись до п'ятнадцяти років цілеспрямованої роботи (з 6 до 21 років). Значна тривалість першої стадії обумовлена складністю структури змагальної діяльності та необхідністю поступового підведення гравців до рівня команд високої кваліфікації (необхідність засвоєння великого обсягу матеріалу з техніко-тактичної

підготовки та ступеневого підведення організму молодих спортсменів до швидкостей дорослого спорту).

Раціонально побудована система підготовки в першій стадії багаторічного вдосконалення[1] створює необхідні умови для довготривалих виступів вже у рамках другої стадії (розвитку та реалізації спортивної майстерності). Причому, на кожному конкретному етапі цієї багаторічної професійної кар'єри, гравець може досягати необхідних параметрів ефективності змагальної діяльності за рахунок різних факторів підготовленості (в більш молодому віці – це найчастіше досягається за рахунок фізичних і функціональних здібностей, а на етапах поступового зниження індивідуальних можливостей – за рахунок ігрового досвіду та психологічної стійкості у найбільш відповідальних моменти гри).

Вікова різниця між баскетболістами, що входять до складу збірної, в окремих випадках досягає двадцяти років і більше. Звичайно, що подібні відмінності, можуть вплинути на особливості їх змагальної діяльності. У зв'язку з цим, визначення закономірностей становлення спортивної майстерності у другій стадії багаторічного вдосконалення та встановлення особливостей змагальної діяльності спортсменів різного віку, на наш погляд, є важливим завданням дослідження.

З метою визначення особливостей змагальної діяльності баскетболістів високого класу, у якості інформативних показників нами були використані значення коефіцієнту корисних дій (ККД, у.о.) та ігрового часу (хв), проведеного на майданчику гравцями на різних етапах професійної кар'єри.

Коефіцієнт корисних дій є інтегральним показником, який відображає співвідношення позитивно та негативно виконаних базових техніко-тактичних дій в грі. Другий показник, який використовувався нами (ігровий час), також має важливу значущість та дозволяє оцінити міру залученості

---

[1] Без форсування тренувальних навантажень з акцентом на результат у дитячо-юнацьких вікових категоріях, ранньої вузької спеціалізації та підвищення психологічного тиску на дітей тощо).

гравця під час ігор сезону та різноманітних турнірів, а значить і опосередковано встановити важливість баскетболіста для ведення змагальної боротьби в матчах.

Аналіз змагальної діяльності баскетболістів різного віку дозволив встановити наступні закономірності ефективності ігрових дій на різних етапах їх професійної кар'єри (рис. 4.18). Найбільш високі показники коефіцієнту ефективності та проведеного ігрового часу на майданчику були зафіксовані у баскетболістів в віці 24 – 32 років. Скоріш за все, саме цей вік слід вважати найбільш оптимальним для досягнення найвищих спортивних результатів у баскетболі.

Також можна побачити, що у гравців старших за 33 роки, спостерігається незначне зменшення даних показників, однак на відміну від баскетболістів інших вікових груп, статистичний розмах тут є набагато більшим, що може свідчити про значний вплив індивідуальних особливостей гравців та їх здатність демонструвати високі спортивні результати на завершальних етапах багаторічного вдосконалення.

Достатньо часто в сучасному баскетболі можна також зустріти випадки, коли гравці вже у віці 19-20 років демонструють високі спортивні результати та стають лідерами своїх команд. Скоріш за все, подібні відмінності обумовлені індивідуальними особливостями спортсменів, однак, не дивлячись на це, загальна тенденція у досягненні результатів в баскетболі зберігається.

Аналіз спортивних біографій провідних баскетболістів сучасності показує, що в окремих випадках спортсмени, вік яких наближувався до позначки в сорок років, змогли зберегти високі показники ефективності в грі при достатньо великій кількості ігрових хвилин проведених на майданчику за сезон (рис. 4.18).

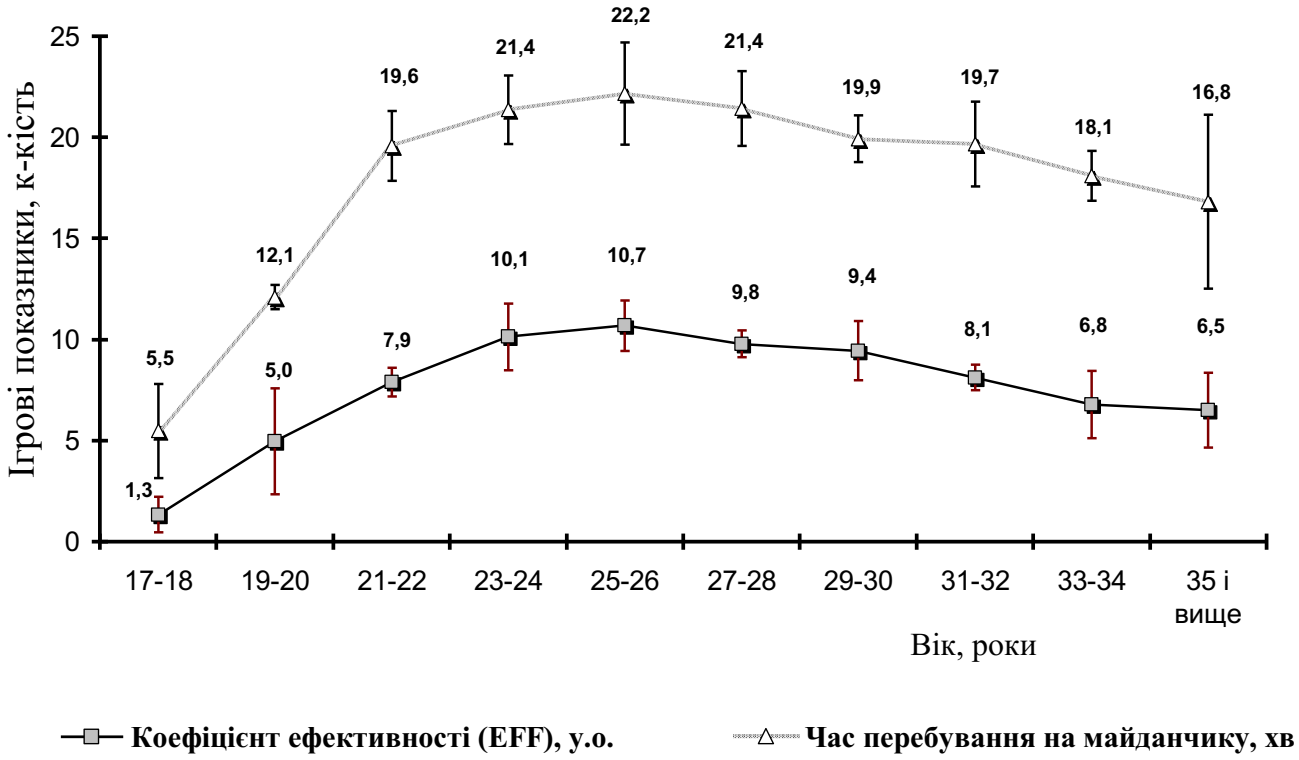

Рисунок 4.18 – Показники змагальної діяльності баскетболістів високого класу різного віку (в середньому за ігровий сезон) (n=1250)

Унікальними, за своє стабільністю та високими показниками результативності, можна вважати багаторічні виступи американського баскетболіста Леброна Джеймса в НБА. Гравець провів двадцять ігрових сезонів в найсильнішій баскетбольній лізі світу, змінивши при цьому декілька клубів. Гравець, не залежно від вікових етапів, демонстрував високі показники як ефективності гри, так і кількості хвилин проведених на майданчику у сезоні.

В статусі капітана олімпійської збірної команди США, у віці сорока років, Леброн Джеймс відіграв одну з ключових ролей у здобутті золотих нагород американською командою на Іграх XXXIII Олімпіади у Парижі 2024 р.

Унікальною спортивну біографію Леброна Джеймса можна вважати ще й тому, що зазвичай, лише найбільш обдаровані гравці, можуть в такому

ранньому віці (19 років) потрапити в НБА[1]. Американські фахівці вважають, що баскетболісти до двадцяти років, не можуть одразу ж продемонструвати необхідний спортивний результат.

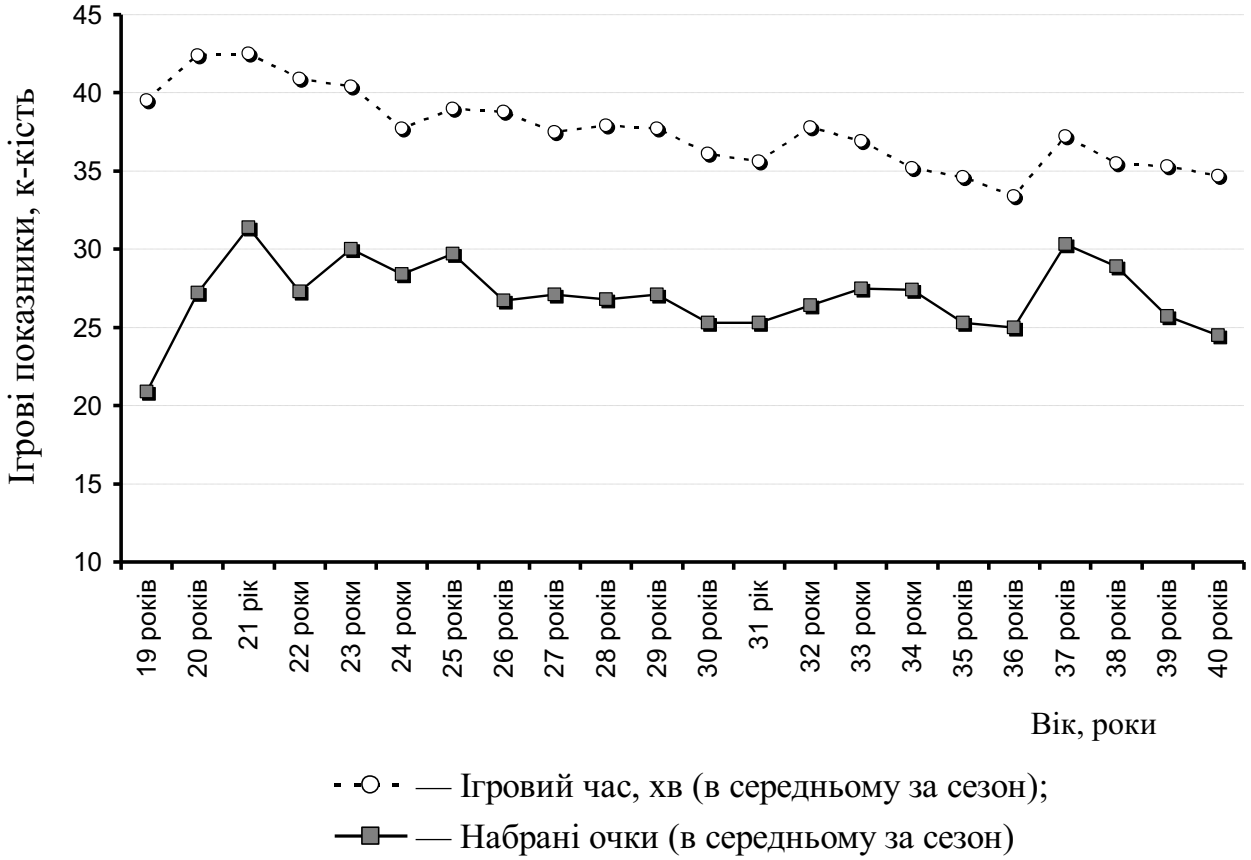

Рисунок 4.19 – Індивідуальна динаміка показників змагальної діяльності Леброна Джеймса (США) протягом багаторічних виступів в НБА

Планомірною підготовкою гравців займаються провідні університети країни в найсильнішій студентській лізі NCAA 1. Тільки після того, як гравець здобув необхідний досвід та вийшов на необхідний рівень фізичної, функціональної та техніко-тактичної підготовленості, він потрапляє в сферу комерційних інтересів скаутів та селекціонерів професійних баскетбольних команд.

---

[1] За схожим сценарієм розвивалась професійна кар'єра легендарного американського баскетболіста Кобі Брайанта, який у досить ранньому віці вже демонстрував результати, які привернули увагу найсильніших клубів НБА.

В європейському баскетболі немає такої підготовчої ліги, де молоді гравці можуть протягом трьох-чотирьох років набиратися змагального досвіду та поступово готуватись до професійного спорту. Найчастіше, ігрові хвилини надаються молодим гравцям у тих командах (чемпіонатах), які не претендують на найвищі нагороди змагань, та чітко розуміють свою роль на сучасному ринку професійних послуг (постачальника талановитих молодих гравців з необхідним ігровим досвідом для подальших виступів у провідних клубах).

Команда, яка розраховує на здобуття найвищих нагород ігрового сезону, навряд чи дозволить собі додаткову опцію підготовки молодих гравців, які схильні до нестабільності дій та ще не можуть продемонструвати свій справжній ігровий потенціал. З цією роботою, на думку менеджерів топ клубів, чудово справляться ті команди, які знаходяться всередині, або в кінці турнірної таблиці (можлива оренда гравця для здобуття ігрової практики, або багаторічне керування кар'єрою спортсмена його агентами тощо).

Більш класичною, для американського професійного баскетболу, виглядає динаміка багаторічних виступів в НБА одного з найсильніших розігруючих гравців сучасності – Стефена Каррі (США), який потрапив до Голден Стейт, лише тоді, коли йому виповнився 21 рік (рис. 4.20). Можна прослідкувати, що тільки у віці 24-25 років гравець вийшов на стабільний рівень ефективності (24-32 набраних очок за сезон). До цього часу, попри достатню кількість проведених ігрових хвилин на майданчику були продемонстровані посередні показники результативності у грі.

Враховуючи виявлені особливості ведення змагальної діяльності баскетболістів різного віку можна умовно виділити у складі баскетбольної команди наявність трьох вікових груп. Перша група гравців (до 22 років) – потребують адаптаційного періоду для здобуття необхідного досвіду та підвищення результативних показників гри (стабільність та ефективність). Найчастіше проводять меншу кількість ігрових хвилин на майданчику, отримуючи їх переважно в тих іграх, які не мають принципової турнірної

значущості для команди, або в тих з них, результат яких є вже фактично вирішеним.

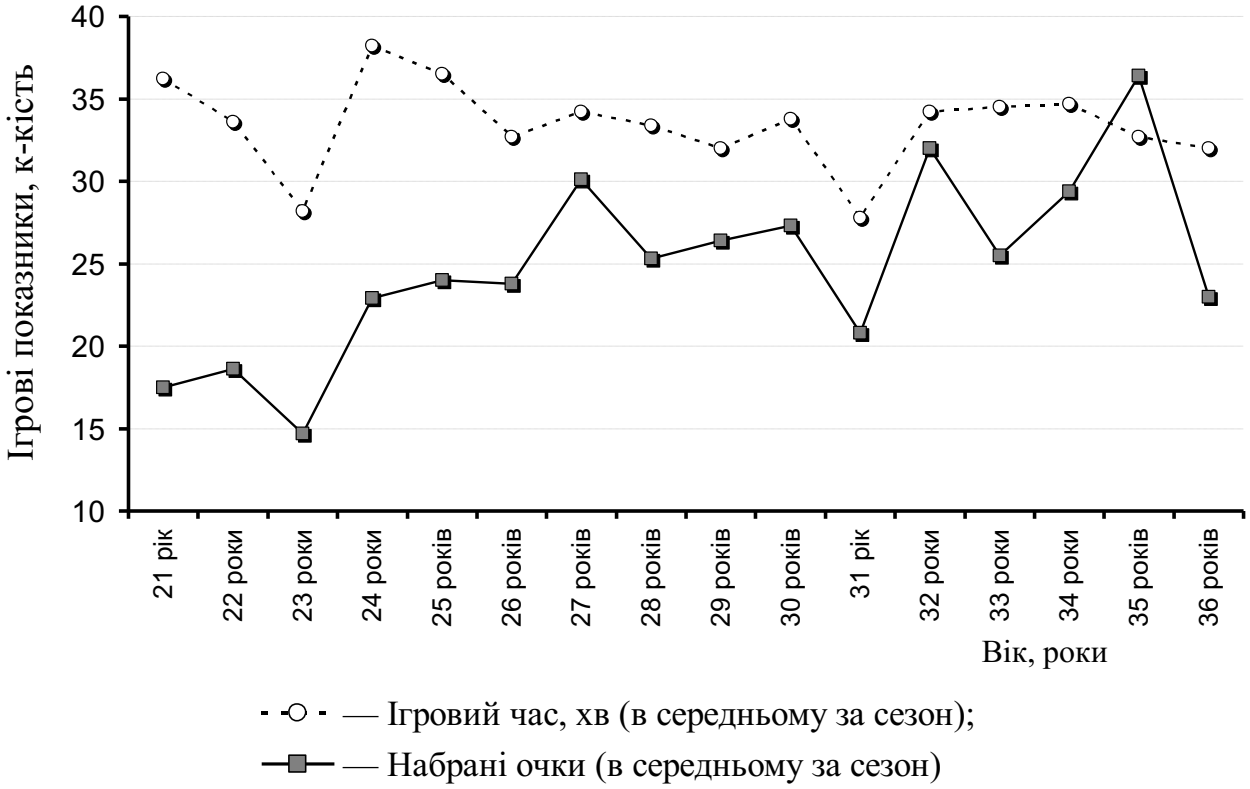

Рисунок 4.20 – Індивідуальна динаміка показників змагальної діяльності Стефена Каррі (США) протягом багаторічних виступів в НБА

Друга категорія гравців (23-32 роки) – це баскетболісти, які є основною «ударною силою» команди. Перебувають в оптимальній віковій зоні для демонстрації найвищих спортивних результатів та найчастіше залучаються під час комплектування клубних команд високого рівня та національних збірних для виступів у найбільш престижних міжнародних змаганнях.

Третя категорія гравців (33 роки і старші) – баскетболісти які мають величезний досвід виступів на найвищому рівні та здатні тривалий час зберігати високу ефективність змагальної діяльності. В змагальний діях вікових баскетболістів відмічається поступове зниження кількісних параметрів (кількість ігрових хвилин проведених на майданчику, зіграних за сезон матчів тощо) при відносній стабілізації якісних характеристик гри

(ефективність, кидкова влучність, надійність у кризових ігрових варіаціях, психологічна стійкість тощо).

Співвідношення баскетболістів різних вікових груп у складах клубних команд та національних збірних не є однаковим (рис. 4.21). Клубні команди можуть собі дозволити тримати в складі молодих малодосвідчених баскетболістів, щукаючи для них можливість отримати ігрові хвилини протягом тривалого сезону. Майже кожен четвертий баскетболіст клубної команди молодший за 23 роки (25,5 %). В складах національних збірних цей відсоток є набагато меншим – лише 9,02 %.

Національна збірна команда не може йти таким шляхом. В розташування збірної повинні прибувати переважно ті гравці, які є найкращими в даний момент сезону та можуть реально допомогти команді в майбутньому протистоянні.

Сьогодні можна спостерігати такий, розповсюджений для багатьох збірних варіант комплектування, коли в ростер команди включається два-три молодих гравця до 22 років. Однак при цьому, потрібно розуміти, що ці гравці не входять в основну ротацію команди. Тренер дуже рідко залучає всіх дванадцять баскетболістів в процесі гри. Вважається, що для повноцінної ротації та підтримання необхідної інтенсивності гри достатньо всього 8-9 баскетболістів. Тобто, якщо в середньому розділити загальні ігрові хвилини для команди 200 хвилин) та на кожного гравця, при такій короткій ротації, припадає десь приблизно по 23-24 хвилин. На практиці це може виглядати більш диспропорційно. Основні гравці команди (на своїх позиціях) можуть отримувати по 25-35 хвилин ігрового часу, а гравці, які їх замінюють – лише по 10-15 хвили, виконуючи таким чином роль своєрідної страховки під час відновлення основного гравця.

Запрошуючи баскетболіста до лав збірної на конкретний цикл підготовки треба чітко розуміти, яку роль та функціональні обов’язки він має виконувати в змагальній діяльності збірної. Дуже часто існує невідповідність між тими очікуваннями, які покладаються на гравця у збірній, з тими, які він

виконує протягом сезону в клубній команді. Баскетболіст, який виконує фонову функцію, забезпечує підстраховку для основного гравця ротації, і проводить, в середньому, 15 хвилин на майданчику, навряд чи буде здатний функціонально витримати 30-35 хвилин в матчах за збірну і вирішувати долю поєдинку у найбільш відповідальні моменти гри.

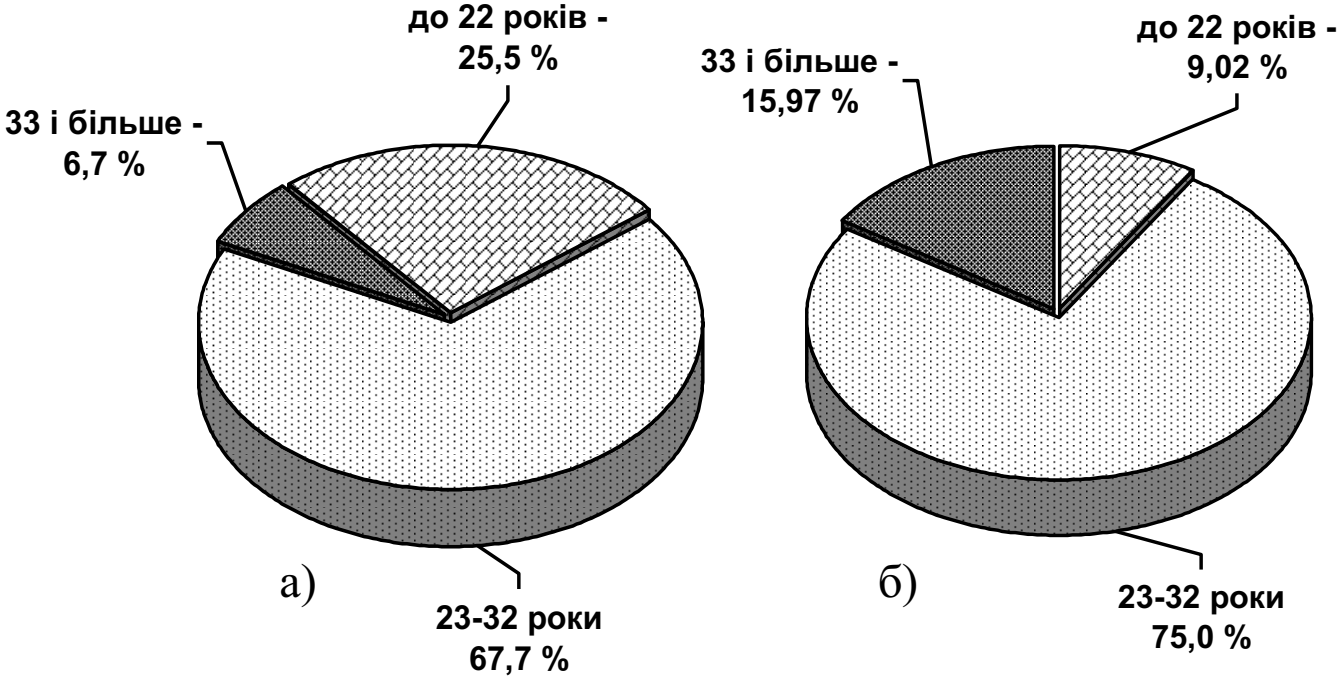

Рисунок 4.21 – Відсоткове співвідношення баскетболістів різного віку в складах професійних клубних команд (а) та національних збірних на Олімпійських іграх 2024 (б)

Досить значущим показником, який опосередковано відображає важливість баскетболіста для команди та рівень його підготовленості, є показник виходу у стартовій п’ятірці на матч (за винятком можливих тактичних хитрощів у протистоянні із конкретним суперником).

Зазвичай баскетболісти, які виходять на матч у стартовому складі, мають, на думку тренерського штабу, найвищий рівень готовності із всіх баскетболістів на даний момент. Найбільший відсоток виходів у стартовому складі команди спостерігається як раз у гравців віком від 23 до 32 років (рис. 4.22).

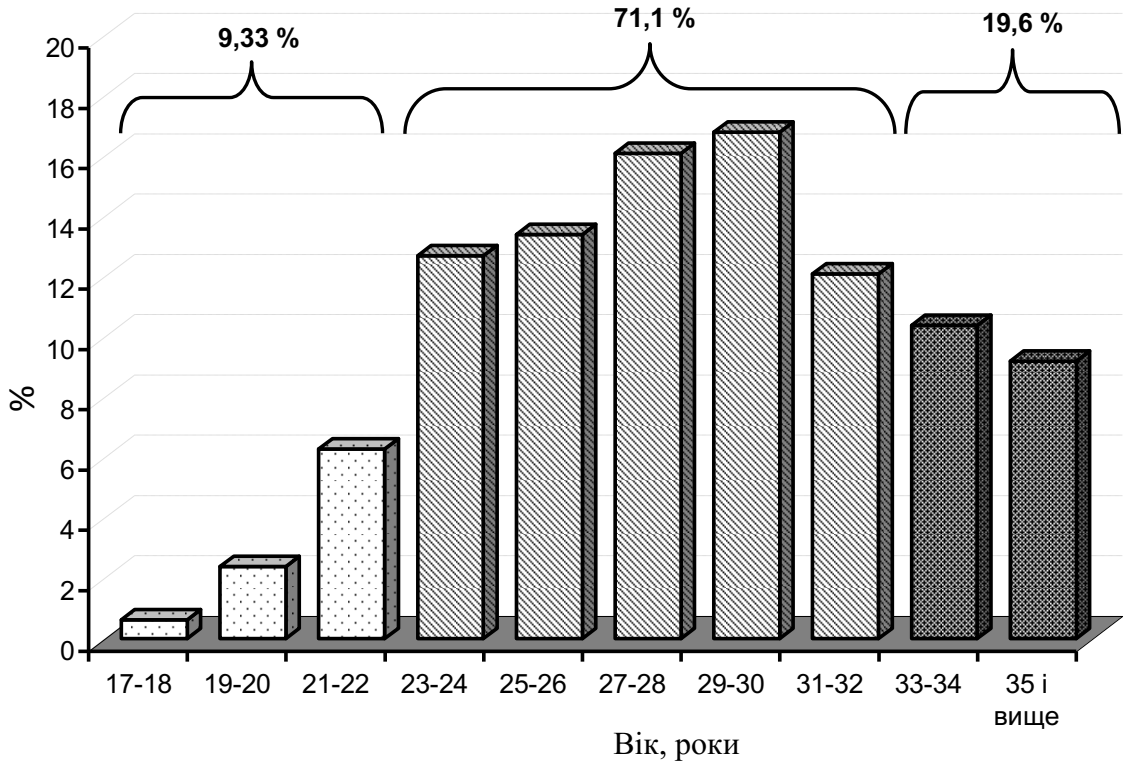

Рисунок 4.22 – Відсоткове співвідношення виходів у стартовому складу в ігровому сезоні баскетболістами з урахуванням їх віку, % (n=1250)

Також можна відмітити, що за даним показником спостерігаються досить високі значення у баскетболістів старших за 33 роки (19,6 %). Дійсно, дуже часто саме найбільш досвідчені гравці краще за інших здатні впоратись із стартовим хвилюванням, впевнено розпочати гру та повести за собою менш досвідчених партнерів по команді.

Відомо, що ігровий сезон в баскетболі сьогодні може тривати протягом семи-восьми місяців без суттєвих перерв для проведення базової підготовки (провідні чемпіонати європейських країн та НБА). Вік спортсмена, може суттєвим чином впливати на кількість проведених ним матчів протягом цього тривалого періоду.

Проведений нами аналіз показав, що найбільшу кількість зіграних матчів за сезон проводять баскетболісти в діапазоні 25-33 років (рис.4.23).

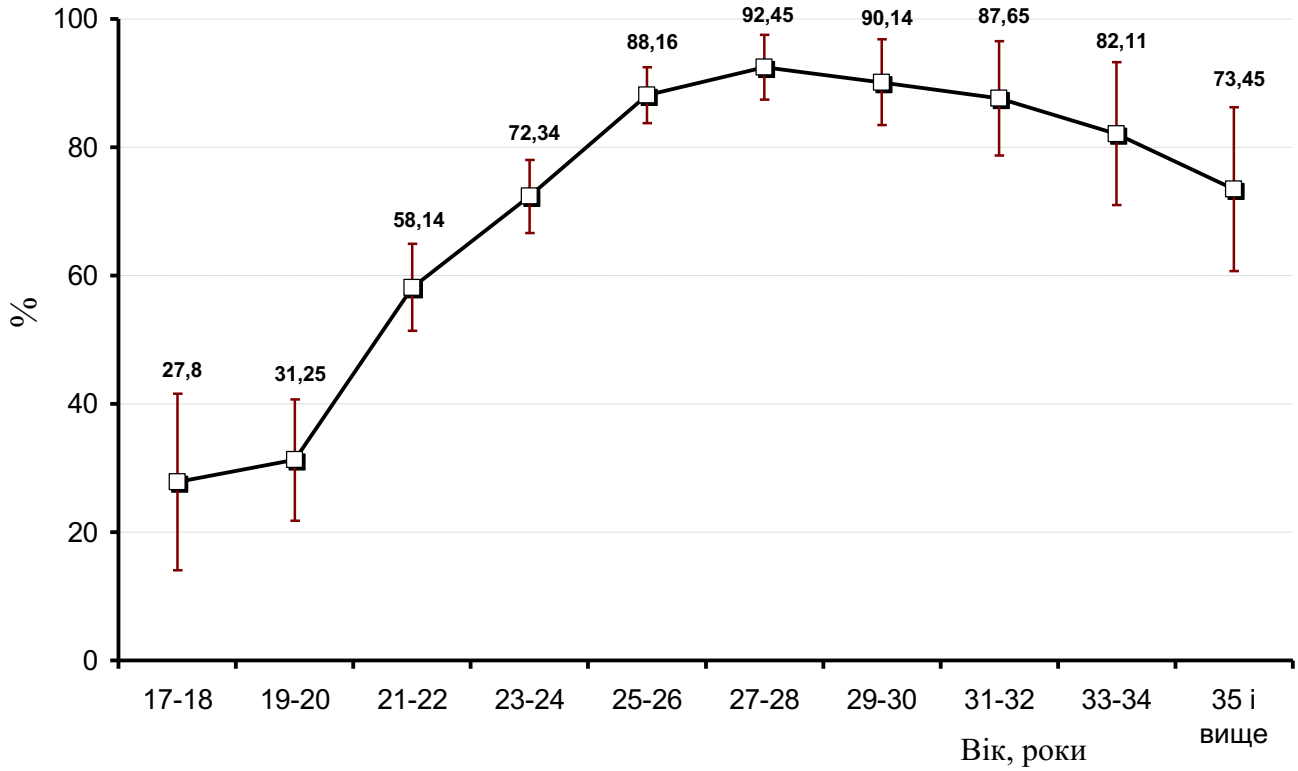

Рисунок 4.23 – Зіграні за клубний сезон матчі баскетболістами з урахуванням їх віку, % (n=1250)

Найменшу кількість ігрової практики отримують баскетболісти 17-22 років, які більшу частину сезону проводять на лаві запасних, очікуючи на свій шанс вийти на майданчик.

Поступове зниження досліджуваного показника у віці 34 роки і старше, на наш погляд, пов’язано із збільшенням кількості хронічних травм, які накопичились у вікових гравців протягом тривалої професійної кар’єри та зниженням їхніх функціональних можливостей. Гравців цієї вікової групи, найбільш доцільно залучати до матчів із найбільш високим тиском на результат, надаючи в свою чергу їм відпочинок в тих іграх, які не мають суттєвого турнірного значення для команди.

Аналіз складів чоловічих національних збірних команд на Іграх XXXIII Олімпіади у Парижі 2024 р. показує, що тренери віддають перевагу при комплектуванні більш досвідченим і зрілим баскетболістам (рис. 4.24).

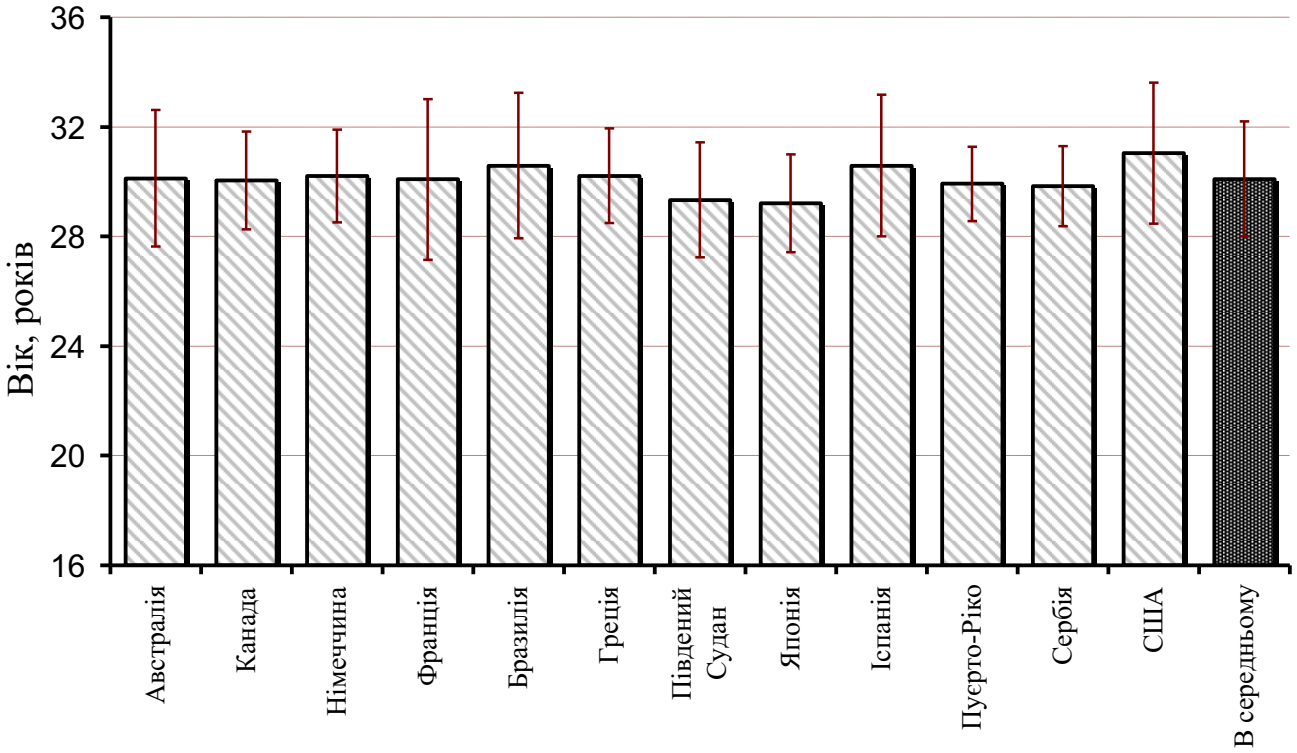

Рисунок 4.24 – Середній вік баскетболістів національних збірних команд на Олімпійських іграх у Парижі 2024 року

Середній вік гравця національної збірної становить – 28,19±3,89 роки (найвищий в США – 30,08±4,82). Вочевидь, більшість фахівців вважають що головні змагання чотирирічча не місце для експериментів та здобуття змагального досвіду. Ставка робиться переважно на найбільш досвідчених та майстерних баскетболістів, які мають найвищі шанси конкурувати із сильними суперниками на такому високому рівні.

Дослідження змагальної діяльності баскетболістів на чемпіонатах Європи з 2001 по 2022 роки дозволило виявити взаємозв'язки техніко-тактичної діяльності гравців з їх віком (рис. 4.25–4.30).

Чим старшим був вік розігруючого гравця національних збірних, тим більшу кількість ігрового часу він проводив на майданчику в середньому за гру ($r=165$, $p<0,05$). Виявити достовірні зв'язки між віком баскетболіста та кількістю втрат м'яча нам не вдалося. Цілком логічним було припустити, що більш молодші баскетболісти мають частіше допускати помилки у грі.

Можливо на рівні збірних команд, де відсоток молодих баскетболістів є не таким високим, цю гіпотезу підтвердити не вдасться (мають бути використані дані клубних чемпіонатів).

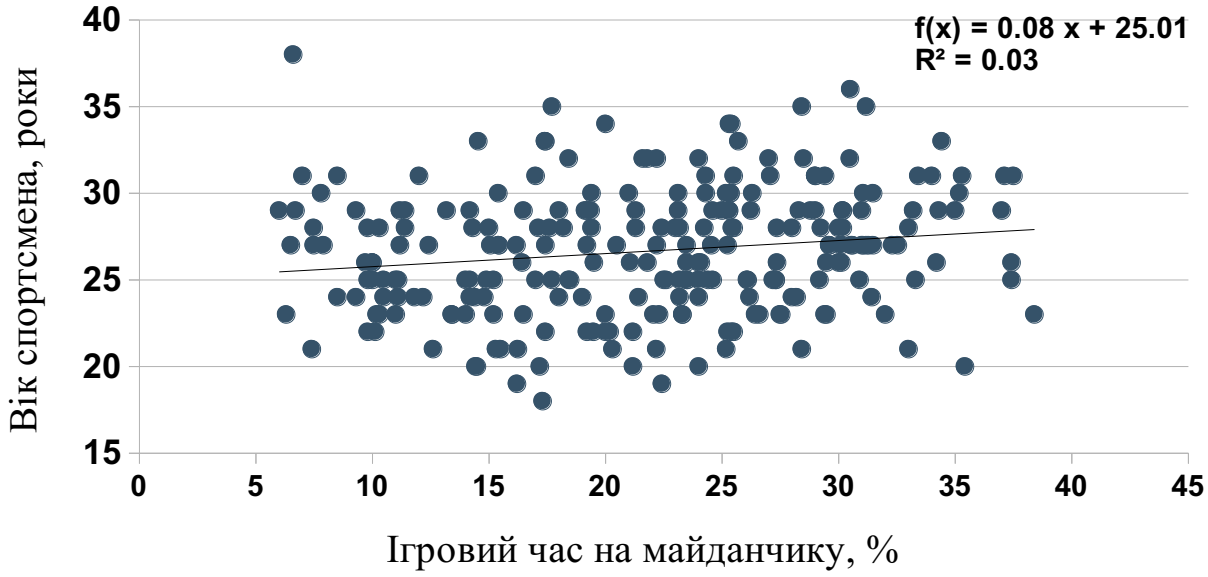

Рисунок 4.25 – Взаємозв'язок віку розігруючих гравців з ігровим часом, проведеним на майданчику (екстраполяційні 40 хв ігрового часу, усереднені дані для амплуа за даними чемпіонатів Європи 2001 – 2022) (n=250)

Старші, за віком гравці (стосується баскетболістів всіх амплуа), частіше здійснюють атаку кошика суперника ніж їх більш молодші товариші по команді. Для «атакувального захисника» коефіцієнт кореляції склав – r=0,188 (p<0,05). Цілком ймовірно, що менш досвідчені баскетболісти віддають перевагу лише відкритим кидкам, часто сумніваються у собі та шукають надійну підтримку з боку визнаних лідерів команди. Вікові гравці, яким вже значно важче багато і швидко переміщуватись на майданчику, при першій можливій нагоді атакують кошик суперника, нікого при цьому не шукаючи і не сумніваючись у власних силах.

Досить цікавою, на наш погляд, можна вважати виявлену тенденцію зворотного зв'язку віку баскетболістів з кількістю виконаних ними підбирань м'яча, особливо в нападі. Чим старшим був вік баскетболістів тим меншу кількість підбирань м'яча на іграх чемпіонатів Європи вони робили.

Достовірні зв’язки були визначені для гравців майже всіх амплуа (за виключенням центрового).

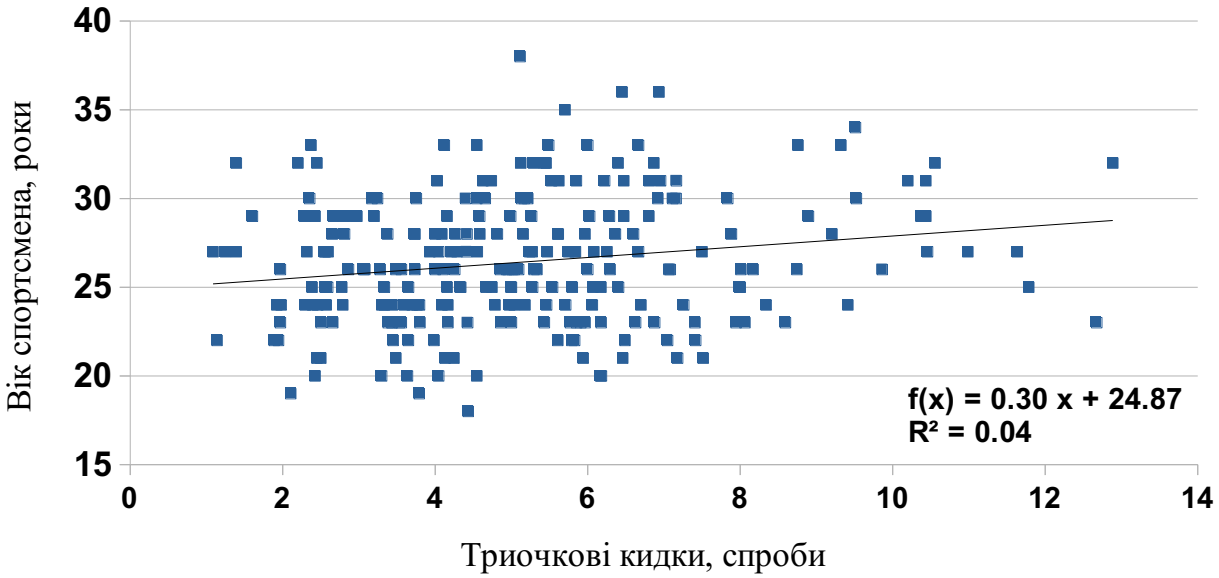

Рисунок 4.26 – Взаємозв’язок віку «атакуючих захисників» з кількістю дальніх кидків (спроби) у матчі (екстраполяційні 40 хв ігрового часу, усереднені дані для амплуа за даними чемпіонатів Європи 2001 – 2022) (n=250)

Суперечливість виявлених даних полягає в тому, що більш досвідчені вікові гравці, на наш погляд, мають ефективніше розраховувати траєкторію польоту м’яча, перегравати суперника під час руху під кошик (обігрувати в епізодах суперника за рахунок ігрової майстерності, бачення подальших дій тощо). Отримані зворотні зв’язки між досліджуваними показниками, можна спробувати пояснити, економізацією дій віковими баскетболістами, їх небажанням «лізти» у важку боротьбу за підбирання м’яча (особливо у нападі), віддаючи перевагу грі з м’ячем та організації завершальних дій команди. Ймовірно, отримані під час даного кореляційного аналізу дані, дозволили наочно продемонструвати бажання вікових гравців віддати важку чорнову роботу в грі молодим гравцям, які зазвичай є краще функціонально підготовленими.

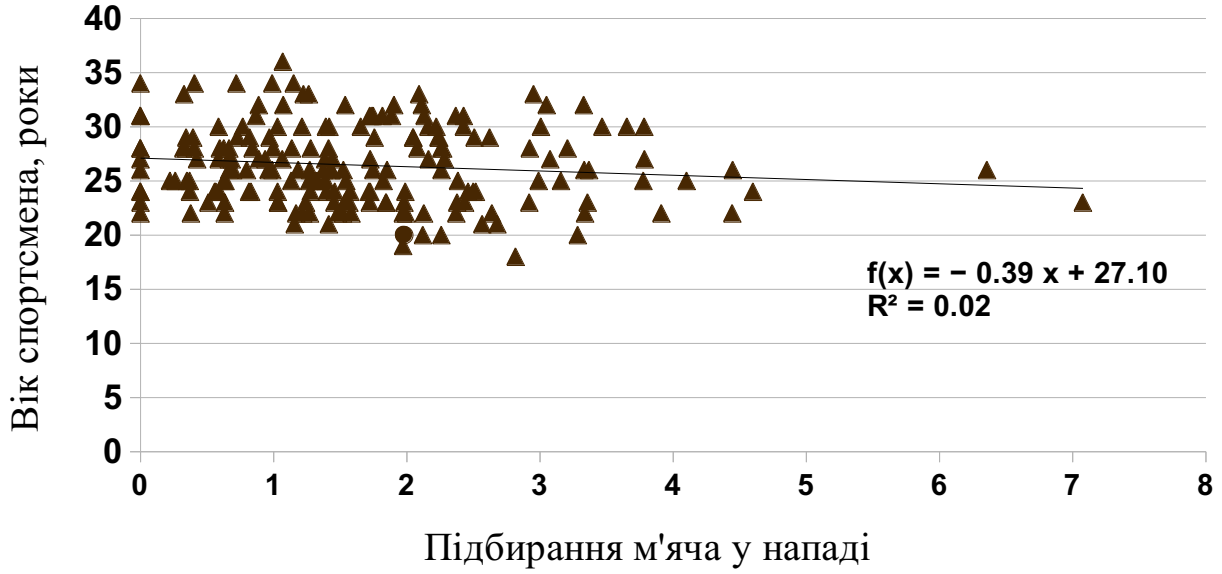

Рисунок 4.27 – Взаємозв'язок віку «легких форвардів» з кількістю підбирань м'яча у нападі (екстраполяційні 40 хв ігрового часу, усереднені дані для амплуа за даними чемпіонатів Європи 2001 – 2022) (n=200)

Схожу динаміку можна було спостерігати і за виконанням інших техніко-тактичних дій. Так, чим старшими були «важкі форварди», тим менше вони виконували блок-шотів та перехоплень м'яча на чемпіонатах Європи. Коефіцієнт кореляції між цими показникам був достовірний на рівні $p<0,01$ ($r=0,212$). У той самий час, ці гравці демонстрували підвищення кількості спроб атаки кошика суперника з дальньої дистанції.

Старші, за віком центрові гравці, здійснювали достовірно більшу кількість результативних передач м'яча у матчах, ніж їх молодші напарники за цим амплуа ($r=230$, $p<0,001$). Також можна відмітити, що вікові центрові гравці отримували меншу кількість персональних зауважень (фолів).

Підвищення кількості результативних передач віковими центровими гравцями, скоріш за все, може бути пов'язано із чітким розумінням гри під час організації взаємодії на PNR, що супроводжується виконанням своєчасної передачі вільному партнеру у разі переключення суперника.

Більш досвідчені гравці будуть отримувати меншу кількість фолів як у захисті, так і у нападі. Раніше вже зазначалось, що майже половина всіх

персональних зауважень здобувається «великими гравцями» під час постановки заслонів.

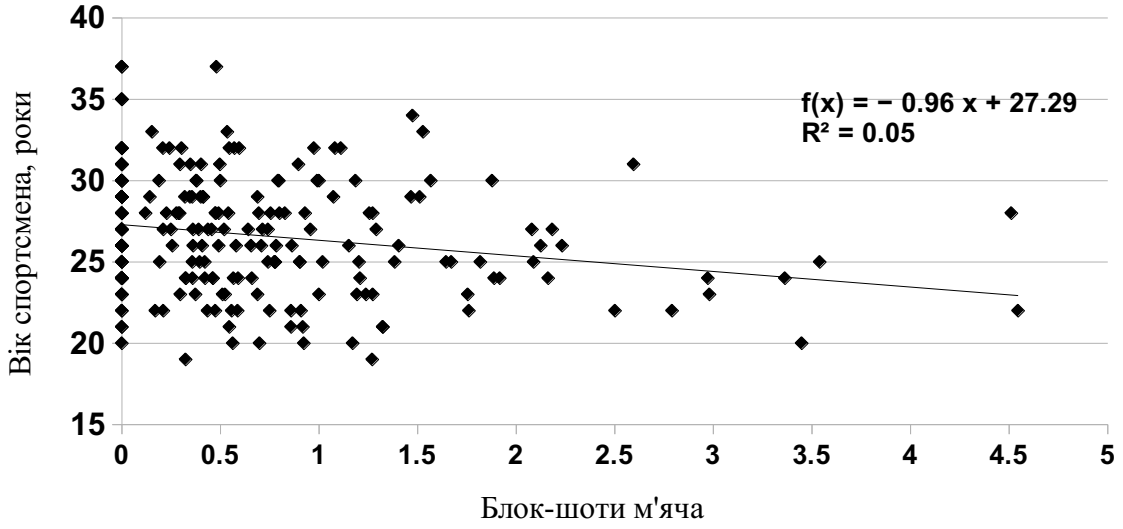

Рисунок 4.28 – Взаємозв’язок віку «важких форвардів» з кількістю блок-шотів м’яча (екстраполяційні 40 хв ігрового часу, усереднені дані для амплуа за даними чемпіонатів Європи 2001 – 2022) (n=300)

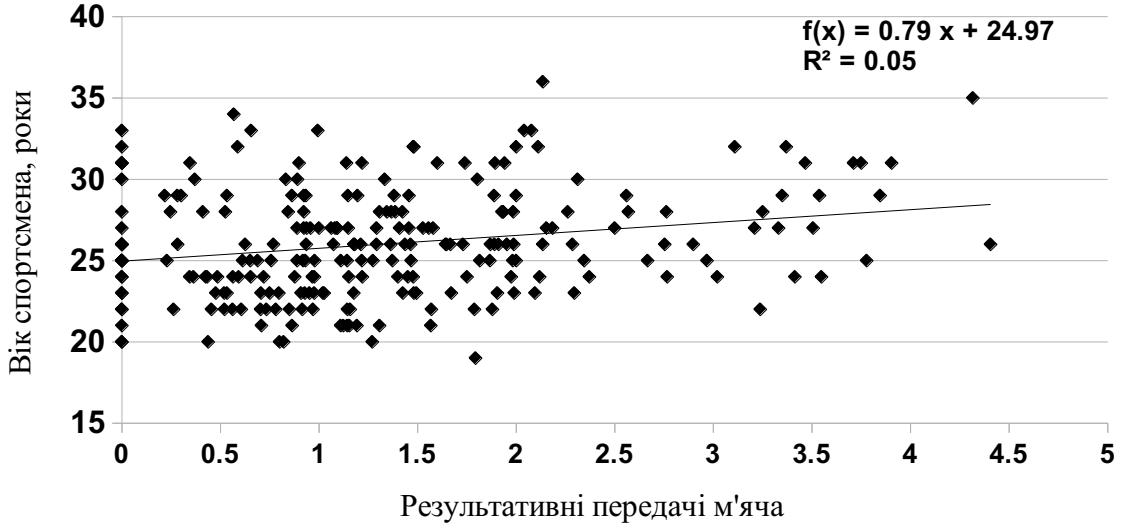

Рисунок 4.29 – Взаємозв’язок віку центрових гравців з кількістю результативних передач м’яча у матчі (екстраполяційні 40 хв ігрового часу, усереднені дані для амплуа за даними чемпіонатів Європи 2001 – 2022) (n=250)

В основному, це відбувається через брак змагального досвіду на високому рівні та майстерність захисників, які проходять заслон та володіють навичками поведінкової маніпуляції (fake, очікуючи на відповідну реакцію рефері).

Отримані в результаті кореляційного зв'язку дані потребують, на наш погляд, подальшого дослідження з метою підтвердження або спростування виявленої тенденції в змагальних діях баскетболістів різного віку.

Використання даних техніко-тактичної діяльності професійних клубних команд (в нашій роботі були використані дані гравців чоловічих національних збірних) та жіночих національних збірних дозволить, на наш погляд, більш поглиблено вивчити існуючу проблему.

4.6 Модельно-цільові параметри підготовленості баскетболістів національних збірних команд для участі в головних змаганнях ігрового сезону

Специфіка змагальної діяльності баскетболістів різного ігрового амплуа пред'являє чіткі вимоги до рівня прояву різних сторін їхньої підготовленості. Для того, щоби успішно вести конкуренту боротьбу в рамках конкретної ігрової позиції, гравець має відповідати існуючим модельно-цільовим параметрам, характерним для провідних баскетболістів світу. Сьогодні популярною в наукових колах є дискусія щодо доцільності універсалізації дій спортсменів в командних іграх. Тобто, вся система багаторічного вдосконалення має бути спрямованою на формування такого спортсмена, який має вміти ефективно діяти на будь-якій ігровій позиції в грі. Складність цієї багатовекторної ігрової концепції підготовки в баскетболі полягає в тому, що надто суттєвими є вимоги до антропометричних даних гравців різного амплуа. Чим ближче ігрові дії баскетболіста концентруються навколо кошика, тим вищими є параметри його тотальних розмірів тіла, які створюють передумови для ефективної боротьби за підбирання м'яча та

атаку з ближньої дистанції. Гравці захисту, при всьому своєму бажанні та універсалізмі дій, навряд чи зможуть гідно протидіяти центровим гравцям у цій верховій боротьби (подекуди поступаючись їм у 30-40 см зросту).

Дослідження параметрів зросту та ваги тіла баскетболістів чоловічих національних збірних команд підтверджує це припущення (табл. 4.9).

Таблиця 4.9 – Показники довжини та ваги тіла баскетболістів національних збірних команд з урахуванням ігрового амплуа (гравці збірних на чемпіонатах Європи 2001-2022 рр.) n=1250

Ігрове амплуа	Довжина тіла, см	p <0,05	Вага тіла, кг	p <0,05
Розігруючий (Point guard) *(n=250)*	187,3 ± 0,34	*2,3,4,5*	84,1 ± 0,73	*2,3,4,5*
«Атакувальний захисник» (Shooting guard) *(n=250)*	194,6 ± 0,17	*1,3,4,5*	90,7 ± 0,42	*1,3,4,5*
«Легкий форвард» (Small forward) *(n=200)*	199,1 ± 0,66	1,4,5	94,9 ± 0,51	1,4,5
«Важкий форвард» (Power forward) *(n=300)*	205,1 ± 0,45	1,2,3,5	102,2 ± 0,94	1,2,3,5
Центровий (Center) *(n=250)*	210,2 ± 1,20	1,2,3,4	113,5 ± 0,71	1,2,3,4

Цікаво відмітити, що за останні десятиліття модельні параметри зросту для баскетболістів високого класу різного амплуа практично не змінювались. Так, звичайно, сьогодні можна спостерігати окремі випадки залучення центрових гравців зріст яких є вищим за 220 см (національні збірні Франції, Латвії та ін.) та розігруючих зі зростом 200 см, однак загальна тенденція, все ж таки зберігається.

Здійснюючи відбір до складу національної збірної команди потрібно чітко розуміти, чи відповідає гравець модельно-цільовим параметрам за ключовими сторонами підготовленості, що є характерними для гравців

національних збірних команд в рамках конкретного амплуа. Безумовно, такі усесторонні дослідження мають проводитись під час першого етапу відбору до національної збірної, в рамках якого визначається стратегічна перспектива молодого баскетболіста вийти на найвищий рівень спортивних результатів і у майбутньому посилити гру головної команди країни. Залучення вікових баскетболістів, які вже пройшли цю процедуру оцінювання, має здійснюватись переважно на підставі пріоритетного врахування інших інформативних критеріїв відбору.

Поступаючись «великим гравцям» у габаритах, захисники (польові гравці), натомість, достовірно ($p<0,05$) випереджають їх за рівнем прояву ключових факторів функціональної підготовленості (таблиця 4.10). Це найбільш швидкі та витривалі гравці команди, які виконують найбільший обсяг бігової роботи обумовлений специфікою їх ігрових зобов'язань.

Потрібно також враховувати що ряд значущих параметрів підготовленості є досить динамічними за своєю природою та потребуватимуть перманентного оцінювання під час комплектування національних збірних команд. Особливо це стосується відбору гравців під час довгострокової підготовки до головних змагань ігрового сезону. Здійснювати тестування баскетболістів в рамках короткострокових термінів «кваліфікаційних вікон» вкрай проблематично.

Наявність багатотижневого етапу безпосередньої підготовки дозволяє тренерському штабу визначити стан готовності гравців, які прибули у розташування збірної на його початку, а також встановити динаміку змін ключових сторін підготовленості після завершення базової підготовки.

Сьогодні розповсюдженою є думка тренерів, що баскетболісти національних збірних команд повинні прибувати на цикл підготовки вже в тренованому стані. Тобто після закінчення ігрового клубного сезону та нетривалого періоду відновлення (декілька тижнів), баскетболісти завчасно мають розпочати індивідуальну фізичну підготовку та закласти

функціональний плацдарм для майбутньої спеціальної роботи, яка на них очікує майже з перших днів централізованої підготовки в збірній.

Таблиця 4.10 – Розвиток факторів функціональної підготовленості та їх рівень у баскетболістів різного ігрового амплуа

Фактори	**Захисники**	**Форварди**	**Центрові**	**P (t-test) <0,05**
	1	**2**	**3**	
Формалізована оцінка рівня ФП, бал	235,08 ±2,35	215,57±2,58	206,64±2,63	1-2,3
Фактори функціональної підготовленості				
Аеробна потужність	49,42±2,47	43,06±2,08	45,18±1,96	
Анаеробна потужність	35,86±2,11	37,68±2,46	30,58±2,07	3-1,2
Стійкість	38,99±1,97	33,03±3,87	35,17±2,58	2-1,3
Рухливість	49,53±3,14	55,86±1,79	39,04±3,63	1-2,3;2-3
Економічність	46,93±3,06	39,95±3,69	44,22±2,51	2-1,3
Реалізація аеробного потенціалу	14,35±2,59	12,04±3,07	12,45±2,59	

Пояснюється це тим, що через дефіцит існуючого часу тренери збірних просто не можуть собі дозволити витрачати багато зусиль на загальнопідготовчу роботу. Після двох тижнів централізованих зборів, зазвичай, вже плануються контрольно-підготовчі ігри. Баскетболісти, які прибули у розташування збірної без попередньо проведеної індивідуальної підготовки, можуть мати певні труднощі із адекватним сприйняттям спеціальних навантажень та раціональною адаптацією до форсованого їх підвищення.

Широкою популярністю сьогодні користується багатоступеневий човниковий тест Yo-Yo, який на думку фахівців [125, 137], дозволяє дослідити поточний стан функціональної готовності спортсменів та був побудований із урахуванням специфічних режимів чергування ігрових відрізків та пауз відпочинку в багатьох командних іграх (модифікація класичного Beep тесту). Наявність модельно-цільових діапазонів пробігання

дистанції для баскетболістів різного амплуа, дозволяє встановити поточний рівень готовності гравців (табл. 4.11).

Таблиця 4.11 – Модельно-цільові характеристики рівня спеціальної фізичної підготовленості баскетболістів національних збірних команд (за результатами оцінювання виконання тесту Yo-Yo Recovery Level 1, м)

Ігрове амплуа	Результати (м)		
	$\overline{X} \pm \sigma$	V, %	p<0,05
Розігруючий	2534,1±232,14	9,16	4,5
«Атакувальний захисник»	2412,5±276,23	11,44	4,5
«Легкий форвард»	2236,76±256,12	11,45	5
«Важкий форвард»	2198,14±298,12	13,56	1,2
Центровий	1976,12±173,24	8,76	1-3

Більш інформативними, на наш погляд, можуть бути не середні модельні дані для гравців конкретного амплуа, а персональні показники для кожного баскетболіста національної збірної. Порівняння найкращих показників гравця в тесті (або тестах) з поточними даними, дозволяє чітко визначити на якому рівні готовності спортсмен прибув у розташування національної збірної.

Звичайно, потрібно розуміти, що використовувати результати складання різноманітних тестів потрібно у комплексі із врахуванням інших важливих критеріїв та показників. Баскетболіст може прибути у розташування збірної не в найкращому стані готовності (складний ігровий сезон, відновлення після планових операцій тощо), однак завдяки величезному досвіду та ігровій майстерності може принести для національної команди набагато більшої користі в грі ніж більш фізично і функціонально підготовлені баскетболісти. Враховуючи ще й той факт, що період підготовки до головних змагань ігрового сезону дозволяє істотно

відкоригувати поточний стан «спортивної форми». Отримані в результаті тестувань дані можуть бути використані не лише з метою відбору, а й для дозування фізичних навантажень з урахуванням поточного стану готовності гравця.

Вагомий вплив на готовність баскетболіста продемонструвати високий спортивний результат митиме його психологічний та психофізіологічний стан (табл. 4.12). Здатність баскетболіста приймати швидкі і правильні рішення в умовах цейтноту ігрового часу, сьогодні є одним із ключових факторів, який впливає на успішність ведення змагальної діяльності. Баскетболісти більш високого класу витрачають меншу кількість часу на обробку сигналів, які пов'язані із складною реакцією вибору (центральний час обробки інформації).

Провідні тренери відмічають тенденцію до зростання швидкостей у сучасному баскетболі (швидкості переміщень на майданчику та швидкості прийняття тактичних рішень на фоні зростання агресії в захисті). Відкритим залишається питання, чи ці здібності піддаються цілеспрямованій корекції в процесі багаторічного вдосконалення (через здобуття необхідного досвіду, поступової адаптації до високих швидкостей наступного змагального рівня тощо), чи вони є генетично детермінованими, а отже можуть виступати у якості надійного критерію відбору вже на більш ранніх етапах ієрархічної підготовки. Не до кінця зрозуміли є також і те, який можливий відсоток покращення цих здібностей може бути досягнуто під час тривалої підготовки (20, 30, 50 …%) ?

Важливе значення під час підготовки збірних, на наш погляд, також матиме високий рівень мотивації та мікроклімат у колективі, як у тренувальному процесі, так і під час безпосередньої участі в міжнародних змаганнях. Залучати до лав збірної баскетболістів які відверто конфліктують між собою і не бажають виступати один з одним, значить наражати на небезпеку здоровий мікроклімат у команді та майбутній результат на змаганнях. Це складна система міжособистісних взаємовідносин учасників

малої соціальної групи, яка потребує від тренерів врахування особистих амбіцій окремих спортсменів, їх різних психотипів, наявності невирішених конфліктних ситуацій, які можуть призвести до погіршення процесу підготовки команди тощо.

Таблиця 4.12 – Психофізіологічні параметри підготовленості баскетболістів національних збірних команд різних вікових категорій

Психофізіологічні Показники	Баскетболісти національних збірних команд	Баскетболісти молодіжних команд (U 20)	p<
Проста зорово-моторна реакція, мс	234,6 ± 4,55	233,5 ± 5,67	p>0,05
Реакція вибору 1 з 3 подразників, мс	322,2 ± 5,66	333,4 ± 6,74	p>0,05
Реакція вибору 2 з 3 подразників, мс	383,7 ± 7,36	391,9 ± 7,06	p>0,05
Час центральної обробки інформації (МЦОІ), мс	87,5 ± 5,62	99,9 ± 4,1	**p<0,05**
Функціональна рухливість нервових процесів, сиг/хв	110,7 ± 4,12	107,6 ± 3,23	p>0,05
Сила нервових процесів, %	11,8 ± 1,29	12,8 ± 1,06	p>0,05

У якості варіанту для визначення групової згуртованості психологи рекомендують використовувати різні бланкові методики, які дозволяють дослідити ставлення кожного конкретного спортсмена до партнерів по збірній та її тренерського штабу, а також встановити загальнокомандні індекси згуртованості (або єдності) (табл. 4.13). Звичайно, що це буде можливим лише за умови правдивості наданих спортсменами відповідей.

Таблиця 4.13 – Рівень групової згуртованості баскетболістів національних збірних команд України різних вікових категорій (тест К. Сішора)

Вікова категорія	Критерії згуртованості, ум.од.					Загальний індекс, у.о.
	Належність до збірної	Не бажання приєднуватись до команди	Відношення між гравцями збірної	Відношення до тренерського складу	Відношення до тренувального процесу у збірній	
U 15 (n=20)	4,57±0,51	3,71±1,13	2,14±0,66	2,57±0,52	2,42±0,75	15,42±1,55
U 16 (n =18)	4,23±0,92	3,53±1,61	2,30±0,63	2,15±0,37	2,61±0,65	14,84±2,76
U 18 (n=18)	4,38±0,65	4,15±0,80	3,38±0,76	4,07±0,86	3,61±0,96	19,38±2,69

Тренерському штабу збірних потрібно буде замислитись щодо доцільності перебування у складі команди баскетболістів з недостатньо високим рівнем мотивації, або тих з них, які створюють конфліктні ситуації, що негативно впливають на загальний мікроклімат у колективі та загрожують ефективній підготовці збірної до відповідальних змагань.

Висновки до розділу 4

Комплектування складу національної збірної команди для участі в міжнародних змаганнях – це складний процес організаційно-методичних, спортивно-педагогічних та нормативно-регулятивних заходів, спрямованих на пошук та залучення найбільш підготовлених гравців до головної команди країни, які здатні продемонструвати найвищі спортивні результати на конкретному етапі ігрового сезону.

В рамках цього процесу можна умовно виділити два відносно самостійні напрями: 1) основний відбір в розширений список кандидатів до лав збірної який може включати до 40-50 гравців різного віку та кваліфікації.

На даному етапі відбору визначається відповідність спортсмена модельно-цільовим вимогам підготовленості для гравців рівня національних збірних команд за рядом константних критеріїв відбору (антропометричні дані тощо); 2) перманентний відбір баскетболістів під час поточного комплектування складу збірної до участі в конкретних змаганнях протягом ігрового сезону.

Значущість критеріїв на різних етапах ігрового сезону буде неоднаковою. Під час підготовки національних збірних команд до відбіркових ігор найбільшу вагу матимуть такі показники як, поточна ефективність виступів в клубному ігровому сезоні, актуальний стан «спортивної форми» гравця та його готовність прибути у розташування збірної в стислі терміни кваліфікаційних вікон, відсутність пошкоджень і травм тощо. В умовах відносно довгострокової підготовки збірної до головних змагань року з'являється можливість суттєвим чином вплинути на стан «спортивної форми гравців», владнати питання нормативно-правового характеру та ін., а серед головних критеріїв відбору тренери переважно використовують досвід виступів у змаганнях найвищого рівня, вік спортсмена та його здатність реалізувати конкретні тактичні зобов'язанні в загальному стратегічному малюнку гри збірної. Найчастіше, саме досвідчені вікові спортсмени, які становлять переважну більшість в остаточному складі збірної, здатні продемонструвати необхідний результат в змаганнях найвищого рівня.

Прийняття остаточного рішення щодо відбору баскетболістів до лав національної збірної має спиратися на врахуванні цілого комплексу інформативних критеріїв і показників та всебічного розгляду сильних та слабких сторін в індивідуальній структурі підготовленості кожного кандидата. Найбільш універсальним критерієм відбору баскетболістів на заключних етапах багаторічного вдосконалення вважається ефективність їх змагальної діяльності, а фактори, за рахунок яких вона була продемонстрована, можуть відходити на другий план. Короткострокові терміни підготовки національних збірних команд зобов'язують тренерський

штаб, в першу чергу, звертати увагу на тих спортсменів, які вдало проводять сезон в найсильніших клубних чемпіонатах та можуть посилити гру головної команди країни.

Результати даного розділу подано у таких публікаціях автора дослідження [7, 29, 30,73,74].

РОЗДІЛ 5
АНАЛІЗ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Глобалізація та професіоналізація сучасного баскетболу суттєвим чином вплинула на принципи і всю систему організаційно-методичних заходів спрямованих на комплектування складів національних збірних команд для участі в головних міжнародних змаганнях року. Баскетболісти високого класу переважну більшість ігрового сезону сьогодні проводять у виступах за професійні клубні команди і можуть бути залученими до лав національних збірних команд своїх країн лише в обмежений період часу.

Процеси глобалізації зовсім по різному вплинули на розвиток комерційної клубної системи (чемпіонати, ліги) та конкуренцію національних збірних на головних баскетбольних змаганнях. В рамках клубної системи спостерігається чітке формування ієрархічної піраміди ліг та клубів, де лише найбільш заможні команди, можуть реально претендувати на здобуття головних клубних трофеїв, сконцентрувавши в своїх складах найкращих гравців та тренерів світу. Всі інші клуби виконують сьогодні своєрідну проміжну роль для розвитку талановитих гравців з метою їх подальшого перепродажу в «топ» чемпіонати та клуби. Втримати у складі клубної команди баскетболіста, який потрапив у сферу інтересів одного з грандів європейського баскетболу (або НБА), практично неможливо.

Можна вважати, що сьогоднішня тенденція глобалізації баскетболу позитивним чином вплинула на виступи національних збірних команд на міжнародних змаганнях, адже боротьбу в цих іграх ведуть одноклубники, які вдягнули форму національних збірних своїх країн. Звичайно, в таких умовах значно підвищується конкуренція та непередбачуваність кінцевого результату на змаганнях, а головним завданням для тренерського штабу збірних є забезпечення умов для залучення найкращих баскетболістів країни в конкретний період часу та оптимізація процесу безпосередньої підготовки національної збірної до головних змагань ігрового сезону, якщо звичайно

така тривала підготовка є можливою враховуючи напружений графік клубних чемпіонатів.

Отримані в результаті дисертаційного дослідження дані дозволили доповнити та розширити уявлення щодо сучасної структури управління та специфіки підготовки національних збірних команд. Основними ланками процесу управління є: 1) державні організації та установи, які забезпечують фінансове та нормативно-правове забезпечення підготовки спортсменів на різних етапах процесу багаторічного вдосконалення; 2) національні та міжнародні спортивні організації (федерації тощо), які безпосередньо регулюють систему нормативно-правових відносин та забезпечують координацію розвитку виду спорту на глобальному та національному рівнях; 3) приватні спортивні клуби та консалтингові агентства, які здійснюють незалежну комерційну діяльність, що пов'язана із веденням підприємницької діяльності та наданням різноманітних послуг на міжнародному спортивному ринку праці.

Пріоритетний вплив цих ланок під час підготовки збірних команд може відрізнятися і багато в чому залежатиме від соціально-економічних та політичних реалій функціонування спорту в кожній конкретній державі.

Підтверджені дані Є. Ю. Дорошенка [20], Р. О. Сушко [44], О. О. Мітової [34], О. В. Борисової [11], М. М. Безмилова [5], B. Abdlkerima [52], J. Sampaio [173], A. Lamontagne [127] щодо інтенсифікації змагальної діяльності в сучасному баскетболі та складності технології оцінювання ефективності ігрових дій спортсменів. Основні реформаторські нововведення, які провадила FIBA останнім часом були спрямовані на те, щоби пришвидшити перебіг подій на майданчику і зробити протистояння команд більш видовищними та динамічними (зменшення часу на прийняття рішень в різних фазах організації атакувальних дій тощо).

Баскетболісти, які виступають у провідних чемпіонатах та лігах світу, можуть проводити до 60-70 ігор в рамках клубного сезону та ще 10-15 матчів за національні збірні команди своїх країн.

Процес залучення гравців для виступів за національну збірну стає значно складнішим, особливо для участі в тих змаганнях, які заплановані на так звані «кваліфікаційні вікна», що проводяться посередині ігрового клубного сезону.

Складність структури змагальної діяльності в баскетболі вимагає врахування багатьох елементів багатокомпонентної системи організаційно-тактичних та операційно-технічних взаємодій гравців у нападі та захисті. На сьогодні, з метою оцінювання змагальної діяльності баскетболістів рекомендовано використовувати: 1) модельні характеристики базових техніко-тактичних дій (результативні передачі, перехоплення та втрати м'яча, підбиранні м'яча в захисті та нападі, відсоток реалізації різноманітних кидків тощо); 2) інтегральні критерії оцінювання ефективності гри, які формуються на основі комплексного врахування техніко-тактичних дій в матчі (ККД, EFF тощо); 3) суб'єктивне оцінювання ігрових дій спортсмена на основі експертного опитування кваліфікованих експертів.

Підтверджені та розширені дані Л. Ю. Поплавського [42], М. М. Безмилова [3], О. А. Шинкарук [48], В. М. Платонова [39], О. О. Мітової [33], N. Trunic та M. Mladenovic [183], Z.Terner [181] та ін., щодо важливості врахування ігрової спеціалізації баскетболістів під час відбору до лав національних збірних команд. На заключних етапах багаторічного вдосконалення відбір здійснюється з урахуванням можливостей гравця виконати ряд конкретних функціональних зобов'язань в загальному тактичному малюнки гри команди. Специфіка ігрових дій спортсменів різного амплуа вимагає високого рівня прояву ряду важливих сторін підготовленості, які й забезпечують успішне виконання певних функцій на майданчику (швидкі переміщення та розіграш м'яча, боротьба за підбирання м'яча в безпосередній близькості від кошика тощо). Вже на рівні молодіжних збірних команд потрібно чітко розуміти спектр можливостей гравця по виконанню конкретних ігрових функцій та орієнтуватись на тих спортсменів, які за своїми задатками та здібностями відповідають існуючим

модельним параметрам підготовленості, які є характерними для найкращих гравців світу.

Доповнені дані Є. Ю. Дорошенко [20], В. М. Корягіна [24], М. М. Безмилова [4], Ж. Л. Козіної [22] щодо можливості застосування складних математико-статистичних методів для дослідження ефективності техніко-тактичної діяльності баскетболістів високого класу. Проведений факторний аналіз техніко-тактичної діяльності баскетболістів національних збірних команд на чемпіонатах Європи 2001-2022 рр. методом головних компонент дозволив виявити принципові відмінності в структурі факторних навантажень для гравців, які виконували на майданчику різні ігрові амплуа. Виявлені особливості додатково підтверджують важливість пріоритетного врахування тренерами збірних команд реалізації конкретних техніко-тактичних дій баскетболістами з урахуванням їх спеціалізації.

Розширені дані В. М. Платонова [39], О. О. Мітової [34], М. М. Безмилова [5], О. А. Шинкарук [49], B. Abdlelkerim [52] та ін., щодо впливу віку баскетболістів на ефективність їх змагальної діяльності та необхідності раціональної побудови процесу багаторічного вдосконалення, спрямованого на демонстрацію найвищих спортивних результатів в оптимальній для цього віковій зоні. При цьому найбільш критичним періодом багаторічної підготовки можна вважати четвертий етап підготовки до вищих досягнень, коли молоді баскетболісти завершують свою підготовку на рівні дитячо-юнацьких спортивних шкіл і мають потрапити в склад професійної команди. Брак змагального досвіду та необхідного рівня фізичної та психологічної підготовленості можуть негативним чином позначитись на подальших перспективах успішних виступів у дорослому баскетболі. Етапна підготовка найближчого резерву національних збірних команд та залучення молодих спортсменів до лав національної команди є сьогодні однією із головних проблем, адже цей процес має відбуватись на фоні підтримання високих спортивних результатів головної команди країни на міжнародній арені.

Підтверджені дані М. М. Безмилова [8], В. В. Ніколаєнко [37], О. А. Шинкарук [48], A. Lamontagne [127] та ін., щодо необхідності побудови єдиної ієрархічної системи багаторічної підготовки віддаленого та найближчого резерву для національних збірних команд. При цьому на першому етапі цієї підготовки (віддалений резерв), основним завданням є всебічний розвиток юного спортсмена, закладення різносторонньої техніко-тактичної бази, відсутність тиску на результативну складову змагань та ранньої поглибленої спеціалізації. Досвід провідних баскетбольних країн світу переконливо доводить правильність такого вектору стратегічного розвитку дітей на початкових етапах багаторічного вдосконалення. Системна підготовка найближчого резерву національних збірних має розпочинатись з 14-15 річного віку. Важливим є завчасне визначення стратегічно перспективних баскетболістів здатних потрапити на рівень спорту вищих досягнень та формування єдиної концепції техніко-тактичної підготовки збірних на кожному із етапів сходження вертикаллю кадетських, юнацьких та молодіжних збірних команд.

Успішність цієї централізованої підготовки, на наш погляд, можна бути визначати за кількістю молодих баскетболістів, які будуть здатні потрапити до складу головної команди країни та в недалекому майбутньому прийти на зміну нинішньому поколінню лідерів збірної (перманентний характер цього процесу).

Підтверджені та розширені дані В. М. Платонова [39], Л. Ю. Поплавського [42], М. М. Безмилова [6], V. Issurin [115], Т. Bompa [76], J. Ivanovich [116] та ін., щодо складності періодизації процесу річної підготовки в ігрових командних видах спорту та неможливості використання окремих положень класичної теорії періодизації, яка з успіхом сьогодні використовуються фахівцями у багатьох циклічних та швидкісно-силових видах спорту. Кульмінаційна стратегія підготовки спортсменів, суть якою зводиться до виходу спортсменів на «пік спортивної форми» у конкретній фазі річного циклу, в командних спортивних іграх, не може бути

реалізованою, адже результат в іграх регулярної першості має таке ж саме значення для загального виступу в ігровому сезоні, як і ігри плей-офф (незадовільний виступ у перший іграх просто не дозволить потрапити у вирішальні стадії турніру). Спортсмени мають безперервно демонструвати високі спортивні результати протягом майже семи-восьми місяців без суттєвого зниження основних параметрів результативності, що вступає в суттєве протиріччя з існуючою класичною концепцією хвилеподібності фаз формування та тимчасової втрати «спортивної форми».

Реальні умови для здійснення відносно довгострокової підготовки національних збірних команд з'являються лише в період клубного міжсезоння (липень-серпень місяць). Однак навіть і в цьому випадку загальна тривалість навчально-тренувальних зборів зазвичай не перевищує шести тижнів. В рамках цього стислого періоду тренерських штаб збірних має не тільки сформувати необхідний рівень фізичної та функціональної підготовленості баскетболістів, забезпечити чітке розуміння тактичних побудов на майбутні змагання, але й спланувати участь команди у восьми-десяти контрольно-підготовчих іграх, які мають забезпечити вихід команди на «пік спортивної форми» до старту міжнародної першості. Проводити фундаментальну базову фізичну підготовки в цей період часу вкрай важко. Існуючий дефіцит часу на підготовку збірних вимагає від спортсменів індивідуально готувати себе до початку загальнокомандних зборів (off-season).

Участь збірних команд в кваліфікаційних відбіркових матчах посередні клубного сезону (in-season), взагалі не залишає реальних можливостей вплинути на рівень фізичної підготовленості спортсменів. Декілька тренувальних днів, які є у розпорядженні тренерського штабу у «кваліфікаційних вікнах», в переважній більшості випадків, використовують для удосконалення тактичних взаємодій, які будуть використовуватись у майбутньому протистоянні із конкретним суперником, психологічне

налаштування та активне відновлення після проведених матчів на клубному рівні.

Вперше визначені та систематизовані ключові фактори, що впливають на процес підготовки національних збірних команд до головних змагань ігрового сезону: 1) нетривалість підготовки, що обумовлено щільним графіком виступів на клубному рівні та необхідністю якісного відновлення після проведеного сезону (post season break); 2) різний час прибуття гравців у розташування збірної команди, особливо це стосується найбільш досвідчених гравців, які виступають у провідних баскетбольних лігах та не завжди можуть своєчасно приєднуватись до підготовки у збірній. Суттєвим чином також може позначатись і трансферна логістика, особливо під час участі збірної команди у так званих кваліфікаційних вікнах; 3) різний рівень підготовленості баскетболістів. За умов багатотижневої підготовки до головних змагань року тренерському штабу збірних зазвичай вдається відкоригувати поточний стан готовності команди та її окремих спортсменів, а якість проведеного клубного сезону може й не мати такого принципового значення. Зовсім інша ситуація виникає під час короткострокових зборів для участі у відбіркових матчах. Відкоригувати стан підготовленості баскетболістів в такому стислому графіку практично неможливо; 4) необхідність проведення селекційної роботи. Потрібно відібрати тих спортсменів, які зможуть в даний період часу здобути необхідний спортивний результат для країни в офіційних міжнародних змаганнях. При цьому дуже часто потрібно переглянути молодих спортсменів які вперше запрошуються у розташування збірної та надати їм можливість проявити себе у матчах за основну команду, зрозуміти перспективи їх використання у загальному тактичному малюнки гри команди тощо.

Вперше запропоновано етапний алгоритм організації відбору для комплектування національних збірних команд який включає три послідовно взаємопов’язані ланки:

1) Перший етап відбору (попереднього перегляду) спрямований на здійснення перманентного контролю за результатами змагальної діяльності кандидатів у збірну, які виступають у провідних клубних чемпіонатах світу та в Україні. На цьому етапі відбору скаути збірної особливу увагу приділяють таким важливим питанням, як регулярна ігрова практика за клуб, ефективність ведення техніко-тактичної діяльності, ігрова роль в тактичному малюнку гри клубної команди, підвищення рівня спортивної майстерності та відчутне зростання спортивних результатів за останній період часу.

2) Другий етап відбору (проміжний) має забезпечити формування попереднього складу команди, який розпочне тренувальний процес для участі в офіційних змаганнях. Орієнтовна кількість гравців, які мають залишитись після проведення другого етапу відбору складає 18-20 баскетболістів, а сам відбір здійснюється з урахуванням ігрового амплуа. Головними завданнями цього етапу відбору є визначення стану готовності баскетболістів, встановлення пошкоджень та травм які можуть завадити гравцям повноцінно готуватися та продемонструвати свій справжній ігровий потенціал в матчах за збірну, а також рівень мотивації та бажання виступати за національну збірну команду країни.

3) Третій етап відбору (основний) має вирішити завдання по визначенню остаточного складу команди, яка візьме участь в офіційних міжнародних змаганнях. Заключний висновок про рівень підготовленості гравця та його остаточний відбір має здійснюватись на основі врахування широкого спектру факторів та характеристик, які дозволять всебічно підійти до оцінювання сильних та слабких сторін в індивідуальній структурі підготовленості кожного конкретного кандидата до лав головної команди країни.

Систематизовані та представлені ключові принципи спортивного відбору під час комплектування національних збірних команд: 1) поточної результативності. Акцентуація на досягненні максимально можливих результатів для збірної та вибір тих гравців, які зможуть в даний період часу

забезпечити досягнення бажаного результату; 2) комплексного оцінювання. Складність структури змагальної діяльності в баскетболі та залежність підсумкового результату від дії багатьох факторів, вимагає врахування широкого комплексу інформативних критеріїв, які можуть вплинути на прийняття остаточного рішення щодо відбору гравця до складу збірної і визначити найбільш доцільні шляхи використання його провідних сторін підготовленості в тактичних побудовах гри команди; 3) патріотизму та позитивної мотивації. Реалізація цього принципу має здійснюватись на всіх ланках системи багаторічного вдосконалення. Запрошення баскетболіста представляти свою країну на головних міжнародних змаганнях має бути одним із найдієвих мотиваційних факторів який усуває на другий план вирішення приватних комерційних завдань та інших кон'юнктурних питань пов'язаних із розбудовою професійної кар'єри; 4) стратегічної селекції та збалансованості. Створення оптимальної рівноваги досвідчених та молодих баскетболістів забезпечує сталі виступи збірної без суттєвих коливань у демонстрації високих спортивних результатів. Тривала ставка на вікових досвідчених баскетболістів може призвести до різкого погіршення виступів національної команди через утворення своєрідного розриву поколінь. Молодим баскетболістам, які не отримували необхідного досвіду виступів на міжнародній арені, буває дуже складно одразу замінити попереднє покоління вікових спортсменів.

Визначені та систематизовані інформативні критерії відбору баскетболістів до лав національних збірних команд, які умовно можна розділити на чотири відносно самостійні блоки: 1) спортивно-педагогічні; 2) медико-біологічні; 3) нормативно-правові; 4) соціально-психологічні.

Значущість критеріїв для відбору баскетболістів у збірну буде неоднаковою на різних етапах ігрового сезону. Такі показники як, «фактор протиборчої сторони» (особливості ведення змагальної діяльності майбутнім суперником), конкурентність клубного чемпіонату в якому виступає гравець, поточний стан «спортивної форми» та роль в ігровій діяльності клубної

команди, більшу значущість будуть мати під час комплектування складу збірних для участі в у кваліфікаційних матчах, які проводяться посередині ігрового сезону, ніж під час довгострокової підготовки до головних змагань річного циклу (pre-season).

Проведена експертиза показала приблизно однакову значущість досвіду виступів баскетболістів на міжнародному рівні при комплектуванні збірних команд в обох варіантах (короткострокової та довгострокової підготовки) (6,91±2,46 та 9,08±0,90 бали), якості проведеного сезону на клубному рівні (9,75±0,45 та 9,50±0,67 бали) та відсутності пошкоджень і травм, які завадять спортсмену розкрити свій ігровий потенціал у майбутніх міжнародних змаганнях (6,16±1,64 та 7,83±0,93 бали).

Розроблені модельні характеристики за основними параметрами підготовленості баскетболістів, що відображають ефективність техніко-тактичної діяльності, морфофункціональні дані гравців, рівень прояву значущих психофізіологічних та психологічних якостей, розвиток спеціальних фізичних якостей спортсменів тощо. Модельні характеристики побудовані на базі даних найкращих баскетболістів світу з урахуванням ігрового амплуа. Стратегічна перспективність молодих гравців, які претендують на потрапляння до складу головної команди країни, має визначатись на підставі відповідності їх індивідуальних можливостей сучасним модельним параметрам, які є характерними для найкращих спортсменів світу.

Вперше обґрунтована необхідність врахування інформативних кількісних параметрів змагальної діяльності баскетболістів в ігровому сезоні. Тренерському штабу збірних потрібно брати до уваги такі важливі ігрові параметри як, кількість проведених матчів в ігровому сезоні, середня кількість ігрових хвилин, які проводить баскетболіст на майданчику у своєму клубі, «щільність ігрового сезону», яка характеризує зовнішню сторону змагальних навантажень і може опосередковано свідчити про поточний ігровий тонус спортсмена (особливо важливо для участі у змаганнях

короткострокових циклів тощо).

Вперше визначено вплив віку баскетболістів національних збірних команд на особливості ведення ними змагальної діяльності.

Старші, за віком гравці (стосується баскетболістів всіх амплуа), частіше атакують кошик команди суперника ніж їх більш молодші партнери по команді. Для «атакувального захисника» коефіцієнт кореляції склав – $r=0,188$ ($p<0,05$), центрового – $r=0,193$ ($p<0,01$). Цілком ймовірно, що менш досвідчені баскетболісти віддають перевагу лише відкритим кидкам, часто не бажають приймати ризиковані рішення в складних епізодах гри та шукають надійну підтримку з боку визнаних лідерів команди.

Чим старшим був вік баскетболістів тим меншу кількість підбирань м’яча на іграх чемпіонатів Європи вони здійснювали. Достовірні зв’язки були визначені для гравців майже всіх амплуа (за виключенням центрового). Виявлена тенденція, скоріш за все, може бути поясненна поступовим зниженням функціонального потенціалу вікових баскетболістів (необхідність постійного руху на підбирання під кошик) та елементарним небажанням виконувати рутинну підготовчу роботу в грі.

Проведений аналіз змагальної діяльності гравців національних збірних дозволив виявити, що найбільш високі показники ефективності в грі демонстрували баскетболісти, які знаходились у віковому діапазоні від 24 до 32 років. Середній вік гравців чоловічих національних збірних команд на останніх олімпійських іграх в Парижі 2024, склав – 28,19±3,89 роки. Клубні команди можуть собі дозволити тримати в складі молодих малодосвідчених баскетболістів (молодше 23 років) шукаючи для них можливість отримати ігрові хвилини протягом тривалого сезону. Майже кожен четвертий баскетболіст клубної команди молодший за 23 роки (25,5 %). В складах національних збірних цей відсоток є набагато меншим і складає лише – 9,02 %.

Під час комплектування збірних на відповідальні змагання тренери віддають перевагу найбільш досвідченим та майстерним баскетболістів, які

мають найвищі шанси конкурувати із сильними суперниками на міжнародному рівні.

Ефективність процесу комплектування національних збірних команд для участі в міжнародних змаганнях буде залежить як від комплексного використання інформативних критеріїв відбору з урахуванням необхідності вирішення поточних та стратегічних завдань підготовки, так і від впровадження раціонально виваженої системи організаційно-методичних заходів спрямованих на забезпечення необхідних умов для довготривалих успішних виступів головної команди країни.

ВИСНОВКИ

1. Відбір спортсменів до національної збірної команди країни є завершальним етапом та квінтесенцією всіє системи багаторічного вдосконалення в ігрових видах спорту. Успішність цього процесу багато в чому буде залежати від врахування сучасних тенденцій розвитку виду спорту, раціонального планування комплексу організаційно-методичних заходів, спрямованих на забезпечення умов для вирішення стратегічних та поточних завдань виступів у різноманітних змаганнях та наявності інформативних критеріїв відбору, які дозволяють завчасно визначити найбільш перспективних спортсменів, які здатні вести конкурентну боротьбу з лідерами на міжнародній спортивній арені.

Особливістю відбору на даному етапі є його перманентний характер, який потребує постійного моніторингу стану готовності кандидатів у збірну та визначення потенційного кола перспективних баскетболістів, які здатні найближчим часом посилити склад головної команди країни. До участі у міжнародних змаганнях залучаються переважно ті спортсмени, які зможуть на даному етапі річного циклу підготовки продемонструвати необхідний ігровий потенціал.

2. Характерними особливостями організації підготовки національних збірних команд в річному циклі є: 1) нетривалість періоду підготовки. Особливо це стосується термінів проведення відбіркових кваліфікаційних ігор, що проводяться посередині сезону (in-season); 2) різний рівень підготовленості гравців, які прибувають у розташування збірної; 3) різний час прибуття в розташування збірної, обумовлений трансферними логістичними перешкодами та індивідуальними особливостями змагальної діяльності гравців у різних клубах та чемпіонатах; 4) необхідність проведення селекційної роботи та планомірної підготовки найближчого резерву для головної команди країни.

Існуючий сьогодні дефіцит часу на підготовку національних збірних команд багато в чому обумовлений стрімкою глобалізацією та комерціалізацією баскетболу. Основним місцем роботи гравців збірної є професійні баскетбольні клуби, які керуються в своїй діяльності переважно принципами економічної доцільності. Тривалість клубного ігрового сезону залишає на підготовку збірних команд лише невеликий період часу у літнє міжсезоння.

3. Багаторічні успішні виступи національної збірної команди будуть залежати від своєчасної підготовки віддаленого та найближчого резерву для головної команди країни. В рамках перших трьох етапів системи багаторічного вдосконалення потрібно вирішити важливі завдання залучення максимальної кількості дітей до занять баскетболу та їх фундаментальної підготовки без акцентуації на кінцевий спортивний результат (підготовка віддаленого резерву). Починаючи з етапу підготовки до вищих досягнень доцільним є впровадження централізованих проектів підготовки найближчого резерву на базі юнацьких збірних команд із поетапним вирішення концептуальних завдань на кожному із етапів ієрархічної системи багаторічного вдосконалення та пошуком тих спортсменів, які за своїми стратегічними задатками і здібностями відповідають сучасним вимогам спорту вищих досягнень.

4. Ключовими ланками, які сьогодні визначають організаційно-методичні умови відбору баскетболістів високого класу та підготовки національних збірних команд до головних змагань року є: 1) державні установи, які опікуються розвитком спорту в країні; 2) національні та міжнародні спортивні федерації, які регулюють нормативно-правові відносини та впорядковують систему внутрішніх та міжнародних спортивних змагань; 3) приватні клуби та посередницькі структури (скаутські та селекційні агентства тощо), які здійснюють незалежну підприємницьку діяльність та зобов’язують баскетболістів високого класу виконувати контрактні умови. Специфіка комунікації між головними учасниками

процесу управління підготовкою спортсменів може відрізнятися в різних країнах світу, а підсумковий успіх виступів національної команди, в переважній більшості випадків, обумовлений здатністю досягти необхідного консенсусу та координації дій спрямованих на залучення найкращих гравців держави до лав збірної в конкретний період часу та створення їм оптимальних умов для централізованої підготовки до головних змагань року.

5. Відбір спортсменів до лав національної збірної команди має включати три послідовних етапи. На першому (оглядовому етапі) відбору головним завданням для тренерського штабу є пошук потенційних кандидатів, які демонструють на клубному рівні високі спортивні результати та готові конкурувати за місце у складі збірної. Перманентне спостереження за виступами гравців має здійснюватись як у національному чемпіонаті, так і за кордоном. На другому етапі відбору (проміжному) доцільно залучати на навчально-тренувальний збір найбільш мотивованих баскетболістів та створити необхідну конкуренцію на кожну ігрову позицію на майданчику. Після проведення навчально-тренувальних зборів та серії контрольно-підготовчих ігор тренери мають остаточно визначити підсумковий склад команди, яка вирушить на міжнародні змагання (основний відбір).

Відбір баскетболістів при комплектуванні національних збірних команд передбачає реалізацію ряду концептуальних принципів: 1) поточної результативності; 2) комплексного оцінювання; 3) патріотизму та позитивної мотивації; 4) стратегічної селекції та збалансованості.

6. Успішність відбору баскетболістів буде залежати від комплексного урахування спортивно-педагогічних, медико-біологічних, психолого-педагогічних та нормативно-правових критеріїв. Відповідність баскетболіста модельним параметрам підготовленості, які є характерними для найкращих гравців світу у своєму амплуа, є вагомим індикатором його стратегічної перспективності для виступів національної команди.

Універсальним та найбільш інформативним критерієм відбору на даному етапі підготовки експерти вважають показники ефективності

змагальної діяльності. Фактори, за рахунок яких вона була продемонстрована, можуть подекуди відходи на другорядний план. Серед основних показників змагальної діяльності які використовують фахівці для відбору є: показники реалізації ключових техніко-тактичних дій в матчі, інтегральні критерії оцінювання результативності (EFF, ККД), кількість часу, який проводить баскетболіст на майданчику, хв, кількість зіграних матчів на високому рівні в ігровому сезоні, ігрова роль гравця в клубній команді, досвід виступів у змаганнях найвищого рівня тощо.

7. Найбільш значущими критеріями для відбору баскетболістів у короткострокових кваліфікаційних відбіркових вікнах експерти вважають: 1 – досвід виступів на міжнародному рівні (6,91±2,46 у.о); 2 – якість гри на клубному рівні (роль гравця) (9,75±0,45 у.о); 3 – відсутність пошкоджень і травм (6,16±1,64 у.о); 4 – рівень мотивації виступів (6,75±1,21 у.о); 5 – поточний стан «спортивної форми» (6,50±1,44 у.о); 6 – конкурентність клубного чемпіонату в якому проводить сезон спортсмен (8,25±0,75 у.о).

Під час комплектування складу збірної команди в рамках довгострокової підготовки до головних змагань (pre season) експерти вказують на важливість таких критеріїв, як: 1 – вік спортсмена, роки (5,91±0,90 у.о); 2 – досвід виступів на міжнародному рівні (9,08±0,90 у.о); 3 – якість гри на клубному рівні (роль гравця) (9,50±0,67 у.о); 4 – відсутність пошкоджень і травм (7,83±0,93 у.о); 5 – рівень мотивації виступів (7,33±0,88 у.о); 6 – антропометричні дані (5,08±0,90 у.о). Наявність багатотижневого циклу підготовки дозволяє тренерському штабу суттєвим чином відкоригувати поточний стан готовності баскетболістів.

8. Найбільш сприятливий віковий діапазон для демонстрації баскетболістами найвищих спортивних результатів в матчах збірних спостерігається в діапазоні від 23 до 34 років. Саме в цей період кар’єри гравці демонструють найвищі індивідуальні показники ефективності гри та проводять найбільшу кількість ігрового часу на майданчику. Тренери національний збірних віддають перевагу більш віковим баскетболістам при

комплектуванні команди на відповідальні змагання. Середній вік гравців провідних чоловічих баскетбольних збірних команд світу становить – 28,19±3,89 роки. Гравців до 23 років менше десяти відсотків у складах збірних команд.

Старші, за віком гравці (стосується баскетболістів всіх амплуа), частіше атакують кошик команди суперника ніж їх більш молодші партнери по команді. Для розігруючого гравця коефіцієнт кореляції склав – $r=0,188$ ($p<0,05$), «атакувального захисника» – $r=0,188$ ($p<0,05$), «легкого форварда» – $r=0,188$ ($p<0,05$), «важкого форварда» – $r=0,188$ ($p<0,01$), центрового – $r=0,188$ ($p<0,01$). Чим старшими були баскетболісти збірних тим меншу кількість підбирань м'яча на іграх чемпіонатів Європи вони здійснювали. Достовірні зв'язки були визначені для гравців майже всіх амплуа (за виключенням центрового).

9. Впровадження розробленого поетапного алгоритму відбору, принципів та організаційно-методичних засад сприяло підвищенню ефективності процесу підготовки та змагальної діяльності національних збірних команд України різних вікових категорій (кадетських, юнацьких, молодіжних, національної). Потрібно розуміти, що кінцевий спортивний результат виступів збірних залежить від дії великої кількості факторів та потребує стабільності умов для реалізації концептуальних положень централізованої підготовки. Забезпечення сталого функціонування цієї системи, яка опирається на провідний міжнародний досвід, урахування динамічних змін розвитку баскетболу та багаторічні традиції вітчизняної спортивної школи дозволяє розраховувати на перманентну появу нових обдарованих гравців світового рівня та вдалі виступи національної команди на міжнародній спортивній арені.

Перспективи подальших досліджень пов'язані із дослідженням особливостей періодизації підготовки баскетболістів високого класу до головних змагань року, визначенням ключових чинників, які впливають на ефективну підготовку національних збірних команд до участі у

високоінтенсивному декілька тижневому турнірі, встановленням впливу підготовки та участі баскетболістів високого класу в матчах за збірну у міжнародних змаганнях на їх подальшу адаптацію до матчів клубної команди в ігровому сезоні (in-season) та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байрачний О. Пріоритетність спортивного результату як деструктивний фактор підготовки юних футболістів 6-13 років. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені МП Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт).* 2021, № 8(139). С. 16–19.

2. Баскетбол: Навч. програма для ДЮСШ, СДЮШОР та ШВСМ. / Держкомспорт України. Підготували: Л. Ю. Поплавський, О. В. Маслова, М. М. Безмилов, О. О. Мітова. Київ. 2019. 165 с.

3. Безмилов М. Відбір та багаторічна підготовка баскетболістів в різних країнах світу. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2017. № 3. С. 3–9.

4. Безмилов М. Організація та критерії відбору спортсменів в ігрових видах спорту на етапі підготовки до досягнення вищої спортивної майстерності. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2019. № 2. С. 3–12.

5. Безмилов М. М., Шинкарук О. А. Тенденції та актуальні проблеми підготовки баскетболістів високого класу в сучасних умовах глобалізації та популяризації баскетболу. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*. 2020. № 28. С. 112–131.

6. Безмилов М. Періодизація підготовки спортсменів в ігрових видах спорту: фактори впливу та перспективні напрями подальшого розвитку специфічної системи знань. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2022. №3. С. 3–19. DOI: https://doi.org/10.32652/tmfvs.2022.3.3-19.

7. Безмилов М., Лю Ян. Організаційно-методичні особливості відбору баскетболістів під час комплектування національних збірних команд до участі у головних змаганнях року. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15*. 2024. 12(185), 33-40. DOI:https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.12(185).06.

8. Безмилов М. Централізована підготовка найближчого резерву національних збірних команд в ігрових видах спорту (на матеріалі баскетболу). *Sport Science Spectrum*. 2025. *1*. С.16-26.

9. Бондарчук А. П. Периодизация спортивной тренировки. Київ. Олимп. лит. 2005. 304 с.

10. Борисова О., Шутова С., Нагорна В., Шльонська О., Серебряков О., Митько А. Характеристика змагальної діяльності збірних команд України зі спортивних ігор на міжнародній арені. Спортивна наука та здоров'я людини: наукове електронне періодичне видання. 2020; 2(4): 27–37.

11. Борисова О., Шутова С., Нагорна В., Шльонська О. Сучасні підходи удосконалення діяльності висококваліфікованих спортсменів у спортивних іграх. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2020; 2:15–22.

12. Борисова О., Шльонська О. Сучасний аналіз змагальної діяльності гравців збірних команд у волейболі. Sportyvnyi Visnyk Prydniprovia [інтернет]. 12, Квітень 2025 [цит. за 28, Жовтень 2025]. № 1. С. 167-178.

13. Борисова О.В., Шльонська О.Л., Шутова С.Є. Сучасні аспекти формування збірних команд у баскетболі. *Спортивні ігри*. 2024. № 4(34). С. 5-14.

14. Борисова О., Шльонська О. Сучасні підходи щодо формування збірних команд гравцями різних ігрових амплуа у волейболі. Sport Science Spectrum. 2024. № 3. С. 16–24

15. Бриль М. С. Отбор в спортивных играх. "ФиС". 1980. 127с.

16. Булгакова Н. Ж. Проблема отбора в процессе многолетней тренировки (на материале плавания) : автореф. дис. …докт.пед.наук : 13.00.04. ГЦОЛИФК. 1977. 34 с.

17. Высочина Н, Сушко Р. Отбор в спортивных играх с учетом психологических характеристик спортсменов. *Наука в олимпийском спорте*. 2021. № 1. С. 37-43.

18. Волков Л. В. Теория и методика детского и юношеского спорта. Киев: Олимп. лит. 2002. 293 с.

19. Денисова Л. В., Хмельницкая И. В., Харченко Л. А. Измерения и методы математической статистики в физическом воспитании и спорте: Учебное пособие для вузов. Киев: Олимп. л-ра. 2008. 127 с.

20. Дорошенко Э. Ю. Теоретико-методические основы управления технико-тактической деятельностью в командных спортивных играх: дис. …докт. фіз. вих.: 24.00.01. Киев. НУФВСУ. 2014. 458 с.

21. Запорожанов В. А. Контроль в спортивной тренировке. Киев. Здоров’я, 1988. 205с.

22. Козина Ж. Л. Теоретико-методические основы индивидуализации учебно-тренировочного процесса спортсменов в игровых видах спорта : дис. …докт.фіз.вих.: 24.00.01. Харьков. Харьковский НПУ им. Г.С. Сковороды. 2010. 648 с.

23. Комоцька О., Сушко Р., Співак М. Сучасні тренерські підходи до організації навчально-тренувального процесу юних баскетболістів різних амплуа. *Спортивна наука та здоров'я людини*. 2021. № 2(6). С.121-131.

24. Корягін В. М. Періодизація багаторічної підготовки юних спортсменів-ігровиків. Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. *Фізичне виховання і спорт*. 2014. № 15(6). С. 124–126.

25. Костюкевич В. М. Теоретичні та методичні основи моделювання тренувального процесу спортсменів ігрових видах спорту : автореф. дис. …докт.фіз.вих. : 24.00.01. Київ; НУФВСУ, 2012. 44 с.

26. Латышкевич Л. А. сост. Методические рекомендации по подготовке резерва в спортивных играх. Киев. 1987.

27. Леонов А. Д. Структура игры и организации соревновательного процесса в игре в баскетбол. Киев. 1991. 21 с.

28. Лисенчук Г. А. Теоретико-методические основы управления подготовкой футболистов: дис. …докт.фіз.вих. : 24.00.01. Киев. НУФВСУ. 2004. 377 с.

29. Лю Ян. Особливості відбору баскетболістів під час комплектування національних збірних команд до головних змагань року. *Молодь та олімпійський рух* : Збірник тез доповідей XVII Міжнародної конференції молодих вчених, 7 травня 2024 року [Електронний ресурс]. – К., 2024. – 109-110с.

30. Лю Ян, Лянь Сяо, Микола Безмилов. Значущість критеріїв відбору баскетболістів під час комплектування національних збірних команд до участі у змаганнях в рамках ігрового сезону (in-season). *Молодь та олімпійський рух* : Збірник тез доповідей XVIII Міжнародної конференції молодих вчених, 22 травня 2025 року [Електронний ресурс]. – К., 2025. – 85-86 с.

31. Максименко І. Г. Теоретико-методичні основи багаторічної підготовки юних спортсменів у спортивних іграх: дис. …докт.фіз.вих. : 24.00.01. Луганськ. Луганський НУ ім. Т.Шевченка, 2010. 453 с.

32. Медико-біологічне забезпечення підготовки спортсменів збірних команд України з олімпійських видів спорту: навчально-методичний посібник. Заг. ред – О. А. Шинкарук. Київ: Олімпійська література, 2009. 144 с.

33. Мітова О. О. Концепція формування системи контролю в процесі багаторічної підготовки у командних спортивних іграх. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2022. № 2. С. 140–147.

34. Мітова О. Динаміка розвитку командних спортивних ігор як підґрунтя формування сучасної системи контролю у командних спортивних іграх. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*. 2022. № 13(32). С. 198–211.

35. Мітова О., Малойван Я., Ханюкова О., Івченко О., Раковська І. Підходи до оцінки змагальної діяльності в командних спортивних іграх. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П.*

Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2023 № 3(161). С. 122-127.

36. Мітова О.О., Івченко О.М. Інтегральна оцінка та нормативні шкали оцінювання показників технічної підготовленості баскетболістів 13-14 років. *Спортивні ігри.* 2021, No1(19), 34–41.

37. Николаенко В. В. Рациональная система многолетней подготовки футболистов к достижению высшего спортивного мастерства [монография]. Киев. Саммит-книга. 2014. 336 с.

38. Олешко В. Г. Моделювання, відбір і орієнтація в системі підготовки спортсменів (на матеріалі силових видів спорту) : дис. …докт.фіз.вих. : 24.00.01. Киев. НУФВСУ, 2013. 464 с.

39. Платонов В. Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения: учебник в 2 кн. Киев. Олимпийская литература. 2015. кн. 1. 680 с.

40. Подрігало О., Борисова О., Подрігало Л. Обґрунтування та аналіз концептуальної моделі прогнозу успішності спортсменів єдиноборств на етапах базової підготовки. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту.* 2021. № 1. С. 3–8.

41. Поліщук Д. М., Сушко Р.О. Вплив селекційної роботи у футболі на ефективність змагальної діяльності команд. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені МП Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт).* 2020. № 3 (123). С. 113–119.

42. Поплавский Л. Ю. Баскетбол. Киев. Олимпийская література. 2004. 447 с.

43. Сергієнко Л. П. Спортивний відбір: [теорія і практика у 2 кн. Книга 2 . : Відбір у різні види спорту [Підручник]. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан. 2010. 784 с.

44. Сушко Р. О., Дорошенко Е. Ю. Технологія підготовки збірних команд у спортивних іграх з урахуванням чинників міграції. *Спортивний*

вісник Придніпров'я. 2019. № 3. С. 68–77.

45. Хромаев З. М. Основы планирования и программирования подготовки баскетболистов высокой квалификации. Методические рекомендации. Киев: Киевский ГИФК. 1991. 27 с.

46. Чжан Ці. Особливості відбору та спортивної орієнтації баскетболістів на етапі підготовки до вищих досягнень. *Молодь та олімпійський рух* : зб. тез доп. XIV Міжнар. конф. молодих вчених, м. Київ, 19 травня 2021 р. Київ : НУФВСУ, 2021. С. 151–153. URL:https://unisport.edu.ua/sites/default/files/konferencya/molod_xiv_zbirnyk_traven_2021.pdf

47. Чжан Ці, Безмилов М. М. Пріоритетна значущість факторів для відбору баскетболістів різного амплуа на етапі підготовки до вищих досягнень. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. *Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2024. № 4 (177). С. 190–196. DOI: DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.4(177).38

48. Шинкарук О. А. Отбор спортсменов и ориентация их подготовки в процессе многолетнего совершенствования (на материале олимпийских видов спорта): монография. Киев. Олимпийская литература. 2011. 360 с.

49. Шинкарук О. А., Безмилов М. М. Теоретико-методичні засади розробки та використання модельних характеристик техніко-тактичних дій баскетболістів високої кваліфікації. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2013. № 2. С. 35–44.

50. Шутова С., Серебряков О., Прокопенко А., Ткаченко М. Ефективність змагальної діяльності жіночих команд високої кваліфікації у сучасному баскетболі 3х3. *Спортивна наука та здоров'я людини*. 2022. № 2(8). С. 138 – 150.

51. Abbott A., Collins D. Eliminating the dichotomy between theory and practice in talent identification and development: Considering the role of psychology. *Journal of Sports Science*. 2004. Vol. 19, № 5. P. 395–408.

52. Abdelkrim B., Chaouachi A., Chamari K., Chtara M., Castagna C. Positional role and competitive-level differences in elite-level men‘s basketball players. *Journal of Sports Strength & Conditioning Research*. 2010. Vol. 24, № 5. P. 1346–1355.

53. Albaladejo M., Vaquero-Cristóbal R., Esparza-Ros F. Effect of preseason training on anthropometric and derived variables in professional basketball players. *Retos*. 2019. Vol. 36. P. 474–479. doi: 10.47197/retos.v36i36.68535.

54. Albaladejo-Saura, M., Vaquero-Cristóbal, R., González-Gálvez, N., & Esparza-Ros, F. Relationship between biological maturation, physical fitness, and kinanthropometric variables of young athletes: A systematic review and meta-analysis. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2021. Vol. 18. № (1). P. 328. https://doi.org/10.3390/ijerph18010328

55. Alonso E, Miranda N, Zhang S, Sosa C, Trapero J, Lorenzo J, et al. Peak Match Demands in Young Basketball Players: Approach and Applications. Int J Environ Res Public Health. 2020;17(7):2256.

56. Anıl Duman E, Sennaroğlu B, Tuzkaya G. A cluster analysis of basketball players for each of the five traditionally defined positions. Proc Inst Mech Eng, Part P: J Sport Eng Technol. 2021;238(1):55–75. doi: 10.1177/17543371211062064

57. Anloague PA, Strack DS, Short S, Eaton C, Corbeil J, Windle S. Establishing a Reference Database for Select Clinical Measures in National Basketball Association Players. Sports Health. 2025 Jul;17(4):853-861. doi: 10.1177/19417381241275648. Epub 2024 Aug 29. PMID: 39206466; PMCID: PMC11569534.

58. Antoranz Y, Alonso-Pérez-Chao E, Tejero-González CM, Salazar H, Del Campo-Vecino J, Jiménez-Sáiz SL. Understanding External Peak Demands in Elite vs. Non-Elite Male Basketball Players. Sports (Basel). 2025 Jun 9;13(6):179. doi: 10.3390/sports13060179. PMID: 40559691; PMCID: PMC12197028.

59. Arede J., Ferreira A., Gonzalo-Skok O., Leite N. Maturational development as a key aspect in physiological performance and national-team selection in elite male basketball players. *Int. J. Sports Physiol. Perform*. 2019. doi: 14 902–910. 10.1123/ijspp.2018-0681.

60. Arede J., Ferreira A., Esteves P., Gonzalo-Skok O., Leite N. Train smarter, play more: Insights about preparation and game participation in youth national team. *Res. Q. Exerc. Sport*. 2020. № 91. P. 583–593.doi:10.1080/ 02701367. 2019. 1693012.

61. Arede J., Cumming S., Johnson D., & Leite N. The effects of maturity matched and un-matched opposition on physical performance and spatial exploration behavior during youth basketball matches. *PLoS One*. 2021. Vol. 16(4), e0249739. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0249739

62. Arede J., Freitas T., Johnson D., Fernandes J., Williams S., Moran J., Leite N. Training load, maturity timing and future national team selection in National youth basketball players. *J Funct Morphol Kinesiol*. 2022. Vol. 7, № 1. P. 21.

63. Baker J., Johnston K., & Wattie N. Survival versus attraction advantages and talent selection in sport. *Sports Medicine – Open*. 2022. Vol. 8 № (1). 17. https://doi.org/10.1186/s40798-022-00409-y

64. Bairachny Oleg, Lisenchuk Gennadii, Mulik Vyacheslav, Shamardin Valerii, Kraynik Yaroslav, Slavitiak Oleg. Physical and technical training of 13–14-year-old football midfielders. *Journal of Physical Education and Sport ® (JPES)*. 2021, № 21 (4). P. 1798–1805.

65. Balyi I., Way R., Higgs C. Long-term athlete development. Human Kinetics, 2013. 286 p.

66. Bangsbo J., Lukaski H., Siders W. The Yo-Yo Intermittent Recovery Test: A useful tool for evaluation of physical performance in intermittent sports. *Sports Med*. 2008. Vol. 38, № 1. P. 37–51.

67. Bar-Eli M., Lidor R., Lath F., & Schorer J. The feudal glove of talent-selection decisions in sport—strengthening the link between subjective and

objective assessments. *Asian Journal of Sport and Exercise Psychology*. 2023. https://doi.org/10.1016/j.ajsep.2023.09.003

68. Barrera-Domínguez FJ, Almagro BJ, Molina-López J. Effect of Different Individualised Strength Training Approaches to Improve Physical Performance in Male Basketball Players. Sports (Basel). 2025 Jul 2;13(7):214. doi: 10.3390/sports13070214. PMID: 40711099; PMCID: PMC12300547.

69. Baxter-Jones A. D. G., Barbour-Tuck E. N., Dale D., Sherar L. B., Knight C. J., Cumming S. P., Ferguson L. J., Kowalski K. C., & Humbert M. L. The role of growth and maturation during adolescence on team-selection and short-term sports participation. *Annals of Human Biology*. 2020. Vol. 47. № 4. P. 316–323. https://doi.org/10.1080/03014460.2019.1707870

70. Ben Romdhane M, Mguidich H, Ben Chikha H, Chtourou H, Khacharem A. Optimizing Basketball Tactics Learning in Physical Education: The Impact of Modality and Video Control. Percept Mot Skills. 2025 Oct;132(5):969-987. doi: 10.1177/00315125251328727. Epub 2025 Mar 21. PMID: 40116700.

71. Bezmylov M., Shynkaryk O., Byshevets N., Zhang Qi (Gan Qi), Shao Zhigong. Morphofunctional characteristics of basketball players with different roles as selection criteria at the stage of preparation for higher achievements. *Physical Education Theory and Methodology*. 2022. Vol. 22, № 1. P. 92–100.

72. Bezmylov M., Shynkaruk O., Griban G., Semeniv B., Yudenko O., Lytvynenko A., Otroshko O., Kholchenkova N., Kurtova H., Kostenko M., Osmanova A. Peculiarities of physical fitness of 17-20 years old basketball players taking into account their playing role. *International Journal of Human Movement and Sports Sciences*. 2022. Vol. 10, № 6. P. 1163–1172.

73. Bezmylov M., Shynkaruk O., Shao Zhigong, Liu Yang, Wang Hanpeng, Lian Xiao, Griban G. et al. Specific Game Abilities and their Significance for Determining the Prospects of Youth National Basketball Team Players, International Journal of Human Movement and Sports Sciences, Vol. 12, No. 4, pp. 699 - 708, 2024. DOI: 10.13189/saj.2024.120412.S

74. Bezmylov M., Shynkaruk O., Liu Yang , Wang Hanpeng , Liang Xiao, Griban G. et al. Comparative Analysis of the Implementation of Technical and Tactical Actions by High-Qualification Teams in 3x3 and 5x5 Basketball. International Journal of Human Movement and Sports Sciences 13(2): 336-348, 2025

75. Bianchi F, Facchinetti T, Zuccolotto P. Role revolution: Towards a new meaning of positions in basketball. Electron J Appl Stat Anal. 2017;10:712–34. doi: 10.1285/i20705948v10n3p712

76. Bompa TO, Buzzichelli CA. Periodization: Theory and methodology of training. 6th editional. Champaign, USA: Human Kinetics; 2018. 394 p.

77. Brittenham G. Complete Conditioning for Basketball. Champaign: Human Kinetics, 1996. 247 p.

78. Cabarkapa D., Philipp N.M., Cabarkapa D.V., Fry A.C. Position-specific differences in countermovement vertical jump force-time metrics in professional male basketball players. Front. Sports Act. Living. 2023;5:1218234. doi: 10.3389/fspor.2023.1218234.

79. Caparrós T, Peña J, Baiget E, Borràs-Boix X, Calleja-Gonzalez J, Rodas G. Influence of strength programs on the injury rate and team performance of a professional basketball team: a six-season follow-up study. Front Psychol. 2022. 10.3389/fpsyg.2021.796098.

80. Čaprić I, Stanković M, Bojić I, Katanić B, Jelaska I, Pezelj L, Masanovic B, Stefanica V, Govindasamy K. Effects of Different Types of High-Intensity Interval Training (HIIT) on Physical Performance in Female Basketball Players-A Systematic Review. Life (Basel). 2025 Jul 25;15(8):1180. doi: 10.3390/life15081180. PMID: 40868828; PMCID: PMC12387610.

81. Castagna C., Impellizzeri F. M., Rampinini E., D'Ottavio S., Manzi V. The Yo—Yo intermittent recovery test in basketball players. *Journal of Science and Medicine in Sport*. 2008. Vol. 11. P. 202–208.

82. Chen Y, Wang G, Yin B, Ma C, Wu Z, Gao M. Basketball team optimization algorithm (BTOA): a novel sport-inspired meta-heuristic optimizer

for engineering applications. Sci Rep. 2025 Jul 1;15(1):21629. doi: 10.1038/s41598-025-05477-0. PMID: 40594192; PMCID: PMC12214561.

83. Clint William Felion B, DeBeliso M. The Effects of Core Training on High School Baseball Performance. Athens J Sports. 2020;7(3):173–88.

84. Conte D., Kamarauskas P. Differences in weekly training load, well-being, and hormonal responses between European- and national-level professional male basketball players during the pre-season phase. *Int. J. Environ*. *Res. Public Health.* 2022. Vol. 19:15310. doi: 10.3390/ijerph192215310.

85. Contreras-García JM, Courel-Ibáñez J, Piñar-López MI, Ibáñez SJ. Early specialization in formative basketball: A machine learning analysis of shooting patterns in U14 and professional players. J Sports Sci. 2024 Dec;42(24):2443-2450. doi: 10.1080/02640414.2024.2436809. Epub 2024 Dec 12. PMID: 39668574.

86. Cormery B., Marcil M., Bouvard M. Rule change incidence on physiological characteristics of elite basketball players: A 10-year-period investigation. *British Journal of Sports Medicine*. 2008. Vol. 42. P. 25–30.

87. Cotta Ortega A, Gutiérrez Capote A, Contreras García JM, Piñar López MI. Ball reversal as performance indicator in female basketball. J Sport Sci. 2025;21(1):49–64. doi: 10.17398/1885-7019.21.49

88. Courel-Ibáñez J, Piñar López MI, Contreras-García JM, J Ibáñez S. Profiling high performers in elite women's basketball: Functional roles and normative benchmarks from 10 seasons of Spanish First Division data. J Sports Sci. 2025 Sep 17:1-12. doi: 10.1080/02640414.2025.2555559. Epub ahead of print. PMID: 40963288.

89. Cui Y., Liu F., Bao D., Liu H., Zhang S., Gómez M.Á. Key anthropometric and physical determinants for different playing positions during National Basketball Association draft combine test. Front. Psychol. 2019;10:2359. doi: 10.3389/fpsyg.2019.02359.

90. Dehesa R, Vaquera A, Gonçalves B, Mateus N, Gomez-Ruano MÁ, Sampaio J. Key game indicators in NBA players' performance profiles. Kinesiology (Zagreb, Online). 2019;51(1):92–101. doi: 10.26582/k.51.1.9

91. Díaz-Martínez A. S., Vaquero-Cristóbal R., Albaladejo-Saura M., Esparza-Ros F. Effect of pre-season and in-season training on anthropometric variables, somatotype, body composition and body proportion in elite basketball players. *Sci Rep*. 2024. Mar 30. Vol. 14, № 1. 7537. doi: 10.1038/s41598-024-58222-4.

92. Doroshenko E., Sushko R., Koryahin V., Pityn M., Tkalich I., Blavt O. The competitive activity structure of highly skilled basketball players on the basis of factor analysis methods. *Human Movement*. 2019. Vol. 20 № 4. P. 33–40.

93. Escudero-Tena A, Rodríguez-Galán V, García-Rubio J, Ibáñez SJ. Influence of the Specific Position on the Final Result of the Match in Professional Basketball. Rev Psicol del Deport. 2021;30:19–24.

94. Fédération Internationale de Basketball (FIBA) Official Basketball Rules 2023: Basketball Equipment and Facilities. FIBA; Mies, Switzerland: 2023.

95. Fernández-Cortés JA, Gustavo Mandly M, García-Rubio J, Ibáñez SJ. Contribution of professional basketball players according to the specific position and the competition phase. E-Balonmano com J Sport Sci. 2021;17:223–32. doi: 10.17398/1885-7019.17.223

96. Fuster J, Capdevila L, Caparros T. Monitoring the cognitive load in competitive environments in professional women's basketball. Front Psychol. 2025 Apr 23;16:1523915. doi: 10.3389/fpsyg.2025.1523915. PMID: 40337718; PMCID: PMC12055858.

97. Fragoso I., Ramos S., Teles J., Volossovitch A., Ferreira A. P., & Massuça L. M. The study of maturational timing effect in elite Portuguese adolescent basketball players: Anthropometric, functional and game performance implications. *Applied Sciences*. 2021. Vol. 11. № 21. 9894. https://doi.org/10.3390/app11219894

98. Gál-Pottyondy A., Petró B., Czétényi A., Négyesi J., Nagatomi R., & Kiss R. M. Field testing protocols for talent identification and development in basketball—A systematic review. *Applied Sciences*. 2021. Vol. 11. № 10. 4340. https://doi.org/10.3390/app11104340

99. Gál-Pottyondy A, Pálya Z, Trzaskoma L, Kiss RM. Integrating trunk endurance, dynamic stability, and in-game performance analysis in youth elite basketball players. BMC Sports Sci Med Rehabil. 2025 Sep 24;17(1):269. doi: 10.1186/s13102-025-01285-1. PMID: 40993779; PMCID: PMC12462323.

100. Gamble P. Periodization of training for team sport athletes. Strength & Conditioning Journal. 2006; 28(5): 56–66.

101. García F., Vázquez-Guerrero J., Castellano J., Casals M., & Schelling X. Differences in physical demands between game quarters and playing positions on professional basketball players during official competition. *Journal of Sports Science & Medicine*. 2020. Vol. 19. № 2. P. 256–263.

102. García F, Fernández D, Martín L. Relationship between Game Load and Player's Performance in Professional Basketball. Int J Sports Physiol Perform. 2022;17(10):1473–9.

103. Gasperi L, Conte D, Leicht A, Gómez-Ruano M-Á. Game related statistics discriminate national and foreign players according to playing position and team ability in the Women's Basketball EuroLeague. Int J Environ Res Public Health. 2020;17(15):5507. doi: 10.3390/ijerph17155507

104. Gerodimos V., Manou V., Kellis E., Kellis S. Body composition characteristics of elite basketball players. *Journal of Human Movement Studies*. 2005. Vol. 49. P. 115–126.

105. Gómez-Carmona CD, Mancha-Triguero D, Pino-Ortega J, Ibáñez SJ. Exploring physical fitness profile of male and female semiprofessional basketball players through principal component analysis—a case study. J Funct Morphol Kinesiol. 2021;6(3):67.

106. Gómez-Carmona CD, Gómez-Ramos E, Piñar MI, Contreras JM, Ibáñez SJ. Technical-Tactical Performance of Spanish Female Basketball Players in First Division. Biol Sport. 2025.

107. Gonçalves G, Neta P, Ribeiro J, Guimarães E. Internal and External Loads during Formal Training and Competition, Physical Capacities, and Technical Skills in Youth Basketball: A Comparison between Starters and Rotation Players. J Hum Kinet. 2025 Apr 30;96(Spec Issue):53-67. doi: 10.5114/jhk/201159. PMID: 40453903; PMCID: PMC12121891.

108. Guimarães E., Baxter-Jones A. D. G., Williams A. M., Tavares F., Janeira M. A., & Maia J. The effects of body size and training environment on the physical performance of adolescent basketball players: The INEX study. *Annals of Human Biology*. 2023. Vol. 50. №1. P. 1–15. https://doi.org/10.1080/03014460.2023.2169759

109. Güllich A., Barth M. Effects of early talent promotion on junior and senior performance: A systematic review and meta-analysis. *Sports Medicine*. 2023. https://doi.org/10.1007/s40279-023-01957-3

110. Hassan AK, Bursais AK, Alibrahim MS, Selim HS, Abdelwahab AM, Hammad BE. The Impact of Core Complex Training on Some Basketball-Related Aspects of Physical Strength and Shooting Performance. Eur J Investig Health Psychol Educ. 2023;13(9):1624 Available from: /pmc/articles/PMC10528858.

111. Hedquist AL. Redefining NBA basketball positions through visualization and mega-cluster analysis. 2022. 10.26076/74fe-419a

112. Helsen W, Starker J, Hodges N. Team sports and theory of deliberate practice. Journal of Sports & Exercise Psychology. 1998; 20(1): 12–34.

113. Höner O., Larkin P., Leber T., & Feichtinger P. Talent identification and development in sport. In J. Schüler, M. Wegner, H. Plessner, & R. C. Eklund (Eds.), *Sport and exercise psychology: Theory and application.* 2023. P. 549–581. Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-031-03921-8_23.

114. Ibáñez SJ, Courel-Ibáñez J, Contreras-García JM, Piñar-López MI. Redefining player roles in professional women's basketball: From traditional

positions to functional profiles. PLoS One. 2025 Sep 3;20(9):e0330726. doi: 10.1371/journal.pone.0330726. PMID: 40901776; PMCID: PMC12407397.

115. Issurin V. B. (2008). Block periodization: breakthrough in sports training. Michigan: Ultimate athlete concepts. 213.

116. Ivanović J., Kukić F., Greco G., Koropanovski N., Jakovljević S., Milivoj Dopsaj M. Specific physical ability prediction in youth basketball players according to playing position. *Int J Environ Res Public Health*. 2022 Jan 16. Vol. 19, № 2. P. 977. doi: 10.3390/ijerph19020977. PMID: 35055798.

117. Jiménez MA, Vaquero NAC, Suarez-Llorca C, Pérez-Turpin JA. The Impact of Offensive Duration on NBA Success: A Comparative Analysis of Jordan's Chicago Bulls and Curry's Golden State Warriors. J Hum Kinet. 2025 Apr 30;96(Spec Issue):225-233. doi: 10.5114/jhk/197207. PMID: 40453906; PMCID: PMC12121881.

118. Johnston K., Wattie N., Schorer J., & Baker J. Talent identification in sport: A systematic review. *Sports Medicine*. 2018. Vol. 48. № 1. P. 97–109. https://doi.org/10.1007/s40279-017-0803-2

119. Johnston K., Wattie N., Schorer J., Baker J. Talent identification in sport: a systematic review. *Sports Med.* 2018. Vol. 48. P. 97–109. doi: 10.1007/s40279-017-0803-2.

120. Johnston K., Baker J. Waste reduction strategies: factors affecting talent wastage and the efficacy of talent selection in sport. *Front. Psychol*. 2020. doi:10:2925.10.3389/fpsyg.2019.02925.

121. Kalén A., Padrón-Cabo A., Lundkvist E., Rey E., Pérez-Ferreirós A. Talent selection strategies and relationship with success in European basketball national team programs. *Front. Psychol*. 2021. Vol. 12. P. 2237. doi: 10.3389 /fpsyg.2021.666839.

122. Kalén A., Lundkvist E., Ivarsson A., Rey E., Kalén A., Rey E., Perez-Ferreiros A. The influence of initial selection age, relative age effect and country long-term performance on the re-selection process in European basketball youth

national teams. *J. Sports Sci*. 2021. Vol. 39. P. 388–394. doi: 10.1080/ 02640414. 2020.1823109.

123. Kalman S, Bosch J. NBA lineup analysis on clustered player tendencies: A new approach to the positions of basketball & modeling lineup efficiency of soft lineup aggregates. In: MIT Sloan Sport Anal Conf. 2020. pp. 1–19.

124. Kokanauskas O., Bietkis T., Arede J., Leite N. Modelling youth basketball performance profile in European Championships. *Rev. Psicol. Deporte*. 2021. Vol. 30. P. 258–262.

125. Komotska, O., & Sushko, R. Modern approaches to the organization children's and youth basketball: abroad experience. *Slobozhanskyi Herald of Science and Sport*. 2022. 26(4), 115-123.

126. Li S, Yang J, Mi J, Li Y. The effects of repeated sprints on mid-range and three-point jump shot biomechanics in elite basketball players. PeerJ. 2025 Sep 12;13:e19983. doi: 10.7717/peerj.19983. PMID: 40959050; PMCID: PMC12435330.

127. Lamontagne A. M. The Long-term development of basketball athletes. [Dissertation]. Porto. Faculdade de desporto. Univeridade do Porto. 2013. 114 p.

128. Lath F., Koopmann T., Faber I., Baker J., & Schorer J. Focusing on the coach's eye; towards a working model of coach decision-making in talent selection. *Psychology of Sport and Exercise*. 2021. Vol. 56, 102011. https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2021.102011

129. Lisenchuk G., Leleka V., Bogatyrev K., Adamenko O., Bairachny O., Balan B. Relationships between technical-tactical and physical preparedness of 13–14-year-old skilled football goalkeepers. *Journal of Physical Education and Sport*. 2021, № 21(6). P. 3439–3444.

130. López-Gajardo MA, Ponce-Bordón JC, Díaz-García J, Rubio-Morales A, Llanos-Muñoz R. Importance of group cohesion on team persistence during the next season: a longitudinal study of senior and trainee team sports players. E-

Balonmano.com Rev Ciencias del Deport. 2024;20:73–80. doi: 10.17398/1885-7019.20.73

131. Lorenzo J, Lorenzo A, Conte D, Giménez M. Long-term analysis of Elite basketball players' game-related statistics throughout their careers. Front Psychol. 2019;10:421. doi: 10.3389/fpsyg.2019.00421

132. Lozzi D, Di Pompeo I, Marcaccio M, Alemanno M, Krüger M, Curcio G, Migliore S. AI-Powered Analysis of Eye Tracker Data in Basketball Game. Sensors (Basel). 2025 Jun 5;25(11):3572. doi: 10.3390/s25113572. PMID: 40719537; PMCID: PMC12158319.

133. Luo S, Soh KG, Zhao Y, Soh KL, Sun H, Nasiruddin NJM, et al. Effect of core training on athletic and skill performance of basketball players: A systematic review. PLoS ONE. 2023;18(6):e0287379.

134. Maan KS, Yadav RC. Comparative evaluation of recovery interventions-individually and in combination-on lactate clearance and physical performance metrics following 3 versus 3 basketball matches. J Bodyw Mov Ther. 2025 Jun;42:431-440. doi: 10.1016/j.jbmt.2025.01.022. Epub 2025 Jan 18. PMID: 40325703.

135. Madinabeitia I, Pérez B, Gomez-Ruano MÁ, Cárdenas D. Determination of basketball players' high-performance profiles in the Spanish League. Int J Perform Anal Sport. 2023;23(2):83–96. doi: 10.1080/24748668.2023.2183460

136. Mancha-Triguero D., García-Rubio J., Calleja-González J., Ibáñez S.J. Physical fitness in basketball players: A systematic review. J. Sports Med. Phys. Fit. 2019;59:1513–1525. doi: 10.23736/S0022-4707.19.09180-1.

137. Marinkovic D., Pavlovic S. The differences in aerobic capacity of basketball players in different playing positions. *Physical Education and Sport*. 2013. Vol. 11, № 1. P. 73–80.

138. Martinho DV, Clemente FM, Ángel-Gomez M, Rebelo A, Field A, Santos CC, Gouveia ÉR, Afonso J, Sarmento H. Physical, Physiological, Technical and Tactical Responses According to the Playing Position in Male Basketball: A

Systematic Scoping Review. J Hum Kinet. 2025 Apr 30;96(Spec Issue):5-35. doi: 10.5114/jhk/203326.

139. Mateus N, Esteves P, Gonçalves B, Torres I, Gomez MA, Arede J, et al. Clustering performance in the European Basketball according to players' characteristics and contextual variables. Int J Sport Sci Coach. 2020;15(3):405–11. doi: 10.1177/1747954120911308

140. Mexis D., Nomikos T., Mitsopoulos N., Kostopoulos N. Effect of a 6-week preseason training protocol on physiological and muscle damage markers in high-level female and male basketball players. Sports. 2023;11:229. doi: 10.3390/sports11110229.

141. Mguidich H, Ben Chikha H, Zoudji B, Khacharem A. Combining Mental Imagery and Tracing Gestures to Enhance Basketball Tactical Learning. J Sport Exerc Psychol. 2025 Jul 17;47(5):297-307. doi: 10.1123/jsep.2024-0218. PMID: 40681166.

142. Miguel CG, Soares AL, Lima AB, Karasiak FC, Galvão LG, Leonardi TJ, Foster C, Gonçalves CE, Carvalho HM. Developmental changes in the physical fitness of young female and male basketball players: a Bayesian analysis. J Sports Med Phys Fitness. 2025 Jul 18. doi: 10.23736/S0022-4707.25.16731-5. Epub ahead of print. PMID: 40677133.

143. Mikołajec K, Arede J, Gryko K. Examining physical and technical performance among youth basketball national team development program players: a multidimensional approach. Sci Rep. 2025 Jan 29;15(1):3722. doi: 10.1038/s41598-025-87583-7. PMID: 39881200; PMCID: PMC11779901.

144. Molina R, Lapresa D, Arana J, Álvarez I, Salazar H. Wellness and Session Rating of Perceived Exertion in Professional Basketball Players Within Different Weekly Contexts. J Strength Cond Res. 2025 Apr 1;39(4):e546-e551. doi: 10.1519/JSC.0000000000005023. Epub 2024 Dec 19. PMID: 39705063.

145. Moreira A, McGuigan MR, Arruda AFS, Freitas CG, Aoki MS. Monitoring internal load parameters during simulated and official basketball matches. Journal of Strength and Conditioning Research. 2012; 26 (3): 861–6.

146. Morrison M., Martin D. T., Talpey S., Scanlan A. T., Delaney J., Halson S. L., & Weakley J. A systematic review on fitness testing in adult male basketball players: Tests adopted, characteristics reported and recommendations for practice. *Sports Medicine*. 2022. Vol. 52. № 7. P. 1491–1532. https://doi.org/10.1007/s40279-021-01626-3

147. Muniz M, Flamand T. A weighted network clustering approach in the NBA. J Sports Anal. 2022;8(4):251–75. doi: 10.3233/jsa-220584

148. Nagorna V., Mytko A., Borysova O., Potop V., Petrenko H., Zhyhalova L., Folvarochnyi I., Lorenzetti S. Innovative technologies in sports games: A comprehensive investigation of theory and practice. *Journal of Physical Education and Sport* ® (JPES), Vol. 24 (issue 3), Art 70, pp. 585 - 596, March 2024 online ISSN: 2247 - 806X; p-ISSN: 2247 – 8051; ISSN - L = 2247 - 8051 © JPES.

149. Nagorna V., Mytko A., Borysova O., Shutova S., Shlyapnikova I., Konstantynovska N. The impact of data analytics and artificial intelligence on tactical planning for basketball teams in major competitions. *Sport Science and Human Health*: The scientific electronic periodical journal. – K., 2025. – № 1(13). – 259 p

150. Naismith J. Basketball: Its Origin and Development. Sport History Review. Press N; 1996. doi: 10.1123/shr.28.1.73

151. Narazaki K., Berg K., Stergiou N., Chen B. Physiological demands of competitive basketball. Scand. J. Med. Sci. Sports. 2009;19:425–432. doi: 10.1111/j.1600-0838.2008.00789.x.

152. Nikolic M, Milanovic Z, Sansone P, Paulauskas H, Kamarauskas P, Conte D. Investigating the Effect of Playing Different Defensive Styles and Court Sizes on Physical, Perceived, and Technical Demands in Basketball Small-Sided Games. J Hum Kinet. 2025 Apr 30;96(Spec Issue):201-211. doi: 10.5114/jhk/202929. PMID: 40453899; PMCID: PMC12121894.

153. Nowak M, Skalik M, Więckowski J, Ciejpa R, Stolarczyk A, Oleksy Ł. Winners' strategies: Comprehensive analysis and optimization of 2-point shots

in 3x3 basketball using multi-criteria decision support analysis, on the example of two Olympic National Teams. PLoS One. 2025 Apr 29;20(4):e0322024. doi: 10.1371/journal.pone.0322024.

154. Oliva-Lozano JM, Muyor JM. Core muscle activity during physical fitness exercises: A systematic review. Int J Environ Res Public Health. 2020;17:1–42 MDPI AG.

155. Pantazis D, Balampanos D, Avloniti A, Stampoulis T, Protopappa M, Kokkotis C, Chatzichristos K. et.al. Structural and Functional Asymmetries in Male Basketball Players: A Cross-Sectional Analysis of Body Composition, Bone Status, and Performance. J Funct Morphol Kinesiol. 2025 Sep 18;10(3):359. doi: 10.3390/jfmk10030359. PMID: 40981058; PMCID: PMC12452375.

156. Paulauskas R., Masiulis N., Vaquera A., Figueira B., & Sampaio J. Basketball game-related statistics that discriminate between European players competing in the NBA and in the Euroleague. *Journal of Human Kinetics*. 2018. Vol. 65. № 1. P. 225–233. https://doi.org/10.2478/hukin-2018-0030

157. Papadakis Z. Impact of a Four-Week NCAA-Compliant Pre-Season Strength and Conditioning Program on Body Composition in NCAA Division II Women's Basketball. J Funct Morphol Kinesiol. 2025 Jul 15;10(3):266. doi: 10.3390/jfmk10030266. PMID: 40700202; PMCID: PMC12286200.

158. Patterson J, Rayner R, Carey DL, O'Grady M, Talpey SW. The Influence of Contextual Variables on Training Load Prescription in Basketball: An Example of a Professional Australian Men's Basketball Team. J Hum Kinet. 2025 Apr 30;96(Spec Issue):177-186. doi: 10.5114/jhk/202812. PMID: 40453892; PMCID: PMC12121885.

159. de Pedro-Múñez Á., Álvarez-Yates T., Serrano-Gómez V., García-García O. Validity and Reliability of Jumping and Linear Sprinting Tests to Assess Neuromuscular Performance in Professional Basketball Players. Appl. Sci. 2025;15:3997. doi: 10.3390/app15073997.

160. de Pedro-Múñez Á., Álvarez-Yates T., Serrano-Gómez V., García-García O. Intraseason changes in vertical jumps of male professional basketball

players. Int. J. Environ. Res. Public Health. 2023;20:5030. doi: 10.3390/ijerph20065030.

161. de Pedro-Múñez Á, Álvarez-Yates T, Serrano-Gómez V, García-García O. Changes in Sprinting and Jumping Performance During Preseason in Professional Basketball Players. J Funct Morphol Kinesiol. 2025 Sep 5;10(3):339. doi: 10.3390/jfmk10030339.

162. Pérez-Tolendano M., Rodriguez F. J., García-Rubio J., José Ibanez S. Players' selection for basketball teams, through performance index rating, using multiobjective evolutionary algorithms. PLOS (ONE). 2019. Vol. 14, № 9. P.1–20.

163. Puente C., Abián-Vicén J., Areces F., López R., Del Coso J. Physical and physiological demands of experienced male basketball players during a competitive game. J. Strength Cond. Res. 2017;31:956–962. doi: 10.1519/JSC.0000000000001577.

164. Ramos S., Volossovitch A., Ferreira A. P., Barrigas C., Fragoso I., Massuça L. Differences in maturity, morphological, and fitness attributes between the better- and lower-ranked male and female U-14 Portuguese elite regional basketball teams. *The Journal of Strength & Conditioning Research*. 2020. Vol. 34. №. 3. P. 878–887. https://doi.org/ 10.1519/JSC.0000000000002691

165. Rangel W, Ugrinowitsch C, Lamas L. Basketball players' versatility: Assessing the diversity of tactical roles. Int J Sport Sci Coach. 2019;14(4):552–61. doi: 10.1177/1747954119859683

166. Reina M, García-Rubio J, Esteves PT, Ibáñez SJ. How external load of youth basketball players varies according to playing position, game period and playing time. Int J Perform Anal Sport. 2020;20(6):917–30.

167. Ribeiro Junior D. B., Werneck F. Z., de Oliveira H. Z., Panza P. S., Ibáñez S. J., Vianna J. M. From talent identification to Novo Basquete Brasil (NBB): Multifactorial analysis of the career progression in youth Brazilian elite basketball. *Front. Psychol.* 2021. Vol. 12. P. 1–12.

168. Richardson CA. Evolution of a player: transitions in NBA player classifications. SSRN J. 2019. doi: 10.2139/ssrn.3515711

169. Robertson S. H. E., Way R. Long-term athlete development. *Coaches report*. 2005. Vol. 11. № 3. P. 6–12.

170. Rogers M., Crozier A. J., Schranz N. K., Eston R. G., Tomkinson G. R. Player profiling and monitoring in basketball: A delphi study of the most important non-game performance indicators from the perspective of elite athlete coaches. *Sports Medicine*. 2021. Vol. 52. №. 5. P. 1175–1187. https://doi.org/10.1007/s40279-021-01584-w

171. Rösch D., Ströbele M. G., Leyhr D., Ibáñez S. J., Höner O. Performance differences in male youth basketball players according to selection status and playing position: An evaluation of the basketball learning and performance assessment instrument. *Frontiers in Psychology*. 2022. Vol. 13. 859897. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.859897

172. Sang L, Bach K, Feeley BT, Pandya NK. Effects of Early Sport Specialization on Injury Load Management and Athletic Success of National Basketball Association Players. Orthop J Sports Med. 2025 Jan 3;13(1):23259671241304732. doi: 10.1177/23259671241304732.

173. Sampaio J, McGarry T, Calleja-González J, Jiménez Sáiz S, Schelling I Del Alcázar X, Balciunas M. Exploring game performance in the national basketball association using player tracking data. PLoS One. 2015;10(7):e0132894. doi: 10.1371/journal.pone.0132894

174. Sampaio J, Ibáñez S, Lorenzo A, Gómez M. Discriminative game-related statistics between basketball starters and nonstarters when related to team quality and game outcome. Percept Mot Skills. 2006;103(2):486–94. doi: 10.2466/pms.103.2.486-494

175. Sansone P, Alonso Perez Chao E, Li F, Gasperi L, Gómez-Ruano MA, Conte D. Contextual factors influencing basketball training and competition demands: a systematic review. Int J Sports Med. 2025 Jun;46(6):430-436. doi: 10.1055/a-2533-0917.

176. Sedeaud A, Difernand A, De Larochelambert Q, Irid Y, Fouillot C, du Sel NP, Toussaint JF. Talent Identification: Time to Move Forward on Estimation of Potentials? Proposed Explanations and Promising Methods. Sports Med. 2025 Mar;55(3):551-568. doi: 10.1007/s40279-024-02171-5.

177. Serafini S, Charrier D, Izzicupo P, Esparza-Ros F, Vaquero-Cristóbal R, Petri C, Mecherques-Carini M, Baglietto N, Holway F, Tinsley G, Paoli A, Campa F. Anthropometric-based predictive equations developed with multi-component models for estimating body composition in athletes. Eur J Appl Physiol. 2025 Mar;125(3):595-610. doi: 10.1007/s00421-024-05672-3. .

178. Smith HK, Bird SP, Coskun B, Olsen PD, Kavanagh T, Hamlin MJ. Effectiveness of blood flow restriction training during a taper phase in basketball players. J Sports Sci. 2025 Oct;43(19):2145-2156. doi: 10.1080/02640414.2025.2454712.

179. Souza LCDR, Ribeiro Júnior DB, Ibáñez SJ, Pereira MNR, da Silva GT, Werneck FZ, Bara Filho MG. Pedagogical Progression in Youth Basketball: Impacts on Training Load, Development and Health Outcomes. Sports (Basel). 2025 Aug 13;13(8):265. doi: 10.3390/sports13080265.

180. Sugiyama T., Maeo S., Kurihara T., Kanehisa H., Isaka T. Change of direction speed tests in basketball players: A brief review of test varieties and recent trends. Front. Sports Act. Living. 2021;3:645350. doi: 10.3389/fspor.2021.645350.

181. Terner Z, Franks A. Modeling Player and Team Performance in Basketball. Annu Rev Stat Appl. 2021;8(1):1–23. doi: 10.1146/annurev-statistics-040720-015536

182. Till K., Baker J. Challenges and [possible] solutions to optimizing talent identification and development in sport. *Front. Psychol*. 2020. Vol. 11. P. 664. doi: 10.3389/fpsyg.2020.00664.

183. Trunic N., Mladenovic M. The importance of selection in basketball. *SPORT – Science & Practice*. 2014. Vol. 4, № 2. P. 65–81.

184. Tsos, A., Pasko, V., Pomeshchykova, I., Mitova, O., & Filenko, L. (2023). Моделі фізичної та технічної підготовленості регбістів 14–15 років. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*, (2(62), 64–73.

185. Vaeyens R., Lenoir M., Williams A. M, Philippaerts R. M. Talent identification and development programmes in sport: current models and future directions. *Sport Med*, 2008. Vol. 38, № 9. P. 703–714.

186. Vernillo G., Silvestri A., La Torre A. The Yo-Yo intermittent recovery test in junior basketball players according to performance level and age group. *The Journal of Strength and Conditioning Research*. 2011. Vol. 26, № 9. P. 2490–2494.

187. Vuong J.L., Heil J., Breuer N., Theodoropoulos M., Volk N., Edel A., Ferrauti A. Training on sand or parquet: Impact of pre-season training on jumping, sprinting, and change of direction performance in professional basketball players. Appl. Sci. 2023;13:8518. doi: 10.3390/app13148518.

188. Walker E. J., Aughey R. J., McLaughlin P., McAinch A. J. Seasonal change in body composition and physique of team sport athletes. *J. Strength Condit. Res*. 2022. Vol. 36. P. 565–572. doi: 10.1519/JSC.0000000000003474.

189. Wang J, Liu W, Moffit J. Skills and offensive tactics used in pick-up basketball games. Percept Mot Skills. 2009;109(2):473–7. doi: 10.2466/PMS.109.2.473-477

190. Xu X., Zhang M., Yi Q. Clustering performances in elite basketball matches according to the anthropometric features of the line-ups based on big data technology. *Frontiers in Psychology*. 2022. Vol. 13. 955292. https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2022.955292

191. Yue L, Liu Z, Wang S, Lin T, Liang C, Yin J, Liu C. Comparison of Optimal Drop Heights in 2 Drop-Jump Exercises for Basketball Athletes With Differing Strength Levels. Int J Sports Physiol Perform. 2025 Feb 7;20(4):488-496. doi: 10.1123/ijspp.2024-0353. PMID: 39919724.

192. Zhai Z, Li L, Chen J, Zhang S. Seasonal dynamics of stress perception and coping strategies among Chinese elite Basketball referees. J Sports Sci. 2025 Oct;43(20):2497-2509. doi: 10.1080/02640414.2025.2536426. Epub 2025 Jul 30. PMID: 40736457.

193. Zhai Z, Guo Y, Zhang S, Li Y, Liu H. Explaining positional differences of performance profiles for the Elite female basketball players. Front Psychol. 2021;11:558750. doi: 10.3389/fpsyg.2020.558750

194. Zhang Z, Xu J, Ji X, Chen R. The effects of small-sided games on physical fitness in basketball players: a systematic review and meta-analysis. BMC Sports Sci Med Rehabil. 2025 Jun 3;17(1):142. doi: 10.1186/s13102-025-01184-5.

195. Zhigong S., Bezmylov M., Shynkaryk O. Individual characteristics of physical and mental development and their connection with regular physical exercises when playing basketball. *Current Psychology*. Published online: 09 September 2022. http://doi.org/10.1007/s12144-022-03692-w.

196. Zhou Q, Wu S, Zhang J, Pan Z, Kang Z, Ma Y. Research on the Impact of Shot Selection on Neuromuscular Control Strategies During Basketball Shooting. Sensors (Basel). 2025 Jun 30;25(13):4104. doi: 10.3390/s25134104.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Безмилов М. М., Лю Ян. Організаційно-методичні особливості відбору баскетболістів під час комплектування національних збірних команд до участі у головних змаганнях року. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. *Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2024. Вип. 12 (185). С. 33–40. DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.12(185).06 Фахове видання України. *Особистий внесок здобувача полягає в проведенні дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок Безмилова М. М. полягає у визначені загальної концепції та методології дослідження.*

2. Bezmylov M., Shynkaruk O., Shao Zhigong, Liu Yang, Wang Hanpeng, Lian Xiao, Griban G., Semeniv B., Otravenko O., Zhukovskyi Ye., Denysovets A., Onufrak A. Specific Game Abilities and their Significance for Determining the Prospects of Youth National Basketball Team Players. *International Journal of Human Movement and Sports Sciences*. 2024. Vol. 12. No. 4. P. 699–708. DOI: 10.13189/saj.2024.120412 Періодичне наукове видання США, проіндексоване в базі даних Scopus (Q3). *Особистий внесок здобувача полягає в обробці статистичного матеріалу, формулювання висновків. Внесок Bezmylov M., Shynkaruk O., Shao Zhigong, Wang Hanpeng, Lian Xiao, Griban G., Semeniv B., Otravenko O., Zhukovskyi Ye., Denysovets A., Onufrak A., полягає у зборі, аналізі та інтерпретації даних, обробці результатів та формулюванні висновків.*

3. Bezmylov M., Shynkaruk O., Liu Yang, Wang Hanpeng, Liang Xiao, Griban G., Asauliuk I., Dmytrenko S., Pustoliakova L., Osmanova A., Lohvynenko O., Pohasii L. Comparative Analysis of the Implementation of Technical and Tactical Actions by High-Qualification Teams in 3x3 and 5x5 Basketball.

International Journal of Human Movement and Sports Sciences. 2025. Vol. 13. No. 2. P. 336–348. (Scopus, Q3). Періодичне наукове видання США, проіндексоване в базі даних Scopus (Q3). *Особистий внесок здобувача полягає в проведенні дослідження, систематизації матеріалу та формулюванні висновків. Внесок Bezmylov M., Shynkaruk O., Wang Hanpeng, Liang Xiao, Griban G., Asauliuk I., Dmytrenko S., Pustoliakova L., Osmanova A., Lohvynenko O., Pohasii L., полягає у зборі, аналізі та інтерпретації даних, обробці результатів та формулюванні висновків.*

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

4. Лю Ян. Особливості відбору баскетболістів під час комплектування національних збірних команд до головних змагань року. *Молодь та олімпійський рух* : зб. тез доп. XVII Міжнар. конф. молодих вчених, 7 трав. 2024 р., м. Київ. Київ : НУФВСУ, 2024. С. 109–110. URL: https://uni-sport.edu.ua/sites/default/files/vseDocumenti/zbirnyk_tez_dopovidey_xvii_molod_ta_olimpiyskyy_ruh_13_05_24.pdf

5. Лю Ян, Лянь Сяо, Безмилов М. Значущість критеріїв відбору баскетболістів під час комплектування національних збірних команд до участі у змаганнях в рамках ігрового сезону (in-season). *Молодь та олімпійський рух* : зб. тез доп. XVIII Міжнар. конф. молодих вчених, 22 трав. 2025 р., м. Київ. Київ : НУФВСУ, 2025. С. 85–86. URL: https://uni-sport.edu.ua/sites/default/files/vseDocumenti/zbirnyk_tez_molod_hviii_traven_2025_nufvsu_0.pdf *Особистий внесок здобувача полягає у формулювання мети та висновків роботи.*

ДОДАТОК Б

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

№ з/п	Назва конференції, конгресу, симпозіуму, семінару	Дата та місце проведення	Форма участі
1	XVII Міжнародна конференція молодих вчених «Молодь та олімпійський рух»	9-11 травня 2024 р., Київ	Публікація
2	Міжнародна конференція «Сталий розвиток і спадщина у спорті: проблеми та перспективи»	20-21 листопада 2024 р., Київ	Доповідь
3	XVIII Міжнародна конференція молодих вчених «Молодь та олімпійський рух»	22-24 травня 2025 р., Київ	Публікація

ДОДАТОК В

АКТ
впровадження результатів наукових досліджень в процес підготовки національної чоловічої збірної команди України з баскетболу

м. Київ 28 липня 2025 р.

Ми, ті, що підписалися нижче, склали цей акт про те, що виконавці теми Безмилов Микола Миколайович, Лю Ян та Ван Ханьпен за результатами роботи, виконаної протягом 2025 р. відповідно до Плану науково-дослідної роботи Національного університету фізичного виховання і спорту України на 2021-2025 рр. за темою 2.2. «Удосконалення підготовки до головних змагань макроциклу збірних команд України у спортивних іграх» (№ держреєстрації 0121U108185), внесли такі рекомендації та пропозиції:

Назва пропозиції, форма впровадження і коротка характеристика	Наукова новизна та її значення, рекомендації з подальшого використання	Ефект від впровадження
Назва пропозиції: комплексне оцінювання змагальної діяльності баскетболістів високого класу в ігровому сезоні. *Форма впровадження* – Процес підготовки національних збірних команд України з баскетболу для участі у відбіркових та головних змаганнях року. *Переваги над аналогами*: Обґрунтована необхідність застосування комплексного кількісно-якісного підходу під час оцінювання ефективності змагальної діяльності в ігровому сезону для відбору кандидатів у національну збірну команду.	*Наукова новизна:* вперше представлено: основні підходи та механізм для якісного оцінювання ігрових дій спортсменів в процесі змагальної діяльності та критерії визначення ефективності дій гравців різного амплуа; інформативні параметри для кількісного оцінювання змагальної діяльності баскетболістів в рамках ігрового сезону; доповнено дані щодо переваг та недоліків використання різних варіантів кількісно-якісного оцінювання змагальної діяльності в сучасному баскетболі. На основі власних досліджень охарактеризовано та доповнено відомості про специфічну структуру змагальної діяльності баскетболістів високого класу. *Рекомендації:* для використання в процесі підготовки національних збірних з метою об'єктивного оцінювання ефективності змагальної діяльності окремих спортсменів та команд в ігровому сезоні.	Розроблений комплексний механізм кількісно-якісного оцінювання було впроваджено в процес підготовки чоловічих національних збірних команд України з баскетболу, що сприяло об'єктивізації процедури оцінювання успішності змагальних дій спортсменів та підвищенню ефективності їх виступів на відбіркових та головних міжнародних змаганнях ігрового сезону Ефект від впровадження – спортивно-педагогічний.

Розробники:
д.фіз.вих., доцент кафедри історії та теорії олімпійського спорту НУФВСУ — Микола БЕЗМИЛОВ
аспірант кафедри кіберспорту та інформаційних технологій НУФВСУ — Лю ЯН
аспірант кафедри історії та теорії олімпійського спорту НУФВСУ — Ван ХАНЬПЕН

Представник НУФВСУ:
проректор з НПР, професор, д.фіз.вих. — Ольга БОРИСОВА

Представник установи, де використовувалось впровадження:
генеральний секретар ФБУ — Володимир ДРАБІКОВСЬКИЙ

ДОДАТОК Г

АКТ

впровадження результатів наукових досліджень в освітній процес професійної підготовки тренерів Федерації баскетболу України

м. Київ 22 серпня 2025 р.

Ми, ті, що підписалися нижче, склали цей акт про те, що виконавці теми Безмилов Микола Миколайович, Лю Ян та Ван Ханьпен за результатами роботи, виконаної протягом 2025 р. відповідно до Плану науково-дослідної роботи Національного університету фізичного виховання і спорту України на 2021-2025 рр. за темою 2.2. «Удосконалення підготовки до головних змагань макроциклу збірних команд України у спортивних іграх» (№ держреєстрації 0121U108185), внесли такі рекомендації та пропозиції:

Назва пропозиції, форма впровадження і коротка характеристика	Наукова новизна та її значення, рекомендації з подальшого використання	Ефект від впровадження
Назва пропозиції: організаційно-методичні засади відбору баскетболістів до національних збірних команд для участі у головних змаганнях ігрового сезону. *Форма впровадження* – лекції для тренерів з баскетболу в процесі підвищення кваліфікації згідно плану Федерації баскетболу України. *Переваги над аналогами*: Більш детально розкриті організаційно-методичні аспекти відбору гравців під час комплектування національних збірних та представлені особливості діяльності ключових учасників управління підготовкою баскетболістів високого класу на міжнародному рівні.	*Наукова новизна:* вперше представлено: поетапну модель організації відбору баскетболістів до лав національних збірних, визначено пріоритетні критерії та принципи відбору під час комплектування складу збірної в залежності від фази ігрового сезону; доповнено дані щодо специфіки змагальної діяльності в рамках ігрового сезону. На основі власних досліджень охарактеризовано та доповнено відомості про ключові параметри підготовленості баскетболістів збірних команд. *Рекомендації:* для використання в процесі професійної підготовки спортивних тренерів з метою вдосконалення управління тренувальним процесом збірних для участі у головних змаганнях ігрового сезону.	Відомості, висвітлені в лекційному матеріалі та власних дослідженнях, були включені в тематику лекцій, що дозволяє тренерам удосконалити процес етапної підготовки національних збірних, застосувати ключові критерії відбору під час комплектування складів команд та підвищити ефективність змагальної діяльності в найбільш престижних міжнародних змаганнях року. Ефект від впровадження – спортивно-педагогічний.

Розробники:

д.фіз.вих., доцент кафедри історії та теорії олімпійського спорту НУФВСУ — Микола БЕЗМИЛОВ

аспірант кафедри кіберспорту та інформаційних технологій НУФВСУ — Лю ЯН

аспірант кафедри історії та теорії олімпійського спорту НУФВСУ — Ван ХАНЬПЕН

Представник ЗВО:

Проректор з навчально-методичної роботи НУФВСУ, професор, д.фіз.вих. — Оксана ШИНКАРУК

Представник установи, де виконувалось впровадження:

генеральний секретар ФБУ — Володимир ДРАБІКОВСЬКИЙ

ДОДАТОК Д

Витяг з ПРОТОКОЛУ

позачергової Конференції ФБУ - установчих зборів
Громадської спілки «Федерація баскетболу України»

м. Київ 13.00-14.30 06 грудня 2017 р.

ПРИСУТНІ: Президент ФБУ Бродський М.Ю., Генеральний секретар ФБУ Драбіковський В.В., делегати Конференції від обласних федерацій та інших колективних членів у кількості 28 осіб (список делегатів Конференції додається до даного Протоколу), запрошені на Конференцію ФБУ - установчі збори Громадської спілки «Федерація баскетболу України» у кількості 10 осіб (список запрошених додається до даного Протоколу).

Вирішили: затвердити наступний порядок денний позачергової Конференції ФБУ:

.....

.....

4. Створення Громадської спілки «Федерація баскетболу України».

.....

По-четвертому питанню порядку денного:

Голосували: «За» - 28(одноголосно), «Проти» - немає, «Утримався» - немає.

Рішення прийнято ОДНОГОЛОСНО.

Вирішили: не використовувати печатку у діяльності Громадської спілки «Федерація баскетболу України».

Голова Конференції ФБУ (установчих зборів) Бродський М.Ю.

Секретар Конференції ФБУ (установчих зборів) Драбіковський В.В.

ДОДАТОК Е

АКТ
впровадження результатів наукових досліджень
в освітній процес кафедри історії та теорії олімпійського спорту
Національного університету фізичного виховання і спорту України

м. Київ 01 жовтня 2025 р.

Ми, ті, що підписалися нижче, склали цей акт про те, що виконавці теми Безмилов Микола Миколайович, Лю Ян та Ван Ханьпен за результатами роботи, виконаної протягом 2025 р. відповідно до Плану науково-дослідної роботи Національного університету фізичного виховання і спорту України на 2021-2025 рр. за темою 2.2. «Удосконалення підготовки до головних змагань макроциклу збірних команд України у спортивних іграх» (№ держреєстрації 0121U108185), внесли такі рекомендації та пропозиції:

Назва пропозиції, форма впровадження і коротка характеристика	Наукова новизна та її значення, рекомендації з подальшого використання	Ефект від впровадження
Назва пропозиції: Критерії відбору баскетболістів під час комплектування національних збірних команд до участі у головних змаганнях року *Форма впровадження* – Удосконалення тексту лекції з дисципліни загальна теорії підготовки спортсменів «Відбір і орієнтація спортсменів в системі багаторічної підготовки. Моделювання та прогнозування у спорті». Розкрито організаційно-методичні особливості процесу відбору гравців до лав збірних та представлено ключові критерії оцінювання підготовленості спортсменів. *Переваги над аналогами*: Аналоги к світовій практиці відсутні.	*Наукова новизна:* Визначено ключові етапи ступеневого відбору баскетболістів збірних команд в ігровому сезоні, представлені фундаментальні принципи та критерії спортивного відбору баскетболістів. Визначені інформативні критерії для відбору гравців збірних для участі в різних фазах ігрового сезону (довгострокових та короткострокових циклів). Представлені модельно-цільові орієнтири підготовленості баскетболістів високого класу різного ігрового амплуа за ключовими параметрами підготовленості. *Рекомендації:* Рекомендується для використання в освітньому процесі фахівців, які працюватимуть зі спортсменами високого класу.	Впровадження результатів дослідження в лекційний матеріал сприяло розширенню кола знань студентів щодо організаційно0-методичних засад відбору баскетболістів до лав національних збірних команд, що дозволило підвищити якість підготовки фахівців галузі та передбачає спортивно-педагогічний, соціальний та економічний ефект.

Розробники:
д.фіз.вих., доцент кафедри історії та теорії олімпійського спорту НУФВСУ — Микола БЕЗМИЛОВ
аспірант кафедри кіберспорту та інформаційних технологій НУФВСУ — Лю ЯН
аспірант кафедри історії та теорії олімпійського спорту НУФВСУ — Ван ХАНЬПЕН

Представник ЗВО:
Проректор з навчально-методичної роботи НУФВСУ, професор, д.фіз.вих. — Оксана ШИНКАРУК

Представник установи, де виконувалось впровадження:
Завідувачка кафедри історії та теорії олімпійського спорту НУФВСУ, професор, д.фіз.вих. — Лілія РАДЧЕНКО